

تصویر ابو عبد الرحمن الکردی

الأربعین التواویہ

رونکر دنیوہی

چل حیدر دین کھی

صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

پیغمبر

عبداللہ عبدالعزیز ہر تہ لہی

پوونکردنه وهی
چل هه دیسه که ی پیغه مبه ر صلوات الله علیه

ناسراو به
(الرَّبْعِينَ النَّوَاوِيَّةِ)
للإمام النَّوَاوِي

دانانی
عبدالله عبدالعزیز هه رته لی

چاپی هه شته م
ذی القعدة (١٤٣٣) ی کوچی
رهزبه ر (٢٧١٢) ی کوردی
ایلول (٢٠١٢) ی زایینی

کتبخانه ی حاجی قادری کوی له مه ولتر، چاپی کردوته وه

ناوی کتاب: پوونکردنه وهی چل حەدیسەکی پیغەمبەر ﷺ.

بابەت: فەرموودەکانی پیغەمبەر ﷺ.

دانهەر: عبدالله عبدالعزیز هەرتەلی.

نۆبەتی چاپ: هەشتەم.

بەرەواری چاپ: (۱۴۳۳) کوجی - (۲۷۱۲) کوردی - (۲۰۱۲) زاینی.

تیراژ: (۲۰۰۰) دانە.

بلاوکه رموه: کتێبخانەی حاجی قادری کویی، لە هەولێر.

چاپخانه: حاجی هاشم - هەولێر.

چاپی یەكەم: ۵۰۰۰ دانە لە چاپخانەی وهزارهتی رۆشنییری / هەولێر - (۱۹۹۳).

چاپی دووم: ۲۰۰۰ دانە لە چاپخانەی وهزارهتی پهروه رده / هەولێر - (۱۹۹۶).

چاپی سێیەم: ۱۰۰۰ دانە لە چاپخانەی زانکۆی صلاح الدین / هەولێر - (۱۹۹۹).

چاپی چوارەم: ۲۰۰۰ دانە لە چاپخای وهزارهتی رۆشنییری / هەولێر - (۲۰۰۲).

چاپی پینجەم: ۲۰۰۰ دانە لە چاپخانەی نهوا / هەولێر - (۲۰۰۶).

چاپی شەشەم: ۲۰۰۰ دانە لە چاپخانەی نهوا / هەولێر - (۲۰۰۸).

چاپی هەفتەم: ۲۰۰۰ دانە لە چاپخانەی پۆژمه لات / هەولێر - (۲۰۱۰).

دانراوه کانی تری دانهەر:

۱- پوونکردنه وهی (متن فتح القریب).

۲- پوونکردنه وهی (العقیده الطحاویة).

۳- عه قیدهی نیسلامی له سه ربار وهی (اهل السنة والجماعة).

۴- مؤنرا وهی (نیمان و نیسلام).

۵- چه ند گوئیك له (گوئزاری نیسلام).

۶- پوونکردنه وهی (منهاج الطالبین).

۷- روونکردنه وهی (قطر العارض فی علم الفرائض).

۸- چۆنیه تی (حه ج و عومره).

۹- «میرگ و گوئزاری به هار* زیانی پیغەمبەری ریزدار ﷺ».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ.
ئینجا له دواى سوپاسى خوداو درود له سه ر پیغه مبه ر ﷺ، ئەى موسولمانى به ریز: ههروهك
ئاشكرايه دوزمنانى ئیسلام به هه موو جوړك ئه یانه وئى لاوه كانمان له ئایینی ئیسلام دور
بخه نه وه له ره وشتى باش بئ به شیان بکه ن:

جارك به زورنالیدانى كونه په رستى، جارك به ده هۆل لیدانى ماف نه دانى ئافره تو
داننه هیئان به مافى نه ته وایه تى، به م جوړه ژه هر ئه كنه ناو هه نگوین و ده ر خواردى لاوى
كوردی ئه دهن و ئه یكه نه دوزمنى ئیسلام.

به لام- سوپاس بۆ خواى گه وره- وا به چاوى خۆمان ئه بینین به چكه شیرانى سه لاهه ددینی
ئه ییوبى ئه م ژه هره یان دۆزیه وه زانیان سه ركه وتن و پیشكه وتن و پزگارى كوردستان هه ر
به ده ست پیوه گرتنى ئایینی ئیسلام ئه بئ، چونكه كوردستانك: میواندارى (حه زه تى نوح
پیغه مبه رى ﷺ) كرده بئ و پیغه مبه ريكى وهك (حه زه تى ئیبراهیم خه لیلی بشكێتى ﷺ) گه وره
كرده بئ و پاله وانكی وهك (سه لاهه ددینی ئه ییوبى) ی ئه لگه وتبئ، چون دوزمنانى ئیسلام
رینگه ئه دهن پزگار ببئ و ببیته وه یهك پارچه و سه ربه خو بئ؟.

ئینجا له بهر ئه وهى هه ستیکى ئایینی زۆر گه رم له ناو لاوه كانى كوردستاندا بلاو بۆته وه
زۆریه ی مزگه وته كانى كوردستان قورئانى پیرۆزو فه رمووده كانى پیغه مبه رى خۆشه وىستى ﷺ
تئدا ئه خویندرئ، وه بۆ ئه وهى منیش له كاروانى ئه م لاوانه به شدار بم، بپیارم دا: ئه و چل
حه دیسه ی ئیمامى (نه واوى) كۆی كردۆته وه ناسراوه به (ئهر به عینه ی نه واوى)، به زمانى
كوردی پوونى بكه مه وه و چۆنیه تى پوون كردنه وه م به م شیوه یه بئ:

پیتاسه ی ئه و شتانه ی تئدا بئ: كه پیویستن، وهك سه حابه و زانایانى حه دیس... هتد
هه روه ها: وشه و پسته كان وه ربگێڤم و مه به سته كه ش دیارى بكه م، وه بپیارى شه ریه تى
ئىسلام له و بابته چیه؟ بینوسم.

ئینجا ئەى موسولمانى به ریز: ئه گه ر له شتیکدا- كه من نووسیومه- گومان ت ئه پیدابوو، بۆ
ئه وهى دلتیابى ته ماشای كتیبى (فتح المبين) بكه كه شه رحى (ئهر به عینه ی نه واوى) له گه ل
حاشیه ی (المدافى) كه له گه لى دایه، هه روه ها ته ماشای (تحفة المحتاج) بكه، كه شه رحى
(منهاج) ی نه واوى به، له گه ل حاشیه ی (الشروانى) كه له گه لى دایه، چونكه به زۆرى زانستى
ئه م پوون كردنه وه م له م سه رچاوانه هه ئینجاوه، ئیتیر دوعام بۆ بكه خوا یارمه تيم بدا بۆ
خزمه تى ئایینی ئیسلام، وه ئه گه ر كه م و كورپه كت بینى، یان هه له یكه ت به رچاوه كه وت، بۆم
پاست بكه وه، خوا پاداشتت بنووسئ، خوا یاریده ده رى هه موومان بئ، آمین.

عبدالله عبدالعزيز هه رته لى

مانگی مه ولودى پیغه مبه ر ﷺ - سالى (١٤١٣) ى كوچى

هه ولیر- كوردستان

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، قِيَوْمَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِينَ، مُدَبِّرِ الْخَلَائِقِ أَجْمَعِينَ
بَاعِثِ الرُّسُلِ - صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِمْ - إِلَى الْمُكَلَّفِينَ لِهَدَايَتِهِمْ، وَبَيَانِ شَرَائِعِ الدِّينِ بِالْأَدَلِّ
الْقَطْعِيَّةِ، وَوَضَاحَاتِ الْبَرَاهِينِ،

﴿پیناسه‌ی نِیمامی (النواوی)﴾

نِیمامی (النواوی) ناوی (یحیی) کورپی (شرف) ی نه‌واوی‌یه، له مانگی (محرم) ی سالی (۶۳۱) ی
کوچی له گوندی (نه‌وا) له (جولان) ی سهر به (دیمشق) له دایک بووه، ههر له گونده‌که‌ی خو
له سهرده‌می مندالی دا قورپانی پیروزی له‌به‌ر کردوه، له ته‌مه‌نی (۱۹) سالی دا باوکی ناریدی بو
(دیمشق) له ویش له لای زور که‌س خویندویه‌تی، یه‌کیک له ماموستایه‌کانی ناوی (سالار) ی
کردی بوو، یه‌کیکی تر ناوی (عزال‌الدین) ی هه‌ولتری بوو.

نِیمامی (النواوی) دانراوی زوری هه‌نه به تایبه‌تی له (حدیث) و (شرع): وه‌کو (ریاض
الصالحین) و (الأذکار) و (شرح صحیح مسلم) و (منهاج الطالبین) و (الأربعین النواویة) - که
نِیمه نِیستا خزمه‌تی نه‌که‌ین - جگه له مانه‌ش.

نِیمامی (النواوی) یه‌کیکه له زانا هه‌ره به‌رزه‌کانی چینی (خلف)، له هه‌دیس و شرع
ده‌ستیکی بالای هه‌بوو، له سهر پارده‌ی نِیمامی (شافعی) بوو، له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا جیگه‌ی
باوه‌ری زانایانی هه‌ر جوار مه‌زه‌به‌کانه و پیر له فهرموده‌کانی نه‌نین.

نِیمامی (النواوی) له (۲۴) ی (رجب) ی سالی (۶۷۶) ی کوچی له گوندی (نوا) وه‌فاتی
کردوه، خوا لی‌ی پازی بی‌و په‌حمه‌ت و به‌ره‌که‌تی خوا برپزی به سهر گورپی‌دا. آمین

﴿پیشه‌کی نِیمامی (النواوی)﴾

نِیمامی (النواوی) نه‌فه‌رموی: (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) به ناوی خوا‌ی به‌خشنده‌ی میهره‌بان
ده‌ست به کوکردنه‌وه‌ی نه‌م چل هه‌دیسه نه‌که‌م (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) سوپاس بو نه‌و
خوایه‌ی په‌روه‌ردگاری هه‌موو دروستکراویکه (قِيَوْمَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِينَ) نه‌و خوایه‌ی ناگادارو
هه‌ل‌سوپنه‌ری ئاسمانه‌کان و زه‌مینه‌کانه (مُدَبِّرِ الْخَلَائِقِ أَجْمَعِينَ) نه‌و خودایه‌ی به‌جی‌هینه‌رو
به‌پیره‌به‌ری کاروباری هه‌موو دروستکراویکه به‌گشتی (بَاعِثِ الرُّسُلِ صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ
عَلَيْهِمْ) هه‌موو پیغه‌مبه‌ریک نه‌و ناریدویه‌تی صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ (إِلَى الْمُكَلَّفِينَ) بو لای نه‌وانه‌ی
داوای خوا نه‌یانگریته‌وه - (نه‌وانه‌ی بیروه‌وشیان ته‌واوه له قوناغی مندالی تیپه‌پ‌بوینه) -
(لِهَدَايَتِهِمْ) بو نه‌وه‌ی ڕیگه‌ی راست بو نه‌و داوا لی‌کراوانه‌ پوون بکه‌نه‌وه و شاره‌زایان بکه‌ن
(وَبَيَانِ شَرَائِعِ الدِّينِ) هه‌روه‌ها بو نه‌وه‌ی یاسایه‌کانی ئایینی خو‌یان بو دیاری بکه‌ن، (بِالْأَدَلِّ
الْقَطْعِيَّةِ) به به‌لگه‌ی وا: گومانی تیدا نه‌بی، (وَوَضَاحَاتِ الْبَرَاهِينِ) نه‌و به‌لگانه‌ی زور ناشکران.

أَحْمَدُهُ عَلَى جَمِيعِ نِعَمِهِ، وَأَسْأَلُهُ الْمَزِيدَ مِنْ فَضْلِهِ وَكَرَمِهِ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ الْكَرِيمُ الْغَفَّارُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَحَبِيبُهُ وَخَلِيلُهُ أَفْضَلُ الْمَخْلُوقِينَ الْمَكْرَمُ بِالْقُرْآنِ الْعَزِيزِ الْمُعْجَزَةِ الْمُسْتَمِرَّةِ عَلَى تَعَاقِبِ السِّنِينَ وَبِالسُّنَنِ الْمُسْتَمِرَّةِ لِلْمُسْتَرْشِدِينَ الْمَخْصُوصُ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ وَسَمَاحَةِ الدِّينِ، صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ وَعَلَى سَائِرِ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ وَآلِ كُلِّ وَسَائِرِ الصَّالِحِينَ.

أَمَّا بَعْدُ: فَقَدْ رَوَيْنَا عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، وَأَبِي الدَّرْدَاءِ، وَابْنِ عُمَرَ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَأَنْسِ بْنِ مَالِكٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ - رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ - مِنْ طُرُقٍ كَثِيرَاتٍ بِرَوَايَاتٍ مُتَنَوِّعَاتٍ:

(أَحْمَدُهُ) سُوپاسی خوا نه که م (عَلَى جَمِيعِ نِعَمِهِ) له سهر هموو نه و چاکانه ی له که ل نِیمه ی کردوه (وَأَسْأَلُهُ الْمَزِيدَ مِنْ فَضْلِهِ وَكَرَمِهِ) داوا له خوا نه که م که له بهر گه ورده ی خوی به خشینی خوی زیاترمان بدائی (وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) به دل و به زبانی نه لَیم و گومانم نی به، جگه له زاتی (الله) هیچ خواجه ک نی به (الوَاحِدُ) یه ک خودایه (الْقَهَّارُ) دهسته لاتی ته وای هی به (الْكَرِيمُ) چاکه ی نابریته وه (الْغَفَّارُ) تاوانی به ننده کانی خوی دانه پوشتی (وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ) هه روه ها: به دل و به زبانی نه لَیم و گومانم نی به که و محمد ﷺ به ننده و پیغه مبه ری خواجه (وَحَبِيبُهُ وَخَلِيلُهُ) خۆشه ویست و دۆستی خواجه (أَفْضَلُ الْمَخْلُوقِينَ) که له لای خوا قورپانی سازیزی پی دراوه (الْمُعْجَزَةُ الْمُسْتَمِرَّةُ) نه و قورپانه پیروژه به لگه ی به رده وای پیغه مبه ره ﷺ که س ناتوانی قورپانیکی واپیک بخا (عَلَى تَعَاقِبِ السِّنِينَ) نه م قورپانه پیروژه ی ساله های سال هه ر ده میتنی (وَبِالسُّنَنِ الْمُسْتَمِرَّةِ) هه روه ها له لای خوا ریزی لیتدراوه به فرموده و کرده و پوشتنه کانی (لِلْمُسْتَرْشِدِينَ) بۆ نه وانه ی نه یانه وی سوود له فرموده کانی وهریگرن (الْمَخْصُوصُ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ) تاکه پیغه مبه ریکه که فرموده ی کورت و پرمانای پی به خشراره (وَسَمَاحَةِ الدِّينِ) نایینیکی ناسانی پی به خشراره (صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ وَعَلَى سَائِرِ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ) درود و سلای خوی گوره برزی به سهر نه و پیغه مبه ره و هه مو پیغه مبه رانی تر (وَالِ كُلِّ) بۆ سهر مال و خیزانی هه مووانیان (وَسَائِرِ الصَّالِحِينَ) بۆ سهر هه مو ویا وچاکان.

(أَمَّا بَعْدُ) له پاش سوپاس و درودی خوا بۆ سهر پیغه مبه ران، بزانه: نه وه ی بۆت نه لَیم (فَقَدْ رَوَيْنَا عَنْ) فرموده یه کی پیغه مبه رمان ﷺ پی گه یشتوه: له (عَلَى بْنِ أَبِي طَالِبٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، وَأَبِي الدَّرْدَاءِ، وَابْنِ عُمَرَ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَأَنْسِ بْنِ مَالِكٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ) له و سه حابه به پیزانه (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ) خوا لیتان پازی بی (مِنْ طُرُقٍ كَثِيرَاتٍ) له چه ند ریگای زور (بِرَوَايَاتٍ مُتَنَوِّعَاتٍ) به گپزانه وه ی جور و جور، نه م

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: (مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنْ أَمْرِ دِينِهَا بَعَثَهُ اللَّهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي زُمْرَةِ الْفُقَهَاءِ وَالْعُلَمَاءِ). وَفِي رَوَايَةٍ: (بَعَثَهُ اللَّهُ تَعَالَى فَقِيهًا عَالِمًا). وَفِي رَوَايَةِ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: (كُنْتُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَافِعًا وَشَهِيدًا). وَفِي رَوَايَةِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: (قِيلَ لَهُ أُدْخِلْ مِنْ أَيِّ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ شِئْتَ). وَفِي رَوَايَةِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: (كُتِبَ فِي زُمْرَةِ الْعُلَمَاءِ وَحُشِرَ فِي زُمْرَةِ الشُّهَدَاءِ).

وَاتَّفَقَ الْحَفَاطُ عَلَى أَنَّهُ حَدِيثٌ ضَعِيفٌ وَإِنْ كَثُرَتْ طُرُقُهُ. وَقَدْ صَنَّفَ الْعُلَمَاءُ فِي هَذَا الْبَابِ مَا لَا يُحْصَى مِنَ الْمُصَنَّفَاتِ، فَأَوَّلُ مَنْ عَلَّمْتُهُ صَنَّفَ فِيهِ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، ثُمَّ مُحَمَّدُ بْنُ أَسْلَمِ الطُّوسِيُّ الْعَالِمُ الرَّبَّانِيُّ، ثُمَّ الْحَسَنُ بْنُ سُفْيَانَ النَّسَوِيُّ، وَأَبُو بَكْرٍ الْأَجْرِيُّ، وَأَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْأَصْفَهَانِيُّ، وَالِدَارَقُطْنِيُّ، وَالْحَاكِمُ، وَأَبُو نَعِيمٍ، وَأَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيُّ.

فَهَرَمُودُهُ مَانِ بِيْ كِهِي شَتُوهُ: (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ) بَيْتَغَمْبَرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَهَرَمُودِي: (مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنْ أَمْرِ دِينِهَا بَعَثَهُ اللَّهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي زُمْرَةِ الْفُقَهَاءِ وَالْعُلَمَاءِ) هَرَكِه سِيَّكَ بِيْ كِهِي نَيْتِه نَوْمَه تِي مِنْ جَلِ حَدِيْسِي مِنْ لِه كَارُوِيَارِي نَائِيْنِي نِيْسَلَام، خَوَاي كِه وَرِه لِه پَوْزِي قِيَامَه تَزِيْنْدُوِي نِه كَاتِه وَه لِه كِهَلْ كَوْمَه لِي زَانَايَانِي نَائِيْنِي.

(و) بِه چِهَنْد شِيْوَه بِيْ كِي تَرِيْش نِه م فَهَرَمُودِه بِيْ هَاتِه: **بِه كِهَم:** (فِي رَوَايَةٍ: بَعَثَهُ اللَّهُ تَعَالَى فَقِيهًا عَالِمًا) لِه كِيْرَانِه وَه بِيْ كِدَا: (خَوَاي كِه وَرِه زِيْنْدُوِي نِه كَاتِه وَه پِلَه ي زَانَايَه كِي تِه وَوِي نِه دَاتِي). **دُوُوْم:** (وَفِي رَوَايَةِ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: كُنْتُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَافِعًا وَشَهِيدًا) لِه رِيْ كِهِي (أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) نِه فَهَرَمُودِي: (خَوْم تَكَاي بُو نِه كِهَم لِه لَای خَوَاي كِه وَرِه تَا لِي بِيْوَرِي وَبِيْبَاتِه بِه هَشْت). **سِيْ يِهَم:** (وَفِي رَوَايَةِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: قِيلَ لَهُ أُدْخِلْ مِنْ أَيِّ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ شِئْتَ) لِه رِيْ كِهِي ثِيْبِن مَسْعُود نِه فَهَرَمُودِي: (لِه پَوْزِي دَوَايِي پِيْ نِه لِيْن: بَجُو بُو بِه هَشْت لِه كَام دِه رِگَاوِه نِه تِه وَئِي). **چَوَارَم:** (وَفِي رَوَايَةِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: كُتِبَ فِي زُمْرَةِ الْعُلَمَاءِ وَحُشِرَ فِي زُمْرَةِ الشُّهَدَاءِ) لِه رِيْ كِهِي ثِيْبِن عُمَر نِه فَهَرَمُودِي: (لِه كِهَلْ كَوْمَه لِي زَانَايَانِي نَائِيْنِي نِه نُوَسَرِي وَ لِه كِهَلْ كَوْمَه لِي شِه هِيْدَانِ حَشِر نِه كَرِي).

(وَاتَّفَقَ الْحَفَاطُ) زَانَايَانِي حَدِيْس بِيْ كِه دِهَنْگَن (عَلَى أَنَّهُ حَدِيثٌ ضَعِيفٌ، وَإِنْ كَثُرَتْ طُرُقُهُ) لِه سِهَر نِه وَه ي نِه م حَدِيْسِه بِيْ مِيْزِه هِه رِجِه نِدِه رِيْ كِه شِي زُوْر بِن.

(وَقَدْ صَنَّفَ الْعُلَمَاءُ فِي هَذَا الْبَابِ مَا لَا يُحْصَى مِنَ الْمُصَنَّفَاتِ) زَانَايَانِي حَدِيْس لِه م بَابِه تِه زُوْرِيَانِ نُوَسِيْوِه نَايَه تِه زَمَار (فَأَوَّلُ مَنْ عَلَّمْتُهُ صَنَّفَ فِيهِ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ) بِيْ كِهَم زَانَا: كِه لِه م بَابِه تِه جَلِ حَدِيْسِي كُوْ كَرْدِيْئِه وَه - وَه كُو زَانِيَوْمِه - نِيْمَام (عَبْدُ اللَّهِ) كُوْرِي (مُوْبَارَكِ) بُوْوِه (ثُمَّ) لِه دَوَاي نِه وِيْش چِهَنْد زَانَايَه كِي تَر: وَه كُو نِيْمَام (مُحَمَّدُ بْنُ أَسْلَمِ الطُّوسِيُّ الْعَالِمُ الرَّبَّانِيُّ، ثُمَّ الْحَسَنُ بْنُ سُفْيَانَ النَّسَوِيُّ، وَأَبُو بَكْرٍ الْأَجْرِيُّ، وَأَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْأَصْفَهَانِيُّ، وَالِدَارَقُطْنِيُّ، وَالْحَاكِمُ، وَأَبُو نَعِيمٍ، وَأَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيُّ،

وَأَبُو سَعِيدٍ الْمَالِينِي، وَأَبُو عُثْمَانَ الصَّابُونِي، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِي، وَأَبُو بَكْرِ الْبَيْهَقِي، وَخَلَاتِقُ لَا يُحْصُونَ مِنَ الْمُتَقَدِّمِينَ وَالْمُتَأَخِّرِينَ، وَقَدْ اسْتَخَرْتُ اللَّهَ تَعَالَى فِي جَمْعِ أَرْبَعِينَ حَدِيثًا، اقْتِدَاءً بِهَؤُلَاءِ الْأَنْمَةِ الْأَعْلَامِ وَحِفَاطِ الْإِسْلَامِ، وَقَدْ اتَّفَقَ الْعُلَمَاءُ عَلَى جَوَازِ الْعَمَلِ بِالْحَدِيثِ الضَّعِيفِ فِي فَضَائِلِ الْأَعْمَالِ، وَمَعَ هَذَا فَلَيْسَ إِعْتِمَادِي عَلَى هَذَا الْحَدِيثِ، بَلْ عَلَى قَوْلِهِ ﷺ فِي الْأَحَادِيثِ الصَّحِيحَةِ: **«لِيَلْغِ الشَّاهِدُ مِنْكُمُ الْغَائِبَ»**. وَقَوْلُهُ ﷺ: **«نَصَرَ اللَّهُ أَمْرًا سَمِعَ مَقَالَتِي فَوَعَاها فَأَدَّاهَا كَمَا سَمِعَهَا»**. ثُمَّ مِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ جَمَعَ الْأَرْبَعِينَ فِي أَصُولِ الدِّينِ، وَبَعْضُهُمْ فِي الْفُرُوعِ، وَبَعْضُهُمْ فِي الْجِهَادِ، وَبَعْضُهُمْ فِي الزُّهْدِ، وَبَعْضُهُمْ فِي الْأَدَابِ، وَبَعْضُهُمْ فِي الْخُطْبِ، وَكُلُّهَا مَقَاصِدُ صَالِحَةٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْ قَاصِدِهَا،

وَأَبُو سَعِيدٍ الْمَالِينِي، وَأَبُو عُثْمَانَ الصَّابُونِي، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِي، وَأَبُو بَكْرِ الْبَيْهَقِي، وَخَلَاتِقُ لَا يُحْصُونَ مِنَ الْمُتَقَدِّمِينَ وَالْمُتَأَخِّرِينَ) جگہ له و زانایانه چه ند که سیکی تر که نایانه ژمار، له زانایانی پیتشو و دواپی، چل فرموده ی پیغه مبریان ﷺ کو کردوته وه.

(وَقَدْ اسْتَخَرْتُ اللَّهَ تَعَالَى فِي جَمْعِ أَرْبَعِينَ حَدِيثًا) نیامی (النواوی) نه فرموی: منیش نویژی نیستیخارهم کرد بو نه وهی خوا یارمه تیم بدا بو کوکرنه وهی چل فرموده ی پیغه مبر ﷺ (اقْتِدَاءً بِهَؤُلَاءِ الْأَنْمَةِ الْأَعْلَامِ وَحِفَاطِ الْإِسْلَامِ) له م کاره دا شوینکه و ته ی نه و زانا به رزانه ی نیسلام بوم: که وه کو نالای به رز دیارنو و پاریزه ری ثابینی نیسلامن.

(وَقَدْ اتَّفَقَ الْعُلَمَاءُ عَلَى جَوَازِ الْعَمَلِ بِالْحَدِيثِ الضَّعِيفِ فِي فَضَائِلِ الْأَعْمَالِ) زانایانی نیسلام یه کده ننگن: که دروسته بو کاروباری چاکه نیش به فرموده ی بی هیز بکری، به لام بو چه رامو حلال نه بی فرموده که به هیز بی (وَمَعَ هَذَا فَلَيْسَ إِعْتِمَادِي عَلَى هَذَا الْحَدِيثِ) له گهل نه وه شدا من پالم نه داووته سهر نه م فرموده بی هیزه (بَلْ عَلَى قَوْلِهِ ﷺ): فِي الْأَحَادِيثِ الصَّحِيحَةِ) ته نها بو نووسینی نه م چل چه دیسه پالم داووته سهر فرموده کانی راست، وه کو فرموده ی پیغه مبر ﷺ: **«لِيَلْغِ الشَّاهِدُ مِنْكُمُ الْغَائِبَ»** رواه البخاري ومسلم، با فرموده کانی من نه وهی لیزه یه، بگه یه نی به وهی لیزه نیه. (وَقَوْلُهُ ﷺ) هروها وه ک فرموده ی پیغه مبر ﷺ: **«نَصَرَ اللَّهُ أَمْرًا سَمِعَ مَقَالَتِي فَوَعَاها فَأَدَّاهَا كَمَا سَمِعَهَا»** رواه الترمذي، خوا پرووی نه وه که سه جوان بکا: که گوئی له فرموده کانی منه وه لی نه گری جا به ته ولوی نه یگه یه نیتته موسولمانان.

(ثُمَّ مِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ جَمَعَ الْأَرْبَعِينَ فِي أَصُولِ الدِّينِ، وَبَعْضُهُمْ فِي الْفُرُوعِ، وَبَعْضُهُمْ فِي الْجِهَادِ، وَبَعْضُهُمْ فِي الزُّهْدِ، وَبَعْضُهُمْ فِي الْأَدَابِ، وَبَعْضُهُمْ فِي الْخُطْبِ) ثینجا هندی له و زانایانه نه م چل چه دیسه یان کو کردوته وه له و جوړه ی بناغی ثابینه، وه هندی که له وانه ی لقی ثابینه، وه هندی که جیهاد، هندی که له واز هینانی دوتیا، هندی که له ره وشت، هندی که ووتاره کانی پیغه مبر ﷺ (وَكُلُّهَا مَقَاصِدُ صَالِحَةٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْ قَاصِدِهَا) کاری نه م به ریزانه به کاری باش دانه ندرین، خوا لییان پازی بی.

وَقَدْ رَأَيْتُ جَمْعَ أَرْبَعِينَ أَهَمَّ مِنْ هَذَا كُلِّهِ، وَهِيَ أَرْبَعُونَ حَدِيثًا مُشْتَمِلَةً عَلَى جَمِيعِ ذَلِكَ، وَكُلُّ حَدِيثٍ مِنْهَا قَاعِدَةٌ عَظِيمَةٌ مِنْ قَوَاعِدِ الدِّينِ، فَقَدْ وَصَفَهُ الْعُلَمَاءُ: بِأَنَّ مَدَارَ الْإِسْلَامِ عَلَيْهِ، أَوْ هُوَ نَصْفُ الْإِسْلَامِ، أَوْ ثُلُثُهُ أَوْ نَحْوُ ذَلِكَ، ثُمَّ أَلْتَزِمُ مِنْ هَذِهِ الْأَرْبَعِينَ أَنْ تَكُونَ صَحِيحَةً، وَمُعْظَمُهَا فِي صَحِيحِي الْبُخَارِيِّ وَمُسْلِمٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) وَأَذْكُرُهَا مَحْدُوفَةَ الْأَسَانِيدِ لَيْسَ هَلْ حَفْظُهَا، وَيَعْمُ الْإِنْتِفَاعُ بِهَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى، ثُمَّ أَتَّبَعُهَا بِبَابٍ فِي ضَبْطِ خَفِيِّ الْأَفْظَاهِ، وَيَنْبَغِي لِكُلِّ رَاغِبٍ فِي الْآخِرَةِ أَنْ يَعْرِفَ هَذِهِ الْأَحَادِيثَ لِمَا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ مِنَ الْمُهَمَّاتِ، وَاحْتَوَتْ عَلَيْهِ مِنَ التَّنْبِيهِ عَلَى جَمِيعِ الطَّاعَاتِ، وَذَلِكَ لِمَنْ تَدَبَّرَهُ، وَعَلَى اللَّهِ إِعْتِمَادِي وَإِلَيْهِ تَقْوِيضِي وَإِسْتِنَادِي،

(وَقَدْ رَأَيْتُ جَمْعَ أَرْبَعِينَ) به پاستی منیش به باشم زانی: چل حدیس کو بکه مه وه (أَهَمَّ مِنْ هَذَا كُلِّهِ) له هه مووی نه وان گرنگتر بی (وَهِيَ أَرْبَعُونَ حَدِيثًا مُشْتَمِلَةً عَلَى جَمِيعِ ذَلِكَ) نه وهی کو م کردوته وه، چل حدیسه، که بریتی به له هه ندیک نه وان به گشتی (وَكُلُّ حَدِيثٍ مِنْهَا قَاعِدَةٌ عَظِيمَةٌ مِنْ قَوَاعِدِ الدِّينِ) هه حدیسیکی من هیناومه له و چل حدیسه، بنکه به کی گه وره به له بنکه ی نایین (فَقَدْ وَصَفَهُ الْعُلَمَاءُ: بِأَنَّ مَدَارَ الْإِسْلَامِ عَلَيْهِ) هه حدیسیک له و چله، زانایان نه لئین: کاروباری نیسلامی له سه نه خولیتته وه (أَوْ هُوَ نَصْفُ الْإِسْلَامِ، أَوْ ثُلُثُهُ أَوْ نَحْوُ ذَلِكَ) یان نه لئین: نیوه ی نایینه، یان سییه کی نایینه، یان چواریکه.

(ثُمَّ أَلْتَزِمُ مِنْ هَذِهِ الْأَرْبَعِينَ أَنْ تَكُونَ صَحِيحَةً) وَا نه خه مه سه ر شانی خو م، نه م چل حدیسه هه مووی پاست بی (وَمُعْظَمُهَا فِي صَحِيحِي الْبُخَارِيِّ وَمُسْلِمٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) زُوریه ی نه م حدیسانه م وه رگروه له کتیبی نیمامی (بوخاری) و نیمامی (موسلیم)، خوا لییان رازی بی. که له هه موو کتیبی داندراو پاسترن.

(وَأَذْكُرُهَا مَحْدُوفَةَ الْأَسَانِيدِ لَيْسَ هَلْ حَفْظُهَا وَيَعْمُ الْإِنْتِفَاعُ بِهَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى) به شیوه به کی کورت نه م حدیسانه نه نوسمه وه، ناوی نه و که سانه ی گیراویه تیان وه نانوسم بو نه وه ی زو له به ری بکه ن و که لکی لی وه ریگرن، إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى (ثُمَّ أَتَّبَعُهَا بِبَابٍ) له دوا ی نه مه ش که حدیسه کان نه لئیم، چه ند ووشه به که نه نووسم (فِي ضَبْطِ خَفِيِّ الْأَفْظَاهِ) بو نه وه ی ووشه گرانه کان پوون بکه مه وه. جا بزانه: نیمه نه و ووشانه نانوسین چونکه حدیس نین.

(وَيَنْبَغِي لِكُلِّ رَاغِبٍ فِي الْآخِرَةِ) پیویسته له سه ر هه موو که سیک که پوژی دوا ییان بو ی (أَنْ يَعْرِفَ هَذِهِ الْأَحَادِيثَ) نه م چل حدیسه بزانی (لِمَا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ مِنَ الْمُهَمَّاتِ) چونکه هه موو شتیکی گرنگیان تی دایه (وَاحْتَوَتْ عَلَيْهِ مِنَ التَّنْبِيهِ عَلَى جَمِيعِ الطَّاعَاتِ) هه روه ها هه موو ناگاداری به کی خوا به رستی یان تی دایه (وَذَلِكَ لِمَنْ تَدَبَّرَهُ) نه م سووده به که سیک نه گا که به ووردی بیر ی لی بکاته وه (وَعَلَى اللَّهِ إِعْتِمَادِي) پشتی خو م هه ر به خوا نه به ستم (وَإِلَيْهِ تَقْوِيضِي وَإِسْتِنَادِي) هه موو کاریکی خو م هه ر به خوا نه سپیرم، هه ر نه و پالپشتمه

(وَلَهُ الْحَمْدُ وَالنَّعْمَةُ) سوپاس هر شایانی تهو خودایه وه هر تهو چاکه ی به سهر ئیمه دا هیه (وَبِهِ التَّوْفِيقُ وَالْعِصْمَةُ) توانای خواپهرستی هر به دهست تهوهو خوپاراستن له گونا ههر به دهست تهوه، خواجه یارمه تیمان بده بو خواپهرستی و بو وازهتتان له تاوانه کان آمین.

لیزه دا پیشه کی ی نیمامی (النواوی) که کۆکه ره وه ی تهو چل هه دیسه یه - کۆتایی هات.

﴿چهند زانستیکی هه دیس﴾

۱- **پیناسه ی هه دیس:** (حدیث): یان فهرموده ی پیغه مبه ره ﷺ، یان کرداری پیغه مبه ره ﷺ،

یان پازی بوونی پیغه مبه ره ﷺ: به کرداری، یان به گوفتاری که سیکێ تر.

۲- **بزانه:** ههروهک پتویسته موسولمان پهفتار به قورئان بکا: وه هاش پتویسته پهفتار به هه دیس بکا، به لام بهو مهرجه ی هه دیسه که: یان (صحیح) بئ، یان (حسن) بئ.

۳- **هه دیسی (حسن):** زانایانی (علوم الحدیث) فهرموویانه: هه دیسی (حسن) دوو جوړه: **یه کهم:** (حسن لذاته)، که تهوه یه: نه له (سند) و نه له (متن) ی هه دیسه که دا هیچ نیشانه ی (ضعیف) بئ هیزی نه بئ.

دووم: (حسن لغیره) که تهوه یه: (سند) ی هه دیسه که (ضعیف) بئ، به لام: یان له زور ریگاوه تهو هه دیسه هاتبئ، وهکو هه دیسی (لَا ضَرَرَ وَلَا ضَرَارَ) بپوانه هه دیسی (۲۲)، یان (متن) ی هه دیسه که له گه ل هه دیسیکی تری (صحیح) دا تیک بکاته وه: وهکو هه دیسی (مَنْ زَارَ قَبْرِي وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَتِي). نیمامی (النواوی) به بئ هیزی داناو، به لام (متن) ی تهو هه دیسه تیک ته کاته وه له گه ل هه دیسی (كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَرُورُوهَا فَإِنَّهَا تُذَكِّرُ الْآخِرَةَ) رواه مُسْلِم، که وابوو: ته بیته (حسن لغیره) و به کار دئ.

۴- **هه دیسی (ضعیف) بئ هیز:**

- نیمامی (شافعی) ته فهرموئ: هه دیسی (ضعیف) به کار دئ بو بپاره کانی شهرعی ته گهر پیشه وایانی ئاین به تیکرایی پئی پازی بنو قیولی بکه ن.

- نیمامی (أحمد) ته فهرموئ: هه دیسی (ضعیف) به لای منه وه خوشه ویستتره له بیروپای خاوهن پایهک، بهو مهرجهش به کار دئ: که دژایه تی نه بئ. واته: له گه ل قورئان و هه دیسیکیتری (صحیح)، یان (حسن).

- نیمامی (النواوی) ته فهرموئ: زانایانی شهرعو هه دیس فهرموویانه: دروسته هه دیسی (ضعیف) به کار بئ، بو کاری چاکه. واته: نهک بو (واجب) و (حلال) و (حرام).

- (ابن حجر الهیتمی) ته فهرموئ: ته گهر که سیک دیتی: پیشه وایه کی هه دیس زان، هه دیسیکی به (صحیح)، یان به (حسن) داناو، دروسته شوینکه وته ی بیو بوخوی کار بهم هه دیسه بکا.

(الْحَدِيثُ الْأَوَّلُ: فِي الْإِخْلَاصِ)

﴿عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى،

۵- **حه دیسی (موضوع)، واته:** داندراو، به و ه دیسه نه گوتري: كه يه كيک له خويه وه داي نابي و به درو نيسبه تي بداته لای پيغه مبر ﷺ.

ئينجا بزانه: نووسين و گيړانه وهی ه دیسی (موضوع) دروست نيه، تهنه به مه به ستي تاگادار كړدنه وهی خه لك نه بي: له م درويانه، تاكو خويان لي يباري زن.

﴿حه دیسی يه كه م: بي گه ردي له خوا په رستندا﴾

(عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ) گيړدراوه ته وه له فرمانپوهای موسولمانان (عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) ه زره تي (عومر) ی كړی (خه تتاب)، جگه له م ناوه، پيغه مبر ﷺ ناوی ناوه: به (الفاروق)، به سي زده سال له دواي له دايكبووني پيغه مبر ﷺ، له (مكة) ی پيړوز له دايك بووه، هر له (مكة) له ته مني (۲۳) سالي دا له خزمه ت پيغه مبر ﷺ موسولمان بووه، ئينجا له (مكة) كچی كړدوه بؤ (مدينة)، ئينجا له پوړي وه فاتي ه زره تي (أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقِ) - خواني پلي بي - كرايه جينيشي پيغه مبر ﷺ، يه كه م كه س بوو ناويان نا به (أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ)، له (۲۶) ی (ذِي الْحِجَّةِ) سالي (۲۳) ی كچی به ده ستي ديانكي فارس كه ناوی (فهيروز) نه بولولونه بوو، شهيد كرا، له تهنisht پيغه مبر ﷺ نيزراوه، ته مني (۶۳) سال بوو، (۱۰) سالو نيو فرمانپوهاي موسولماناني كړدوه.

نهم به ريژه نه فرموي: (سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ) گويم له پيغه مبر ﷺ بوو نه يفرموو: (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ) كار كړدوه كاني ئاده ميزاد به نيازو خواستي ناو دلي نه بي دانامه زري (وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى) ه موو كه سيك هر پاداش و سزاي نيازو خواستي ناو دلي خوي پي نه گا.

بزانه: (نية) نه وه يه: نيازى ناو دلت - له و نيشه ي ئيكيه ي - بؤ خوا بي. **هروه ها بزانه:** مه به ست به و كړدوه وي نيه تي نه وي: كړدوه وي خواپه رستي يه، كه و ابوو: نه گه ر خواردن بخوي بؤ به هي زبون بؤ خواپه رستي: نه وه ش خواپه رستي يه.

جا له كاروباري خواپه رستي دا بويي نيه ت پتويسته، تاكو له كاروباري تري پوژانه و جار جاره مان جيا ببيته وه.

واته: شوريني خوت نه گه ر بؤ پا كړدنه وه بي و به س: نه مه خواپه رستي تي دا نيه چونكه نه وه وي موسولمانيش نيه نه و كار ه نه كا، به لام نه گه ر بؤ خواپه رستي بي، به و نياز ه له وي تر جيا نه بيته وه و نه بيته خواپه رستي، كه و ابوو: نه بي بؤ خوشورين له جه نابه ت نيه ت به يتي.

فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهَجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ

ههروههها بزانه: مه به ست به (نيهت) نيازى ناو دله، زوبان هيچ په يوه ندى به دروستبونيه وه نيه، به لام ئيمامى (النواوى) نه فرموي: سوننه ته به زوبانيش نيهت بينى تاكو يارمه تى دل بدا.

ههروههها بزانه: هر چى وازلته يتان بى، بۆ دروستبونى نيه تى ناوى: وه كو شورينى پيسايى و وازه يتان له خراپه، به لام نه گهر پاداشتى لاي خوات بوئ، ئه بى نيه تى بۆ بينى، ههروههها: هر خواپه رستيه ك به نيازى دونيا بيكه لاي پاداشتى لاي خوات له ده ست نه چى، وه كو جيهاد: نه گهر ته نها بۆ سوپاسى خه لك بى، يان بۆ وه ده سته يتانى پله يه ك بى، نه مه بۆ خوا نيه و پاداشتت بۆ نا نووسى.

ئينجا كه نه مه ت زانى، بۆت پوون بۆوه ئه بى بۆ نويزو زه كات و پوژوو و هج، نيهت بينى، جكه له مانهش هر چى لاي خواپه رستى تى دابى، نيه تى نه وي: وه كو به خشينى شتيك نه گهر بۆ خوا بى جيايه، نه گهر بۆ دونيا بى جيايه، به پى نيه ته كه ت بۆت نه نووسى.

(فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ) ههركه سيك كۆچكردى له شوينيك بۆ شوينيكى تر، بۆ رازى بوونى خواو پيغه مبه ر ﷺ بى (فَهَجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ) نه وه كۆچكرده كه لاي لاي خواو پيغه مبه ر ﷺ ره وايه و خوا پاداشتى كۆچكرده كه لاي ته واولى بۆ نه نووسى.

جا بزانه: مه به ست له كۆچكردن: به جى ميشتنى وولاتيكى كافرنشينه و بجيته وولاتى ئيسلام، ئينجا نه گهر موسولمان نه يتوانى له ناو وولاتى كوفر، ئايينى ئيسلام ناشكرا بكاو به خه لكى رابگه يه نى، نه وه مانه وه لى باشتره له كۆچكردن، به لام نه گهر نه يه تى توانى ئايينى خوى ناشكرا بكاو به خه لكى رابگه يه نى، نه وه پيويسته كۆچ بكا، جا نه گهر له گه ل نه وه شدا مانه وه لى له وي سنووديكى بۆ ئيسلام تى دا بوو، ديسان مانه وه لى باشتره و با خواپه رستى به نه ينى بكا، ههروههها له وولاتى ئيسلاميش: نه گهر خواپه رستى راسته قينه لى بۆ نه نه كرا، يان زۆردارى و بى نه خلاقى و گونا مكردن به ناشكرا بوو، يان حوكم به قورپانى پيرۆز نه نه كرا، ديسان كۆچكردن واجب به شوينيكى باش، نه گهر هه بى.

به لام نه گهر هاتوو يه كيكى ليها توو راپه رى و داواى حوكمى قورپانى نه كرو بۆمان پوون بۆوه: كه راست نه كا، ئه بى يارمه تى بده ينو تى بكوشين بۆ گه راندنه وه لى حوكمى قورپان و نه ميشتنى زۆردارى و به دپره وشتى، جا نه گهر كه س له گه لى رانه په رى هه موويان تاوانبار نه بن، كه و ابوو: كۆچكردن واجب نه بى وه كو گوتمان ﴿عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ، وَإِذَا اسْتَفْرُغْتَ فَأَنْقِرُوا﴾ رواه الشيخان، واته: له مه وودوا كۆچكردن له مه ككه واجب نيه، چونكه بووه ته (دار الإسلام)، به لام

وَمَنْ كَانَتْ هَجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا، أَوْ امْرَأَةً يَنْكِحُهَا فَهَجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ ﴿
 رواه إماما المحدثين: أبو عبد الله محمد بن إسماعيل بن إبراهيم بن المغيرة بن بردزبه
 البخاري، وأبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري التيسابوري، في
 صحيحهما اللذين هما أصح الكتب المصنفة.

تيكوشان به دليكي بين گورد بؤ به رزی ئیسلام هر به رده واهمه، جا نه گهر داوی راپه پینتان
 لیکرا بؤ جیهاد، ئیوهش راپه پن.

(وَمَنْ كَانَتْ هَجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا) به لام هرکه سیک کۆچکردنی بؤ وهدهسته پینانی که لویه لی
 دنیا بئی (أَوْ امْرَأَةً يَنْكِحُهَا) یان کۆچکردنی بؤ ماره کردنی ژنیک بئی (فَهَجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ
 إِلَيْهِ) ئه وه کۆچکردنه که ی هر بؤ دنیا و ژن مینانه، خیری بؤ نانوسری.

جا ئه ی موسولمانی به ریز: له هه موو کارو کرده وه یه کت نیازت هر خودا بئی، نه گهر وولاتی
 خۆت به جی هیش بؤ قازانجی دنیا، مه ئی: بؤ خودا کۆچم کردوه. چونکه ئه وه له لای
 خوا به تاوان نه نووسری.

(رواه إماما المحدثين) ئه م هه دیسه دوو پی شه وای هه دیس گنراویه تیا نه وه:
 ۱- ئیمامی بوخاری که پی ئه گوترا (أبو عبد الله)، ناوی خوی (محمد بن إسماعيل بن
 إبراهيم بن المغيرة بن بردزبه) بوو، (البخاري) خه لکی (بوخارا) بوو: که شاریکه له
 (تۆزبه کستان)، له سالی (۱۹۴) ی کۆچی له دایک بووه، له سالی (۲۵۶) ی کۆچی شه وی
 جه ژنی ربه مه زان له گوندی (خپه ننگ) کۆچی دواپی کردوه.

۲- ئیمامی موسلیم که پی ئه گوترا (أبو الحسين) ناوی خوی (مسلم بن الحجاج بن مسلم
 القشيري التيسابوري) بوو، (نيسابور) شاریک بووه له خوړاسان ئیستا وێرانه، له سالی
 (۲۰۴) ی کۆچی له (نيسابور) له دایک بووه، له (۲۶۱) دا، کۆچی دواپی کردوه له (نيسابور).
 (فی صحيحهما اللذين) هه ردوکیان ئه م هه دیسه یان گنراوه ته وه له هه ردوو کتیبه
 راسته که ی خویان: که (هما أصح الكتب المصنفة) کتیبه که ی ئیمامی (بوخاری) و کتیبه که ی
 ئیمام (موسلیم) له هه موو کتیبیک راسته تر له پاش قورئانی پیروز.

ئینجا بزانه: (البخاري) و (مسلم) له زاراوه ی هه دیسا، پێیان نه گوتری: (الشيخان)، واته:
 که ئه ئین: (رواه الشيخان) مه به ست ئه م دوو به ریزه نه.

﴿چهند تیگه یشتنیک له م هه دیسه دا﴾

۱- (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ): هرکه سیک به دل نیازی هه بوو چاکه یه ک بکا، به لام کۆسپ
 هاته پی ئی و پی ئی نه کرا: ئه وه پاداشتی چاکه که ی هه ر بؤ نه نووسری، بؤ نمونه:
 پیغه مبه ر ﷺ ئه فه رموی: ﴿مَا مِنْ أَمْرٍ تَكُونُ لَهُ صَلَاةٌ بَلِيلٌ يَغْلِبُهُ عَلَيْهَا نَوْمٌ إِلَّا كُتِبَ لَهُ

(الْحَدِيثُ الثَّانِي: فِي مَرَاتِبِ الدِّينِ: الْإِسْلَامُ، الْإِيمَانُ، الْإِحْسَانُ)

﴿عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ، إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ لَا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ وَلَا يَعْرِفُهُ مَنَّا أَحَدٌ حَتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَاسْتَدْرَكَتْهُ إِلَى رُكْبَتَيْهِ وَوَضَعَ كَفَيْهِ عَلَى فَخْذَيْهِ، وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ أَخْبِرْنِي عَنِ الْإِسْلَامِ؟﴾

أَجْرُ صَلَاتِهِ ﴿رواهُ أَبُو داود والنسائي، ههركه سينك شهونويزي كردبوه عادهتى خوى و خه و به سهرى دال بو و پتى نه كرا شهونويزه كهى بكا، خواى گه و ره خيرى شهونويزه كهى بو نه نووسى به هوى نياز ه باشه كهى.

۲- (وَأَمَّا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى): وانه گه به نى: كه نيازى ناو دل كار نه كاته سهر حه پامو حه لال، بو نمونه: ته ماشاكردى ئافرهتى بيگانه بو له زهت وهرگرتن حه پامه، به لام به نيازى داخوازي و ماره كردن خير، چونكه پيغه مبر ﷺ فه رمانى پى كردوه.

۳- (فَهَجَرْتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ): وانه گه به نى: ههركه سينك به نيازى تاوانكارى كه برواته شوپنينك، نه وه كزچكردن و سه فه ره كه شى تاوانه، كه وابوو: تهيه مومو و قه سرو جه معى نويزو شكاندى پوژووى په موزان: هيچى بو دروست نيه.

﴿حَدِيثُ دَوَّامٍ: بِلَهْ كَانِي نَائِبِي: نَيْسْلَام، نَيْمَان، چَاكِه﴾

(عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ) گيژدراوه ته وه له نيمامى (عومر)، نه فه رموى: (بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) جاريك له خزمهت پيغه مبر ﷺ دانيشتبوين (ذَاتَ يَوْمٍ) پوژان له پوژان (إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ) له ناكاو پياويكمان هاته بهرچاو (شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ) جلو بهرگى زور سپى بوو (شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ) مووى پيشى زور پهش بوو (لَا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ) نيشانهى پيوارى لى ته نه بينرا (وَلَا يَعْرِفُهُ مَنَّا أَحَدٌ) هيچ كهس له نيمه نه يته ناسى (حَتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ) تا له خزمهت پيغه مبر ﷺ دانيشت (فَاسْتَدْرَكَتْهُ إِلَى رُكْبَتَيْهِ) ههردو نه ژتوى خوى به ههردو نه ژتوى پيغه مبر ﷺ نوساند (وَوَضَعَ كَفَيْهِ عَلَى فَخْذَيْهِ) ههردو دهسته كانى خوى دانا سهر ههردو پانه كانى خوى، وهكو قوتابى له بهردهم ماموستادا.

تهى موسولمان: توش نه وها جلو بهرگت خاوين بى و پوخسارت پيك بى و له بهردهم زانايانى نايينى به نه دهب دانيشه، له پرسيار كردن شهرم مهكه.

(وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ ﷺ) نه و پياوه نه ناسراوه گوتى: تهى محمد (أَخْبِرْنِي عَنِ الْإِسْلَامِ) پييم بلئى نايينى نيسلام له چهند شت پيك هاتوه؟.

نينا بزانه: بانگ كردنى پيغه مبر ﷺ به ناوى خوى، يان ناوهيتانى به ناوى خوى، دروست نيه، تهنها بو خداو مه لانيكه دروسته، بوئى حه زه تهى جوپرائيل ليژدها بانگى كرد به (محمد)، به لام نهى نيمه ناده ميزاد به پيغه مبرايه تهى ناوى بلئين.

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْإِسْلَامُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ،

(فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ) پیغمبر ﷺ له وهلاما فہرموی (الْإِسْلَامُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ) یہ کہم شت له ئیسلامدا ئہوہی: به دل باوہرت ھبیو به زویان بلی: جگہ له زاتی (اللہ) ھیچ خودایک نیو (محمد) نیردراوی خودایه، ئہو پیغمبر ھرموی ھموو دونیایه.

بِرْأَنِّهِ: پتیویسته بۆ دروستبوونی ئیسلامهتی: ووشه ی (أَشْهَدُ) دووباره بکریته وهو بگوتری: ﴿أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ﴾. ئه بی (أَنْ لَا) به (أَلَا) بخویندریته وه.

ھهروه ھا دروسته: ھه رکهس به زمانی خوی شادهو ئیمان بینئو مہرج نیه به عہرہ بی بی، به لام پتیویسته له ھموو زمانیک ووشه کانی شه ھاده به دوا یه کدا بین، بهو جوڑه ی نووسیومانه.

بِرْأَنِّهِ: دووباره کردنه وه ی (أَشْهَدُ) له بانگدان پتیویسته، له ته حیاتی نوێژدا پتیویست نیه، به لام (و) = پیتی واو له بانگدا نابئ ھه بیو له ته حیاتی پتیویسته ھه بی، ئه مه پوخته ی فہرمووده به ھیزه کانی مہز ھه بی (شافعی) یه خوا لی پازی بی.

(وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ) دووہم شت له ئیسلامدا ئہوہی: ھه پینچ نوێژھکان به ھموو مہرجه کانه وه بکھ ی له کاتی خویندا، ئه گہر کاتی خویشی تیپه پی، ئه بی ھه بیکھ ی، به جوړیک ی وا: ئه گہر چہند سال نوێژت نہ کرد بی، ئه بی ھموویان بگہ پینیه وهو قہزایان بکھ یه وه.

جَا بِرْأَنِّهِ: زۆر له زانایانی ئیسلام فہرمویانہ: نوێژتہ کەر کافره. به لام کۆمەلی زۆرتہر له زانایان ئه فہرموون: کافر نیه، به لکو (فاسق) ه ئه گہر باوہ پی به نوێژ ھه بی. له گہل ئه وه شدا، ھهردوو لا ئه فہرموون: ئه بی نوێژتہ کەر بکوژری.

(وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ) سئیم شت له ئیسلامدا: ئه بی زهکات بده ی، زهکات ئه مه یه: مروفی ھه بووی نہختیک مالی خوی ئه داته مروفی نه بووی، سالی یه کجار، به مہرجی بگاته پاده ی زهکات: ئه گہر پارہ ی ھه بوو نرخ ی (۱۶۰) میسقالی زیو زهکاتی تئ دایه: له چل بهش: یهک بهش زهکاته، واته: له سہدا دوو نیو، مالی بازرگانیش ھهروه ھایه.

له دانه وێلہ: له چل تہنہ که به تہنہ که ی نہوت چوار تہنہ که زهکاته. له پہشه وولاغ له سی سہر: یهک گویلکی تیری یهک سالہ، وه له چل سہر: یهک گویلکی می ی دوو سالہ. له مہرو بزن له چل سہر: یهک بزہ، یان یهک مہرہ، له (۱۲۱): دوو، له (۲۰۱): سئ، له (۶۰۰): چوار.

ھهروه ھا سہرفیتہ ی پہمہزان له حیاتی خۆت و ژن و مندالت، دوو کیلو دانه وێلہ، یان نرخه که ی ئه بی بیدہ ی به ھه ژار، له سہر فہرمووده ی ئیمام (أبوحنیفہ رحمہ اللہ).

وَتَصُومَ رَمَضَانَ، وَتَحُجَّ الْبَيْتَ إِنْ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلًا. قَالَ: صَدَقْتَ.
قَالَ: فَعَجِبْنَا لَهُ يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِيمَانِ؟ قَالَ ﷺ: أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ،

(وَتَصُومَ رَمَضَانَ) چوارم شت له ئيسلامدا: به پۆژوو بوونی مانگی په مه زانه، پۆژوو له ئيسلامدا نه وه: له بهر به يانه وه تا پۆژئاو بوون خۆت قه دهغه بکه ی له خواردن و خواردنه وه و خۆ پشانده وه و ده ستبازی کردن له گه ل ئافره تو له شی خۆت، به م جوړه شتانه پۆژوو له ده ست نه چې، به لام به جوین دان و گفتوگوى پرپوچ و باسکردنى خه لك به خراپه و به درو کردن، خیرى كه م نه بیته وه.

(وَتَحُجَّ الْبَيْتَ) پینجهم شت له ئيسلامدا: حج کردنه (إِنْ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلًا) نه گه ر توانای چوون و گه رانه وه ت ه بى، واته: نه بى خانوو و خوارده مهنى مندا ل و ژنه كه ت دابین بکه ی تا نه گه ریته وه، قهرزى خه لك بده يه وه. حج کردن له ئيسلامدا نه مه يه: له ته مهن يه كجار بچيته مالى خوا، له (مه ككه) ی پیرۆز، له وى چهند جوړه خواپه رستیه ك ه يه بیکه ی، نه بى بهر له چوونه حج، له گونا هه كانت توبه بکه يت، نه گه ر مافى خه لك ت له سه ر بى، نه بى بیا نده يه وه، یان پازیبیان بکه ی، له دواى گه رانه وه ت ده ست به گونا هه کردن نه كه يه وه.

جا كه چوى بو حج، به تاييه تى برؤ (مه دینه) ی پیرۆز بو سهردانى گوړى هه زره تى رسول الله ﷺ له مزگه وتى پیغه مبه ر ﷺ نو یژ بکه و له خوا بپارپوه: تا له تاوانى خۆت و دايكو باوكت خوش بى و له ئومه تى پیغه مبه ر ﷺ جيات نه كاته وه. ئینجا سه لام له ئیمامى (أبوبكر) و ئیمامى (عمر) بکه، هه ردووكیان له ته نىشت پیغه مبه ر ﷺ نىژاون.

نه م پینجانه پتیا ن نه گو ترى: پینج پوكنى ئيسلام. هه ركه سىك باوه رى نه بى به واجبوونى يه كىك له م پینجانه، كافر نه بى.

(قَالَ: صَدَقْتَ) نه م پیاوه نه ناسراوه گو تیه پیغه مبه ر ﷺ راست نه كه ی (قَالَ: فَعَجِبْنَا لَهُ يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ) ئیمامى (عمر) هه رموى: پیمان سه ير بوو: نه و پیاوه پرسىارى لى ته كا و پيشى نه لى: راست نه كه ی! (قَالَ) دووباره پیاوه نه ناسراوه كه پرسىارى كردو گو تى (فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِيمَانِ) پیم بلئ ئیمان چى يه؟

بزانه: ئیمان بپرواوه رى ناو دلّه به و شهش پوكنه اى پیغه مبه ر ﷺ له وه لامدا ژماردونى، هه ركه سىك به يه كىك له و شه شانه باوه رى نه بى نه وه كافر نه بى.

(قَالَ) پیغه مبه ر ﷺ له وه لامدا هه رموى: (أَنْ تُؤْمِنَ) پوكنى يه كه مى ئیمان نه وه يه: باوه رت ه بى (بِاللَّهِ) به هه بوونى خوا، كه هه ر هه بووه و هه ر ده ميتى، زيندووه و نامرى، هه مو شت ده زانئ: چ نه ينى چ ئاشكرا، ده بيسى و ده بينئ، له تاريكو پووناكى، توانای هه موو شتىكى هه يه بىكا، هه رچى بیه وى ده يكا، گفتوگوى هه يه بى پیت و ده نگ، له هيچ شوینئ نىشته جئ نیه، هيچ شتىك وینه ی خودا نیه و خودا وه ك هيچ شتىك نیه، پتويستى به هيچ

شَتِيك نيه، هه موو شتيك ئەو دروستي كردهو هه ئەو دروستي ئەكا، ژيان و مردن و خوشي و ناخوشي و بووني و هه ژاري، هه مووي به دەست ئەو خودايهيه.

(وَمَلَأْنِيكَتَهُ) پوكني دووهي ئيمان: باوه پهيئانه به هه بووني فرشتهي خوا له ئاسمان و زه مين. **پيئاسه:** ئەو فرشته تانه چينيكن خوي گه وره له پووناكي دروستي كردون، ئەتوان به هه موو شيوهيهك خويان بنويئن، نه نيرن نه ميئن، خه و خواردنيان نيه، له فرماني خوا ده رناچن. له فرشته تانه چواريان پلهي به رزيان ههيه:

يه كهه: (جُبْرَائِيل) وهحي ئەهيئي بۆ پيغه مبه ران ﷺ. **دووهه:** (مِيكَائِيل) باران و پزق جي به جي ئەكا. **سي يهه:** (عِزْرَائِيل) گياني گيانله بهر وه رنه گري. **چوارهه:** (إِسْرَافِيل) چاوه پرواني دونيا تيكدان ئەكا.

جگه له مانه: فرشتهي خوا له به هه شتيش هه: گه وره كه يان ناوي (رِضْوَان) ه. هه روه ها دوو فرشتهي تر به ناوي (مونكه رو نه كي) پرسيار له مردو ئەكه، (كِرَام كَاتِبِينَ) كردهوي ئاده ميزاد ئەنوسن، نۆزده فرشتهي تر كارگيري جهه ننه من پييان ئەگوتري: (زَبَانِيَّة). گه وره كه يان ناوي (مَالِك) ه، جگه له مانه ش، فرشته زۆرن هه ر خودا به خوي ئەزاني ژماره يان چه نده.

(وَكُتِبَ) پوكني سي يه مي ئيمان ئەوهيه: باوه پت هه بي به و كتيبانهي بۆ پيغه مبه ران -عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام- هاتون له لاي خوا، كه هه موويان فهرموودي خودان، وهكو سوحوقي حه زره تي (ئيبراهيم) پيغه مبه ر، ته وپراتي حه زره تي (موسي) پيغه مبه ر، زه بووري حه زره تي (داود) پيغه مبه ر، ئينجيلي حه زره تي (عيسي) پيغه مبه ر -عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام-. ئينجا قورئاني پيرۆز بۆ پيغه مبه ري ئاخير زه مان حه زره تي (محمد المصطفى ﷺ)، به هاتني قورئاني پيرۆز ئەواني تر هه موو (نه سخ) = بي كار بون، چونكه جگه له قورئان هه موو ده ستكار بيان تي دا كراوه.

(وَرُسُلُهُ) پوكني چواره مي ئيمان ئەمهيه: باوه پت هه بي به هه موو پيغه مبه راني خوا -عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام- كه ئەوانيش پياون و راستگوو ژيرو نه ترسن، هه رچي خودا بفهرمووي به خه لكی پائه گه يه نن. ژماره يان (١٢٤٠٠٠) سه دو بيست و چوار هه زار پيغه مبه ره -عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام-، هه روه كو (ابن حبان) و (حاكم) له (أبوذر) گيپراويه تيانه وه.

پيئاسه: پيغه مبه ر پياويكه خوا ناردويه تي بۆ ئەوهي به رنامه ي خوا به ئاده ميزادان رابگه يه ني و به خويشي رهفتاري پي بكا، ئەمه پي ئەگوتري (رَسُول) هه م (نَبِي). به لام ئەگه ر فرماني پي نه كرابو به خه لكی رابگه يه ني، ئەمه ته نها پي ئەگوتري (نَبِي). ئينجا له وه مووانه (٣١٥) به (رَسُول) ناو ئەبريئن. واته: نيتردراو، چونكه كتيبي تايه تيان له لاي خوا بۆ هاتوه و فرماني راگه ياندنيان پي كراوه.

وَالْيَوْمَ الْآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ. قَالَ: صَدَقْتَ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِحْسَانِ؟
 قَالَ ﷺ: أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ

ئینجا له وانهش پینجیان زۆر به پێزنو به (أولو العزم) ناو ئه برین: حه زه تی (نوح) و (ابراهیم) و (موسی) و (عیسی) و (محمد) ﷺ و عینهم، سهرداری هه موویان حه زه تی (محمد المصطفی) به ﷺ، ئه و پێغه مبه ری ئاخیر زه مانه، هیچ پێغه مبه ریک له دوا ی ئه و نای، به لام نابێ ده مارگیری به مانگری، ئه بی باوه پیمان به هه مووانیان هه بی: که پێغه مبه ری خودانه. ته نها ئه وه نده هه یه به یاسای ئیسلام، یاسای ئه وان له کار که وتوه، به لام ئه و شهش روکنه ی ئیمان هه موو پێغه مبه ران وه کو یه کتری به ئومه تی خۆیان راگه یاندوه، که وابوو: ئاینی هه موویان هه یه که، یاسایان جیا به.

(وَالْيَوْمَ الْآخِرِ) پینجه م روکنی ئیمان: باوه پیمانه به پۆژی دوا ی، که له مردنه وه ده ست پێ ئه که، ئینجا له دوا ی مردن زیندوو ئه کړینه وه، پاش ئه وه ی ئه م دنیا یه گشتی تیک ئه درئ: به فوو لی کردنی حه زه تی ئیسرائیل، جاریکی تریش، فوو له (صور) ئه کاته وه هه موو گیانه به ریک زیندوو ئه بیته وه به ره و گۆره پانی مه حشر ئه که ونه پئ، ئینجا پرسیارو وه لامان لی ئه کړئ. ده رباره ی کرده وه ی دنیا، ئینجا ده فته ری کرده وه مان- که له دنیا نووسراوه - ده ماندریته وه، ئینجا چاکه و خراپه به ته رازوو ئه کیشری: ئه گه ر چاکه ت گرانه تر بوو ئه چیه به هشت، ئه گه ر خراپه ت گرانه تر بوو ئه چیه جه هه ننه م، ئینجا که دادگای مه حشر گۆتایی هات له سه ر جه هه ننه م پردیک دانه ندرئ: ئه بی هه موو که س به سه ری دا تیپه پئ، مروفی چاک پزگاری ئه بی، به لام مروفی خراپ له وئ ئه که ویتته خواره وه بۆ ناو جه هه ننه م، خوا به مانپاریزی.

(وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ) شه شه م روکنی ئیمان ئه وه یه: باوه پ به ینی به قه زاو قه ده ر: چاکه، یان خراپه. ئه ی موسو لمان: هه رچی له م دنیا یه پوو ئه دا: له هه بوونی و هه ژاری خو شی و مردن و کوشتن و غه مناکی و هه موو به سه رهاتیک تر، هه مووی به ویست و زانستی خوا نووسراوه و کات و شوین و چه ندایه تی و چۆنیه تی بۆ داندراوه و به م جوړه دیته جئ. به لام وا تیمه که: که ئه وها نووسراوه به زۆر ئه و ئیسه ت پئ ئه که ن، به لگو خوا توانای چاکه و خراپه ی داوه ته تو، به که یفی خۆته، ئه گه ر توانایه که ت له چاکه به کار بیینی، پاداشت ئه دریتئ، ئه گه ر توانایه که ت له خراپه به کار بیینی سزا ئه درئ.

ئینجا که پێغه مبه ر ﷺ ئه و شهش روکنانه ی فه رموون (قَالَ: صَدَقْتَ) پیاوه نه ناسراوه که گوئی: راست ئه که ی. (قَالَ) دیسان پیاوه که گوئی: (فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِحْسَانِ) پیم بلی: چاکه چی یه؟ (قَالَ) پێغه مبه ر ﷺ فه رمووی (أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ) چاکه ئه وه یه: خوا به رستی (كَأَنَّكَ تَرَاهُ) وه که به چاو بیینی له کاتی په رستنی دا (فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ) جا ئه گه ر نه تتوانی وه ها

فَإِنَّهُ يَرَاكَ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ؟ قَالَ ﷺ: مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَاتِهَا؟ قَالَ ﷺ: أَنْ تَلِدَ الْأُمَّةُ رَبَّتَهَا، وَأَنْ تَرَى الْحُفَاةَ الْعُرَاةَ الْعَالَةَ رِعَاءَ الشَّاءِ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُيَّانِ.

بیپهرستی که نه تو خوائی بیینی (فَإِنَّهُ يَرَاكَ) وایپهرسته که بیگومان خواهی بیینی. مه بهست نه وهیه: نه وهنده به ترسو به بی گهردی خواهی بیهرستی: وه که له بهرچاوت بی، یان ته ماشات بکا.

بۆ نموونه: کریکاریک له بهردهم وهستایه کار بکا، بیگومان که وهستایه که ی له بهرچاو بی باشتر کار نهکا، ههروهه ته گهر له بهر چاویشی نه بی، به لام چاودی بی بکا، دیسان نیشه که ی هه به باشی نهکا.

بِزَانِهِ: پێغه مبه ﷺ له شهوی میعراج به چاوی خۆی خۆای گه وهی دیتوه. ههروهه: هه موو خاوهن باوه ریک له به هه شتدا به چاوی خۆی خۆای گه وهی نه بیینی، خۆای گه وه نه فهرمووی: ﴿وَجُودٌ يَوْمِنْدُ نَاصِرَةٌ إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةٌ﴾ چه ند پوخساریک له پوژی قیامت نه درهوشینه وه ته ماشای خۆای خۆیان نه که ن.

(قَالَ) دیسان پیاوه که گوئی: (فَأَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ) پیم بلئی: که یینی دنیا و یران نه بی؟ (قَالَ) پێغه مبه ﷺ فهرمووی (مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ) نه وهی پرسیا یی لی ته کری زانتر نهی له وهی پرسیا ر نهکا، چونکه پینج شتی په نهان و نه زاندر او هه نه ته نها خوا به خۆی نه یان زانی، ههروهه که فهرموویه تی: ﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ له م نایه ته پیروزه دا پینج شتی په نهان و نه زاندر او هه نه جگه له خودای گه وه که س نایان زانی: **یه کهم**: کاتی دنیا و یرانبوون. **دوهم**: کاتی هاتنی بارانی سود به خس. **سێ یه**: به سه رهاتی کۆرپه ی ناو مندال دانه. **چوارهم**: که س نازانی به یانی چی نهکا. **پینجه م**: که س نازانی له کوئی نه مرئ.

(قَالَ) پیاوه که گوئی (فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَاتِهَا) پیم بلئی: نیشانه کانی دنیا و یرانبوون چی یه؟ (قَالَ) پێغه مبه ﷺ فهرمووی (أَنْ تَلِدَ الْأُمَّةُ رَبَّتَهَا) یه که له نیشانه کان نه وهیه: دایک بییته خزمه تکاری کیژه که ی خۆی، واته: نه وهنده بی ریزی بلاو نه بییته وه: که چ جوین به دایکی نه داو فهرمانی به سه ردا نه کاو خزمه تی خۆی پی نه کا (وَأَنْ تَرَى الْحُفَاةَ) نیشانه یه کی تر نه وهیه: ده بیینی پی خوا سه کان و (الْعُرَاةَ) بی بهرگه کان و (الْعَالَةَ) هه ژاره کان و (رِعَاءَ الشَّاءِ) شوانه کان (يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُيَّانِ) هه موویان شانازی له سه ره کهتری نه که ن به به رزی و جوانی کۆشک و ته لاره کانیان، مه بهست نه وهیه: ناکه س به چه و لینه هاتووه کان کاروباری خه لکی نه گر نه دهست و پیاوما قولان نه که ونه ژیر دهستی نه وان.

ثُمَّ انْطَلَقَ، فَلَبِثْتُ مَلِيًّا، ثُمَّ قَالَ ﷺ: يَا عُمَرُ أَتَدْرِي مَنْ السَّائِلُ؟
قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ ﷺ: فَإِنَّهُ جَبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ ﴿﴾ رواه مسلم.

جا نه وانه تهنه دو نيشانه ي بچووكى دونياويزانبوون، به لام نيشانه ي تر زورن به تاييه تى مى گه وره: وهك هاتنى ده جبال، هاتنه خواره وهى عيسى پيغه مبه رﷺ، گه رانه وهى پوژ له لاي پوژ تاواوه... هتد.

(ثُمَّ انْطَلَقَ) ئينجا پياوه كه رويشت (فَلَبِثْتُ مَلِيًّا) ئيمامى (عومر) فهرمووى: ماوهى سئ شهو مامه وه، پاش رويشتنى پياوه كه (ثُمَّ قَالَ: يَا عُمَرُ) ئينجا چوومه وه خزمهت پيغه مبه رﷺ و فهرمووى: ئه ي عومر (أَتَدْرِي مَنْ السَّائِلُ؟) ثايا نه زانى ئه وه كئ بوو پرسىارى لى كردم؟ (قُلْتُ) منيش گوتم (اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ) خواو پيغه مبه رى خوا ﷺ زاناترن و نه زانن، من نازانم (قَالَ) پيغه مبه رﷺ فهرمووى (فَإِنَّهُ جَبْرِيلُ) ئه وه (جوبرائيل) بوو، كه فريسته يه كى خوايه (أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ) هاتبو فترى ئايينى پيروى ئيسلامتان بكا، تا بزائن چوون پرسىارى ئايينى بكن (رواه مسلم) ئه م حه ديسه ئيمامى (موسليم) گيژاويه تيه وه.

جا بزانه: (٢٤٠٠٠) بيست و چوار هزار جار حه زره تى (جوبرائيل) هاتوته لاي پيغه مبه رﷺ. هه روه ها: له وه حه ديسه دا بو مان دهر نه كه وي: كه پرسىارى ئايينى پيويسته له سهر پياوى نه زان، هه روه ها: سه حابه ي پيغه مبه رﷺ حه زره تى جوبرائيليان له سهر شيويه ئاده ميزاد بينيوه، چونكه له سهر شيويه فريسته يى جگه له پيغه مبه رﷺ هيچ كهس ناتوانى بييينى.

﴿چهند تيگه يشتنيك لاهم حه ديسه دا﴾

١- (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ): پئى نه گوتري ووشه ي يه كخواه رستى (كَلِمَةُ التَّوْحِيدِ) چونكه واته ي (لَا إِلَهَ): هيچ په روه ردگار يكو هيچ په رستراويكو هيچ دادوه ريك نيه (إِلَّا اللَّهُ): ته نها زاتى (اللَّهُ) نه بئى، واته: هاويه شى نيه.

٢- (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ): ووشه ي دانهيته نه به پيغه مبه رايه تى حه زره تى (مُحَمَّدٌ ﷺ)، واته: باوه پ كردن به هه ر شتيكى ئه وه له لاي خوداوه به ئيمه ي راكه ياندوه.

٣- (أَنْ تُوْمِنَ بِاللَّهِ): باوه رت هه بئ به هه بوونى خوا: به (رُبُوبِيَّةً) = په روه ردگار يه تى خوا، به (أَلُوهِيَّةً) = خوايه تى خوا، واته: هه ر ئه وه خودايه (مَعْبُود) = په رستراوه، هه ر ئه وه خوايه (حَاكِمٌ) = دادوه ره، كه سئ تر مافى په رستن و دادره وايى نيه، خواى گه وره ئه فهرموئى: ﴿إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾، واته: دادره وايى = (حَاكِمِيَّةً) ته نها مافى (اللَّهُ) يه، فهرمانى داوه: جگه له خوئى هيچ كه سئ تر نه په رستن و به دادوه ر = (حَاكِمٌ) ي دانه نئين، ئه م بيروياوه ره ئايينى راسته قينه يه.

٤- (مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ): به لگه يه: كه فالحچى وهه والگزيه كانى په نهانى گشتيان دروزنن، پيغه مبه رﷺ ئه فهرموئى: ﴿مَنْ أَتَى عَرَافًا أَوْ كَاهِنًا فَصَدَقَهُ بِمَا يَقُولُ فَقَدْ

(الْحَدِيثُ الثَّالِثُ: فِي أَرْكَانِ الْإِسْلَامِ)

﴿عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ،

كَقَرِّ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ ﷺ﴾ رواه أحمد، واته: مهركه سيك بچيته لای فالچیهك، يان هه والکویه کی په نهانی، باوه پيشی پی کرد، به راستی نه وه کوفری کرد به و قورنانه ی بۆ پیغه مبه رﷺ ماتوته خواره وه.

هـ - (يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ): پیغه مبه رﷺ هر کاتیک ماموستای بۆ شویتیک نارديان بۆ بانگه وازی ئیسلام و شهرع فیترکردن، پی ئه فهرمون: ﴿يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا، وَيَسِّرُوا وَلَا تُنْفِرُوا﴾ رواه الشيخان، له ئاییندا ږيگه ی سووکتره ئاسان بگرته بهر - به مه رجی له سنوور دهرنه چی - ږيگای سهخت مه گرته بهر، موژده بده نه خه لک به به خته وهری دونیاو قیامت، نه م خه لکه له ئایین دوور مه خه نه وه و توندو تیرزی به کار مه مینن.

﴿حَدِيسِي سَنِيَهَمْ: پېنچ ږوکنه کانی ئیسلام (بناغه)﴾

(عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) گيډراوه ته وه له (عبدالله) ی کورپی ئیمامی (عومه) خوا لیان پازی بی، سه حابه یه و - یه کیکه له و چوار (عبدالله) یانه، که پېیان نه گوته: (الْعِبَادَةُ الْأَرْبَعَةُ). دوو میمان: (عبدالله) ی کورپی (عهباس). سنی یهَمْ: (عبدالله) ی کورپی (زوبهیر). چوارهم: (عبدالله) ی کورپی (عمر) ی کورپی (عاص)، خوا لیان پازی بی. - له (مکه) له دایک بوو، له که ل باوکی دا کوچی کرد بۆ (مه دینه)، ماوه ی شهست سال فتوی داوه، (۱۶۳۰) هه دیسی گيډراونه وه، له ته مه نی (۸۶) سالی دا له (مکه) سالی (۷۳) ی کوچی، وه فاتی کردوه.

(قَالَ) نه فهرموی: (سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ) گویم له پیغه مبه رﷺ بوو (يَقُولُ: بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ) نه يفهرموو: ئایینی ئیسلام دامه زراوه له سه ر پېنچ بناغه، پېیان نه گوته: ږوکن. یه که میمان: (شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ) شاده میتانه به و جوړه ی گوتمان له هه دیسی (۲) مدا، نه م شاده یه پیویسته کافر بیلی که موسولمان نه بی و نه گهر موسولمانیش کافر بوو: نه بی دو یاره شاده بیته بۆ نه وه ی ئیسلام بیته وه.

دووم: (وَإِقَامِ الصَّلَاةِ) نوږت کردنه، چونکه نوږزی ته واو له کرده وه ی خراب قه ده غه ی نه کا، که و ابوو: مه رجه نوږه که: به ده ستوږزی بی، جل و بهرگو شویتي نوږت پاک بی، ږووت له قبيله بی، بی جموجل و پیکه نین به و گفتوگو مه که، فاتحه و ته حیات به پوختی و په وانی بخوینه و، سو جده و رکعت ته واو بی، نه گهر نه وها نه بی نوږه که ت دروست نیه.

وَأَيَّاءِ الزَّكَاةِ، وَحَجِّ الْبَيْتِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ ﴿رواهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ﴾.

سَنِيَّهَم: (وَأَيَّاءِ الزَّكَاةِ) زهكات دانه، چونكه به زهكات دان ناشتی له ناو كومه لدا چېگړي نه بڼ، كه واپو: زهكات بده به هه ژارو قهرزدارو موجهيدانی پړگای خوداو چهند كه سيكي تركه له شريعته ئيسلام باسيان كراوه، نه گهر تا ئيستا زهكاتت نه داوه، نه بي په شيمان ببيتوه له و تاوانه و زهكات ته كه ت هه موو بده يه وه، چونكه مافي فقيره .

چوارهم: (وَحَجِّ الْبَيْتِ) حج كردنه، نه مه يان پوكنى پينجهمه، به لام له م پړوايه ته دا كراوه به چوارهم، جا نه بي حج كردنت به مالى حلال بڼ، ته نها به نيازى خودا بجي ته حج، نه بي چوونه مالى خودا ببيت هوى په شيمان بونونه و ت له تاوانه كانت، جا كه له حج كردن نه گه پښه وه، وهك مندالى ساوا بڼ گونا مې، كه واپو: ديسان بارى خوت گران مه كه به گونا ه كردن.

پينجهم: (وَصَوْمِ رَمَضَانَ) به پڅو و پوونى مانگي په مه زانه، پڅو و گرتن له نه خو شى دوورت نه خاته وه، پاداشى زورت له لاي خوا بڼ دابڼ نه كا، جگه له مه ش كه خوت برسى بوى، به زه بيت به هه ژارو ليقه و ماواندا ديت و نه زانى هه بوونى چهند خو شه و نه بوونى چهند ناخو شه (رواهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ) نيمامى (بوخارى) و (موسليم) گړپړويه تپانه وه.

﴿چهند تېگه يشتنيك له م هه ديسه دا﴾

۱- (شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ): هر كه سيك به زوبان نه م شاده يه بيتي و هاوبه ش بڼ خوا دانه نڼ، نه به زوبان، نه به كرده وه كو فر نه كا، نه وه به موسولمان دانه ندري، هه روه ها نه گهر شاده ي نه مي نا، به لام له نه ژا دى نه ودا: باو كيكي موسولمان، يان دايكيكي موسولمان هه بوو، نه و يش به موسولمان دانه ندري. بړوانه (شرح مسلم للنواوى).

۲- (وَأَقَامِ الصَّلَاةَ): نويز له شهوى (ميعراج) واجب كراوه، پوكنى دووه مې ئيسلامه، كه واپو: هه ركه سيك نويزيكي، يان زياتر له نويزيكي نه كرد، واجبه قه زاي بكاته وه، هيچ جياوازي نيه، نه م نويزه ي به قه سدى و ته مبه لى نه كر دېن، يان به هوى نوستن، يان به هوى خه ريكيبون به كار يكي تر نه يكر دېن ﴿عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنَّهُ شَغَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ صَلَاةِ الْعَصْرِ يَوْمَ الْأَحْزَابِ، ثُمَّ صَلَّاهَا بَيْنَ الْعَشَائِينَ﴾ رواه الشيخان، پيغه مبه ر ﷺ له جهنگى (خندق) ماوه يان نه دايي نويزي عه سر بكا، ئينجا له نيوان مه غريبو عيشادا نويزه كه ي كرد.

۳- (وَأَيَّاءِ الزَّكَاةِ): زهكات پوكنى سني ه مې ئيسلامه له سالى (۲) ي كوچى واجب كراوه، كه واپو: نه گهر كه سيك زهكاتى له سه ر واجب بوو و نه يدا، نه بي توبه بكاو زهكات كه ش هه ر بدا، جا نه گهر هاتو نه يداو مرد، واجبه ميراتگره كان پيش دابه شكر دنى ميرات زهكات كه ده ربكه ن وهك قه رزه كانى ترى ئاده ميزاد، نه گينا: ميراته كه يان لي حه پامه،

(الْحَدِيثُ الرَّابِعُ: فِي مَرَاكِحِ خَلْقِ الْإِنْسَانِ)

﴿عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ: إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا - نُطْفَةً -، ثُمَّ يَكُونُ عِلْقَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ،

هَرَوَهُ كَيْفَ يَتَغَمَّرُ بِرَأْسِهِ ثُمَّ يَفْرَمُوهُ: ﴿ذَيْنُ اللَّهِ أَحَقُّ أَنْ يُقْضَى﴾ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ، وَاتَه: قَهْرِي خَوَا لَهُ بِشَيْئِهِ كَهْ بِدَرِيَّتِهِ وَهْ.

٤- (وَصَوْمُ رَمَضَانَ): پۆژووی رهمه زان له سالی (٢) ی کۆچی دا واجب کراوه، پوکنی چوارهمی نیسلامه که وایوو: ههرکه سیڤ پۆژووی نه گرتبو، ئەبی قه زایان بکاته وه، ئەگەر قه زای نه کرده وه و مرد، دروسته خزمیکی خۆی، یان که سیڤکی تر به ئیزنی خزمه که ی بۆی قه زای بکاته وه، پیغه مبه رﷺ ئە فەرموی: ﴿مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامٌ، صَامَ عَنْهُ وَلَيْسَ﴾ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ، ههرکه سیڤ پۆژووی له سەر بون و مرد، با خزمه که ی له جیاتی وی به پۆژوو بی.

٥- (وَحَجُّ الْاَيْتِ): حەج پێنجەمین پوکنی نیسلامه، له سالی (٦) ی کۆچی دا واجب کراوه، که وایوو: ههرکه سیڤ حەجی له سەر بوو و نه یکرد و مرد، واجبه له میراته که ی حەجی بۆ بکری، پیغه مبه رﷺ به پیاویکی فەرموو: ﴿أَحْجُجْ عَنْ أَيْسِكَ﴾ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ، له جیاتی باوکه مرد و هه که ت حەج بکه.

﴿حەدیسی چوارەم: قوناغەکانی دروستبوونی ئادەمیزاد﴾

(عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) گێڕدراوه ته وه له (عبدالله) ی کۆری مه سعود، خوا لای پازی بئ، ئەم (عبدالله) یه ش سەحابه یه، شه شه مین که س بوو که له (مه که) ی پیروژ موسولمان بووه، کۆچی کرد بۆ مه دینه، ههر له وی له سالی (٢٢) ی کۆچی وه فاتی کردوه، ته مه نی له شه ست سال زیاتر بوو، له لای پیغه مبه رﷺ، زۆر خۆشه و یست بوو، له خزمه تیا ئەپۆیشت و له کاتی دانیشتنیا که وشه کانی بۆ هه لته گرتن، (٨٤٨) حەدیسی گێراونه وه.

(قَالَ) عبدالله ی کۆری مه سعود ئە فەرموی: (حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ) پیغه مبه رﷺ بۆ ئیمه ی فەرموو (وَهُوَ الصَّادِقُ) پیغه مبه رﷺ پاستگویه له فەرمووده کانی خۆی، هه م (الْمَصْدُوقُ) باوه پ پیکراوه له و فەرموودانه ی له لای خوا بۆ دین:

(إِنَّ أَحَدَكُمْ) ههر یه کێک له ئیوه (يُجْمَعُ خَلْقُهُ) خوا دروستی ئەکا و کۆی ئەکاته وه (فِي بَطْنِ أُمِّهِ) له ناو زگی دایکی خۆی دا (أَرْبَعِينَ يَوْمًا نُطْفَةً) به ماوه ی چل پۆژ - که کرمی ناوی پیاوه که تیکه ل به هیلکۆکه ی ئافره ت ئەبی - به شیوه ی (مَنْ) ئە میتیته وه.

(ثُمَّ يَكُونُ عِلْقَةً مِثْلَ ذَلِكَ) ئینجا ده بیته پارچه خۆینیکی مه یی بۆ ماوه ی چل پۆژی تر (ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ) ئینجا ده بیته پارچه گوشتیک بۆ ماوه ی چل پۆژی تر.

ثُمَّ يُرْسَلُ إِلَيْهِ الْمَلَكُ فَيَنْفُخُ فِيهِ الرُّوحَ، وَيُؤْمَرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ: يَكْتُبُ رِزْقَهُ، وَأَجَلَهُ، وَعَمَلَهُ، وَشَقِيٍّ أَوْ سَعِيدٍ، فَوَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرُهُ، إِنْ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا، وَإِنْ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا ﴿﴾

(ثُمَّ يُرْسَلُ إِلَيْهِ الْمَلَكُ) ئينجا خوا فریشته یه کی تاییه تی ئه نیری بۆ مندالدانه (فَيَنْفُخُ فِيهِ الرُّوحَ) گیان دینیته بهر کورپه که.

بُرْآنه: له دواى چلو دوو پۆژ نه خشی ناشکرای مندال دهست پئى ئه کرئو له دواى (۱۲۰) پۆژ گیانی دیته بهر و نه خشی ته واو ئه بئى.

(وَيُؤْمَرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ) ههه له م کاتهش خواى گه وره فه رمان ئه داته فریشته که به نووسینى چوار وشه له نیوجاوانی کورپه که:

یه کهم: (يَكْتُبُ رِزْقَهُ) که مو زۆری پزقی چه نده و چۆنه؟ **دووم:** (وَأَجَلَهُ) ته مه نی چه نده؟ **سئیه م:** (وَعَمَلَهُ) کرده وه ی باشه، یان خراپه؟ **چوارم:** (وَشَقِيٍّ أَوْ سَعِيدٍ) ئایا له پۆژى دواى دا به دبخته یان به خته وه ره.

﴿**ناگاداری**﴾ ده رمان خواردن بۆ فریدانی کورپه ی ناو زگ له دواى چلو دوو پۆژ هه پامه، به لام ئه گه ر نه خشی ته واو بوو، یان گه یشته سه دو بیست پۆژ، ئه وه زیاتر هه پامه و ئه بیته کوشتنى به ناهه قو ئه بى تۆله ی بداو که فهاپه تیش بدا، واته: کۆله یه ک ئازاد بکا، ئه گه ر نه بو: ئه بى دوو مانگ له سه ره کدا به پۆژوو بئى. هه روه ها: ده رمان خواردن بۆ نه بوونی مندال به یه کجاری هه پامه، به لام بۆ ماوه یه ک به پئى پئویستی دروسته.

(فَوَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرُهُ) پیغه مبه ره ﷺ فه رموی: سویندم به خودای تاکو ته نیا (إِنْ أَحَدَكُمْ) هى وا هیه له ئیوه (لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ) کارو په فتاری وه ک کرده وه ی دانیشتوانی به هه شت وایه (حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ) تا وه ها له به هه شت نزیک ئه بیته وه ئه وه نده ی نامینى بجیته ناو به هه شت (فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ) نووسراوه که ی ناو زگی دایکی پیشی لی ئه گری (فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ) له دواى دا دهست ئه کا به کارو په فتاری دۆزه خیانه (فَيَدْخُلُهَا) ئه چیته ناو ئاگری دۆزه خ. که وایوو: به زۆری خواپه رستی خۆت له خۆ باپی مه به.

(وَإِنْ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ) هى واش هیه: کرده وه ی وه ک دانیشتوانی دۆزه خ وایه (حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ) تا وه ها له ئاگر نزیک ئه بیته وه ئه وه نده ی نامینى بجیته ناو دۆزه خ (فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ) نووسراوه که ی ناو زگی دایکی پیشی لی ئه گری (فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ) له دواى دا دهست به کرده وه ی به هه شتیانه ده کا (فَيَدْخُلُهَا)

نه چيته به ههشت (رواه البخاري ومسلم) ئيمامي (بوخاري) و (موسليم) گيڤاويه تيانه وه، به لام له م دووانه دا وشه (نُطْقَة) نيه، به لكو له رپوايه تي (أبوعوانة) دا هه يه.

جا وا دياره: هي وه هاش هه يه له يه كه م پۆژدا تا مردني هه ر كرده وه ي به هه شتيانه نه كاو به پيچه وانه ش هه يه، له بهر نه وه هه ندی له زانايان نه فهرموون: به دبختي و دواروژي خراپ بو كه سيكه: به رده وام بي له سهر كرده وه ي خراپ، نه گهر كه سيكه به رده وام بي له سهر كرده وه ي باش و به رده وام نه بي له سهر خراپه، نه مه دواروژي باش نه بي.

به هه ر جوړيک: قه زاو قه دهر نه يني يه كي تاييه ته به خوا، په رده ي له سهر نه وه نه يني يه لانه داوه بو هيچ كه س، كه وابوو: باوه پي پي به يته و زياتر لي مي كوله وه، چونكه شه يتان پيته نه لي: نه گهر چاره نووسي تو بو به هه شت، يان جه هه ننه م بي، مانده و بوونت بو چي يه؟ خوا بپه رستي، يان نه بپه رستي هه ر ده چي ته نه وشويته ي بوته دانراوه. به لام پيويسته تو زور هو شيار بي و به قسه ي شه يتان فريو نه خو، هه رده م كرده وه ي چا كه بكه، نه گهر تا ئيستا خراپه ت كرده په شيمان ببه وه و ده ست به چا كه بكه.

پيغه مبه ر ﷺ فهرموو: ﴿هه موو كه س شويني بو دانراوه له به هه شت، يان له جه هه ننه م). پياويك پرسى - يا رسول الله ﷺ - كه وابوو: بو پال نه ده ينه وه واز نه هيني؟ له وه لامدا فهرموو: (ئيوه ده ست به كار بن، هه ركه سه نه وه ريگايه ي بو ئاسان نه كرى كه بو ي دروست كراوه).

ئينجا بزانه: بو نه وه ي زياتر دلنيا بي: كه چا كه خراپه دراوه ته ده ست مرو، نه م هه ديسه نه خه ينه به رچاوت: ﴿عَنْ عِيَّاضٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: فِيمَا يَرْوِيهِ عَنْ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: إِنِّي خَلَقْتُ عِبَادِي حَفَاءَ كُلِّهُمْ، وَإِنَّهُمْ أَتَتْهُمْ الشَّيَاطِينُ فَاجْتَالَتْهُمْ عَنْ دِينِهِمْ﴾ رواه مسلم، واته: خواي گه وره نه فهرموو: من به نده كاني خو م له سهر دليكي پاك و ئيسلام وه رگر دروست كردن، گومرايان هاتنه لا يان و له ئايين لا ياندان، واته: به هو ي شوينكه وتني نه وان گومرا بون.

﴿چه ند تيگه يشتنيك له م هه ديسه دا﴾

١- (يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا): بزانه: نه م هه ديسه باسي قوناغه كاني گوپراني كورپه ي ناو زگ ده كا، چونكه دروست كردني كورپه، هه ر له چل پۆژه كه ي يه كه مدا ته واو نه بي، به م شيوه يه:

هه ر كاتيک ناوي پياو چووه ناو مندالانه ي ئافره ت، به لاي كه مي پيويستي به شه ش سه عات هه يه تا كرمي ناو ناوي پياوه كه تيگه لي هيلكو كه ي ئافره ته كه نه بي، ئينجا كه تيگه ل بوو، له دواي هه فته پۆژ دروست كردني ده ست پي نه كرى و دهر نه كه وي ئافره ته كه

ناوسه، پیغه مبرک ﷺ نه فهرموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِذَا أَرَادَ خَلْقَ عَبْدٍ فَجَامَعَ الرَّجُلُ الْمَرْأَةَ طَارَ مَاؤُهُ فِي كُلِّ عِرْقٍ وَعَضُو مِنْهَا، فَإِذَا كَانَ الْيَوْمَ السَّابِعُ جَمَعَهُ اللَّهُ تَعَالَى، ثُمَّ أَحْضَرَهُ كُلَّ عِرْقٍ لَهُ ذُوْنَ آدَمَ، فِي أَيِّ صُورَةٍ شَاءَ رَكَّبَهُ﴾ رواه الطبرانی وابن مندہ، هر کاتیک خوی گه وره ویستی بهنده یه کد دروست بکا، پیاوه کهش له که ل ثافره ته که دا جیماعی کرد، تامی ناوی پیاوه که نه پرژیتته گشت دهمارو نه دنامه کانی ثافره ته که، ئینجا له پوژی حفته مدا خوی گه وره کوی نه کاته وهو گشت دهماره کانی بۆ ناماده نه کا: له نیوان خوی و باب ئاده م، له هر وینه یه کدا خوا حه ز بکا دروستی ده کا.

واته: له پوژی حفته مدا - له و دهمارانه - دهماریک بۆ خوی پای نه کیشی و شیوه ی خاوه نی دهماره که وه نه گری و وی ده چی.

ئینجا به ره به ره نه م دهماره په نهانانه خوی ثافره ته که هه لته مژن، تا له پوژی پانزه مدا نه بیته خوین، ئینجا له دوی تو پوژی تر نه بیته گوشت و نه خشی په نهانی دلو نه دنامه کانی تری ده ست پی نه کا، ئینجا به ته و او بونی چلو دوو شه و نه خشی ناشکرای نه دنامه کانی ده ست پی نه کری، پیغه مبرک ﷺ نه فهرموی: ﴿إِذَا مَرَّ بِالطُّفَّةِ ثَنَانٌ وَأَرْبَعُونَ لَيْلَةً بَعَثَ اللَّهُ إِلَيْهَا مَلَكًا فَصَوَّرَهَا: وَخَلَقَ سَمْعَهَا وَبَصَرَهَا وَجَلَدَهَا وَلَحَمَهَا وَعَظَامَهَا﴾ رواه مسلم، هر کاتیک چلو دوو شه و به سهر تووی پیاودا پوشت له ناو مندال دانه دا، خوی گه وره فریشته یه کی بۆ نه نیزی نه خشی نه کا: گوی و چاو و پیسته و گوشت و نیسقانی دروست نه کا.

ئینجا بزانه: له م س قوناغه دا: کورپه ژبانی هیه، به لام تا (۱۲۰) پوژ ته و او نه بی: گیانی نایه ته ناو لاشه که ی و ناجوی، ئینجا پیو یسته: کورپه له ناو زگی دایکی دا به لای که می شه ش مانگ ته و او بکا، ئینجا بیته دهره وه، تا کو بری.

دهرباره ی نه م قوناغانه خوی گه وره نه فهرموی: ﴿يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ﴾ خوی گه وره دروستان نه کا له ناو زگی دایکتاندا، قوناغ به قوناغ له ناو س تاریکی دا، واته: تاریکی په رده ی زگ، په رده ی مندال دانه، په رده ی پزدان - ولاش - که به دوی مندال بوندا دیته دهره وه - ﴿فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾.

۲- (فَيَنْفُخُ فِيهِ الرُّوحَ): بزانه: مندالی له بارچوو، نه گهر له کاتی هاتنه دهره وه گیانی تیدا بوو، واجبه بشوری و کفن بکری و نوژی مردوی له سهر بکری و بنیژری، به لام نه گهر گیانی تیدا نه بو، واته: به مردوی هاته دهره وه، نه وه ته نها نوژی له سهر ناکری، سی یه کانی تر واجبن، هه روه ها نه گهر پارچه خوین بوو، یان پارچه گوشت بوو، به لام نه خشی ناشکرای دیار نه بو: سونته ته له ناو په پو یه کدا پیچری و ژیر خاک بکری. **جا بزانه:** نه گهر مندال به زیندوی نه یه ته دهره وه: نه میرات نه گری، نه میراتی له ته گیری.

(الْحَدِيثُ الْخَامِسُ: فِي تَرْكِ الْبِدْعَةِ)

﴿عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أُمِّ عَبْدِ اللَّهِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ﴾ رواه البخاري ومسلم، وفي رواية لمسلم: ﴿مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ﴾.

﴿حَدِيسِي پينجهم: نه كردنی بیدعه﴾

(عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أُمِّ عَبْدِ اللَّهِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) گنبدراوه ته وه له دایکی نیمانداران که ناوی (عائشه) یه، کیژی حه زده تی (نه بویه کر)ی صدیق بوو- خوا لییان پازی بی- بوی پی پی نه گوتری: دایکی نیمانداران. چونکه خیزانی پیغه مبه ری ﷺ بوو، له (مه که) له دایک بووه، هر له وی له ته مه نی شهش سالی دا باوکی له پیغه مبه ری ﷺ ماره کردوه، نینجا کوچی کردوه بو (مه دینه)، له سالی دووی کوچی که ته مه نی بووه نو سال گواستراوه بو پیغه مبه ری ﷺ، هیچ مندالی نه بوه، له دوی پیغه مبه ری ﷺ چل سال ژیاوه، له (مه دینه) کوچی دواپی کردوه، (۱۲۱۰) حدیسی گنبدراونه وه.

(قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ) نه فرموی: پیغه مبه ری ﷺ فرموی (مَنْ أَحْدَثَ) هر که سیک له خو یه وه زیاده یه که پیدا بکا (فِي أَمْرِنَا هَذَا) له کاروباری نی مه: که نایینی نیسلامه (مَا لَيْسَ مِنْهُ) نه و شته زیاده به لگه ی وه های نه بی، که په یوه ندی به نایینه وه مه بی (فَهُوَ رَدٌّ) نه وه لی وه رناگری و نه دریتته وه به سهریا، هم سزاش نه دری، که وابوو: هر شتیکی نایینی که ده کری: به فرمانی خواو پیغه مبه ری ﷺ نه بی و له سهر بناغه ی قورن و حه دیس نه بی، نه وه خوا وه ری ناگری (رواه البخاری ومسلم) نیمامی (بوخاری) و (موسلم) گنبدراویه تیانه وه.

(وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ) له پیگه یه کی تری (موسلم) به م جوړه یه: فرموی یه تی (مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ) هر که سیک کرده وه یه کی نایینی بکا که به فرمانی نی مه نه بی، نه وه لی وه رناگری و نه دریتته وه به سهریا.

بو نمونه: نه گهر له کاتیکی تاییه تی دا نویتیک بکه ی که له شهر عدا نه بی، یان هر جوړه خوا په رستی یه کی تر بکه ی له شهر عدا نه بی، یان شیوه ی خوا په رستی بگوپی بو شیوه یه کی تر، یان که می بکه ی، یان زیادی بکه ی، نه وه هیچی لی وه رناگری و له لای خوا به تاوانبار دانه دری، به لام نه و شته زیاده یه له ناییندا: نه گهر به پیگه یه کی شهرعی بوو: نه مه باشه و خوا وه ری نه گری، هر وه که له حدیسی (۲۸) دا باسی نه که یین- إن شاء الله- که پوونکه ره وه ی نه م حه دیسیه .

نینجا بزانه: پیغه مبه ری ﷺ نی مه ی ناگدار کردوته وه که به هو ی کام ری باز تووشی گومرایی نه بین و له نایینی نیسلام دور نه که وینه وه، به م فرموده شیرینه: ﴿عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَتَسْعُنَّ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ شَبْرًا بِشَبْرٍ ذِرَاعًا بِذِرَاعٍ حَتَّىٰ لَوْ دَخَلُوا فِي جُحْرٍ ضَبًّا لَاتَّبَعْتُمُوهُمْ. قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى؟ قَالَ: فَمَنْ؟ ﴿رواهُ الشَّيْخَانُ، وَاتَهُ: ثِيوَهُ بِهِ شَوَيْنَ پَهَوَشْتِي وَهَوَانِي پِيَشَه خَوْتَانُ تَهَكه وَن وَ پِيَازي تَهَوَانُ تَهَكِرْنَه بَه، بَسْت بَه بَسْت وَ كَهَز بَه كَهَز، تَهَكِر تَهَوَانُ بَجْنَه نَاو كُونِي سَوْسَه مَار، ثِيوَه ش بَه شَوَيْنَانْدَا تَه چَن، گُوتْمَان: تَهِي پِيَغَه مَبَه رِي خَوَا، مَه بَه سَتَت تَه وَهِيَه: كَه نِيَمَه شَوَيْنَ جُولَه كَه وَ دِيَانَه كَان= فَهَلَه تَه كَه وَين؟ فَهَر مَوِي: تَه دِي كَه سِي تَر هَه يَه؟ وَاتَه: مَه بَه سَتَم تَه وَانَه.

﴿چَه نَد تِيگَه يَشْتَنِيكَ لَهَم جَه دِي سَه دَا﴾

۱- (مَنْ أَحَدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا، مَا لَيْسَ مِنْهُ): نِيَامِي (الشَّافَعِي) ﷺ تَه فَهَر مَوِي: (مَا أَحَدَثَ وَخَالَفَ كِتَابًا أَوْ سُنَّةً أَوْ إِجْمَاعًا أَوْ أَثَرًا، فَهُوَ الْبِدْعَةُ الضَّالَّةُ، وَمَا أَحَدَثَ مِنَ الْخَيْرِ وَلَمْ يُخَالَفْ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَهُوَ الْبِدْعَةُ الْمَحْمُودَةُ)، هَه شَتِيكَ لَه نَائِينْدَا پَه يِدَا بَكْرِي وَ دُزَايَه تِي لَه گَهَل قُورُنَان، يَان جَه دِيَس، يَان نِيَجْمَاع، يَان فَهَر مَوْدَه يَه كِي سَه حَابَه كَان هَه بِي، تَه وَه (بِدْعَه) ي گُومِرَا (قَبِيحَه) يَه، وَه هَه كَارِيكِي چَاكَه پَه يِدَا بَكْرِي وَ دُزَايَه تِي لَه گَهَل تَه م جَوَارَانَه نَه بِي، تَه وَه (بِدْعَه) ي بَاشَه (حَسَنَه) يَه.

هَه رَوَهَا نِيَامِي (النَّوَاوِي) ش لَه (تَهْذِيبُ الْأَسْمَاءِ وَاللِّغَاةِ) دَا تَه فَهَر مَوِي: (الْبِدْعَةُ الْحَسَنَةُ) هَه يَه، (الْبِدْعَةُ الْقَبِيحَةُ) ش هَه يَه. وَاتَه: هَه شَتِيكَ لَه دَوَاي چَه رُخِي پِيَغَه مَبَه ر ﷺ وَ سَه حَابَه پَه يِدَا بَكْرِي، يَه كِيكَه لَه م دَوُو (بِدْعَه) يَه.

۲- (لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا): مَه بَه سَت فَهَر مَانِي خَوَاو پِيَغَه مَبَه رَه ﷺ، چُونَكَه پِيَغَه مَبَه ر ﷺ تَه فَهَر مَوِي: ﴿إِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ وَخَيْرُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ ﷺ، وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلُّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ﴾ رَوَاهُ مُسْلِمٌ، بَاشْتَرِين فَهَر مَوْدَه: قُورُنَانِي پِيرُوزَه، بَاشْتَرِين رِيگَه: رِيبَازِي پِيَغَه مَبَه رَه ﷺ، خَرَابْتَرِين كَار: پَه يِدَا كَرَاوَه كَانَن لَه نَائِين، گَشْت كَارِيكِي پَه يِدَا كَرَاو بِيَدَعِيَه، گَشْت بِيَدَعِيَه كِيَش گُومِرَا بُوَنَه. كَه وَابُو: مَه بَه سَت بَه (بِدْعَه) تَه وَه يَه: لَه سَه رَدَه مِي پِيَغَه مَبَه ر ﷺ وَ سَه حَابَه كَانِي دَا نَه بُوِي.

۳- (كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ) بَه رِستِي (لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا) تَه بَه سَتَرِيَتَه وَه، تَاكو بَتَوَانِين بَلَّيْن: چَاپَكِرْدِي قُورُنَان هَه رِچَه نَد (بِدْعَه) يَه - چُونَكَه تَازَه پَه يِدَا كَرَاوَه - بَه لَام (بِدْعَه حَسَنَه) يَه چُونَكَه كَارِيكِي چَاكَه وَ تَه چِيَتَه زِيَر فَهَر مَانِي پِيَغَه مَبَه ر ﷺ كَه تَه فَهَر مَوِي: ﴿بَلَّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً﴾ رَوَاهُ الْبَخَارِي، لَه جِيَاتِي مَن بَغَه يِنَنَه نُوْمَه تَم هَه رِچَه نَد يَه ك نَائِيَه تِيَش بِي.

كَه وَابُو: بَه گُويَرَه ي فَهَر مَوْدَه ي نِيَامِي (الشَّافَعِي) ﷺ رِستِي (كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ) تَه نَهَا تَه وَ جُورَه كَرْدَه وَانَه تَه گَرِيَتَه وَه: كَه هِيچ سَه رِچَاوَه يَه كِي نَه بِي لَه م چَوَار سَه رِچَاوَانَه ي

(الْحَدِيثُ السَّادِسُ: فِي الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ، وَالْوَزْعِ)

﴿عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ الْحَلَالَ بَيِّنٌ، وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيِّنٌ، وَبَيْنَهُمَا مُشْتَبِهَاتٌ لَا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ،﴾

باسی کردون: وهكو جگهره کیشان، ریش تاشین، رهنگکردنی مزگه وتهکان، گومبهت دروستکردن له سهر گورهکان... همد، نه مانه گشتی (بِدَعَةِ قَبِيحَةٍ) نهو زور زور جیوانن له گهل چاپکردنی قورئان؟! .

﴿حَدِيسِي شَهْشَهْم: حَهْرَام وَ حَهْلَال وَ خَوْبَارِاسْتَن لَه حَهْرَام﴾

(عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) گيژدراوه ته وه له (نوعمان) ی کوری (به شیر) خوا لیبیان پازی بی، خوی و باوکی سه حابه نه، له سالی (۲) ی کوچی - یه که م مندالی (أنصاري) بوو که له دوی هاتنی پیغه مبه ر ﷺ بو مه دینه - له دایک بووه، ته مانی (۸) سالان بوو که پیغه مبه ر ﷺ وه فاتی کرد، (۱۱۴) حدیسی گيژاونه وه، له سالی (۶۴) ی کوچی وه فاتی کردوه. (قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ) نه فهرموی: گویم له پیغه مبه ر بوو.

بزانه: له کاتی مندالی دا نه م فهرموده ی گوی لی بووه، که وابوو: پیویسته مندالان دهرسی فهرموده ی پیغه مبه ریان پی بگوتری (يَقُولُ) پیغه مبه ر ﷺ نه یه رموو: (إِنَّ الْحَلَالَ بَيِّنٌ) حهلال ناشکرایه: هرچی خواو پیغه مبه ر ﷺ فهرموویتیان حهلاله. یان بی ده نگیان لی کردبی، نه وه حهلاله (وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيِّنٌ) هه روه ها حهرام ناشکرایه: هرچی خواو پیغه مبه ر ﷺ فهرموویتیان حهرامه. نه وه حهرامه.

بزانه: یه که ده نگی سه حابه ی پیغه مبه ر ﷺ، یان زانایانی ئایینی ئیسلام له سهر حهلالی، یان حهرامی شتیکی، وه ک فهرموده ی خواو پیغه مبه ر ﷺ ره فتاری پی نه کری، نه م جوړه یه که ده نگی یه پی نه گوتری (إِجْمَاع)، پیغه مبه ر ﷺ نه فهرموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَجْمَعُ أُمَّتِي عَلَى ضَلَالَةٍ﴾ رواه الترمذی، واته: خوا ی گه وره زانایانی ئوممه تم به تیگریی له سهر هیچ گومر ابوونیک کونا کاته وه.

(وَبَيْنَهُمَا أُمُورٌ مُشْتَبِهَاتٌ) وه له نیوان حهلال و حهرامدا چه د شتیکی و یکجویی هه نه: وه ک حهرام وایه، وه ک حهلال وایه (لَا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ) نه م جوړه شتانه زور که س نایان زانی، چونکه لایه نی حهرامییان ناشکرا نیه، لایه نی حهلایشیان ناشکرا نیه؟ له بهر نه وه ی دوو فهرموده ی دژ به یه ک له و بابته هه یه و لییان تی ناگا دژایه تی لایبا، یان زانایان به دوو جوړی دژ به یه کتر نه و فهرمودانه یان پوون کردوته وه، یان دوو جوړه (فتوا) ی دژ به یه کتر دراوه: یه کیکیان نه لی حهرامه. یه کیکیان نه لی: حهلاله. جا له بهر نه مه پی نه چی حهلال بی و پیش نه چی حهرام بی، که وابوو: نه بیته شبوهات.

فَمَنْ أَتَقَى الشُّبُهَاتِ فَقَدْ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعَرْضِهِ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ، كَالرَّاعِي يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ، أَلَا وَإِنْ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى، أَلَا وَإِنْ حِمَى اللَّهِ مَحَارِمُهُ، أَلَا وَإِنْ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةٌ إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ ﴿﴾ رواه البخاري ومسلم.

(فَمَنْ أَتَقَى الشُّبُهَاتِ) جا هرکه سیټک واز له شوبوهات بیتي و خوی پیاریزی له و شته ی گومانی هرپامی تیدا هیه (فَقَدْ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ) به پاستی نهو کهسه پاکانه ی بو ئایینی خوی کرد (وَعَرْضِهِ) هروده ها پاکانه ی بو نابرووی خوی کرد.

که و ابو: نه ی موسولمان، نه گهر دوو دل بووی له شتیکا: ئایا هرپامه، یان حاله، وه خواردن و کرپنی مالی که سیټک که مالی هرپامی هیه، نه وه هرچند خواردن و کرپنی دروسته، به لام نه تو وازی لی بینه و ماله که مه کره و مه یخو، به م وازه تانه ئایینه که ت نه پیاریزی و نابروه که شت نه پیاریزی و کهس به خراپه باست ناکا.

(وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ) هرکه سیټک بکه ویتنه ناو شوبوهات و بلئ: چونکه به ناشکرایی هرپام نیه وازی لی ناهیتیم (وَقَعَ فِي الْحَرَامِ) نهو کهسه نزیکه بکه ویتنه ناو هرپام (كَالرَّاعِي) نهو کهسه ی نه که ویتنه ناو شوبوهات وه شوانیک وایه (يَرْعَى) مه پبله و پیتنی (حَوْلَ الْحِمَى) له ده وده ی پاوانیک، اته: له وه پگه ی قه ده غه کرلو (يُوشِكُ) زور نزیکه (أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ) نهو مه په بکه ویتنه پاوانه که و بیخوا، شوانه که ش سزا نه درئ، پروانه ه دیسی (۱۱) و (۲۷).

اته: نهو کهسه ی گوئ ناداته شتی گومان لی کراو، وه نهو مه په مه ترسی لی نه کرئ تووشی هرپام ببئ، به هو ی گوئ مه دیسی خوی و به سووک زانینی شوبه.

(أَلَا) ناگادار بن: (وَإِنْ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى) هه موو کار به ده ستیک شتیکی پاوانکراوی هیه و سنووری بو داناوه، هرکهس سنووری بشکینئ سزای نه دا (أَلَا وَإِنْ حِمَى اللَّهِ) ناگادار بن: پاوانکراوی خوا (مَحَارِمُهُ) نهو شتانه یه که هرپامی کردون و سنووری بو داناوه، هر کهس سنووری خوا بشکینئ سزای نه دا، ئینجا نهو کهسه ی خوی له شوبوهات ناپاریزی با بزانی: له سنووری خوا نزیک که توتوه و مه ترسی لی نه کرئ سنووری بشکینئ و بکه ویتنه ناو هرپام.

(أَلَا وَإِنْ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةٌ) ناگادار بن: له ناو لاشه ی ئاده میزاد پارچه گوشتیک هیه (إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ) نه گهر نه م پارچه گوشته باش بوو و بو خوا گونجا، هه موو لاشه و نه دمانانی ئاده میزاد باش نه بی و بو خوا نه گونجئ (وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ) نه گهر خراپ بوو و له گه ل خودا نارپک بوو، هه موو لاشه و نه دمانی ئاده میزاد خراپ و نارپک نه بی (أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ) ناگادار بن: نه م پارچه گوشته دلی ئاده میزاده (رواه البخاری ومسلم) نیمامی (بوخاری) و (موسلم) گپراویه تیا نه وه.

لهم فہرموودہیہ بؤت دہرکہوت: دل سہرکردہی ہموو ئہندامی ئادہمیزادہ، ئہگہر سہرکردہ پیاوی چاک بی، سہربازہکانیش باش ئہبن، کہوابوو: ہہرکہسٹک دلی لہگہل خوا راست بی، ہموو کارو کردہوہکانی باش ئہبی و خوی دور ئہگرئ لہ حہرام و شویوہات و ہموو فہرمانیکی خوا جی بہجی ئہکا، بہلام ئہگہر دلی لہگہل خوا نارپک بوو، کردہوہشی نارپک ئہبی و گوئ بہ حہرام ناداو لہ خوا ناترسی و فہرمانی خوا جی بہجی ناکا.

ئہم فہرموودہیہ بہلگہیہ بؤ دہمکوتکردنہوہی ئہو کہسانہی ئہلین: ئیمہ دلمان پاک و بی گہردہ و نوپژکردن و خواپہرستی مہرج نیہ. بہلام ئہمہ راست نیہ، ہہروہک لہم حہدیسہ پیروزہدا بؤمان پؤن بؤوہ: کہ بیروباوہری تہاو بہ خواو بہ پیغہمبہر ﷺ ئہوہیہ لہ ناو دلدّا جیگیر بی و کردہوہی باشیش بہلگہیہ لہ سہر ئیمانی تہاو، چونکہ کاتیک مرقّہ گوناہ ئہکا، دلی پەش ئہبی، جا ئہگہر پەشیمان بؤوہ، دلی پاک ئہبیئتہوہ، ئہگہر بہردہوام بی لہ سہر خراپہ و گوناہ، ئہوہ دلی ہہر پەش ئہبی و مہترسی بی باوہری لی تہکری، چونکہ ہہر لہ پیشکہ بارانہکان لافاو ہلئہستی و دونیا ویران ئہکا.

کہوابوو: بہردہوام ہول بدہ بؤ پاککردنہوہی دلّت: بہ خواپہرستی و پەشیمانبونہوہ لہ گوناہ، بہ وزہینان لہ حہرام و شویوہات.

ئینجا بزائہ: ئہگہر کردہوہکانیش باش بی، بہلام بؤ خوا نہبی، خوی گہورہ وہری ناگرئ ﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صَوْرَتِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ﴾ رواہ مُسْلِم، واتہ: خوی گہورہ تہماشای وینہی پوخسارو مالتان ناکا، بہلام تہماشای ناو دل و کردہوہکانتان دہکا: ئایا بؤ خواہی یان بؤ دونیایہ.

﴿چہند تیگہیشتنیک لہم حہدیسہدا﴾

۱- (فَمَنْ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ فَقَدْ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ): **بزائہ:** (تقوی)، واتہ: لہ خواترسان، ئہوہیہ: خوی گہورہ لہ و شوینانہ نہتینئ: کہ لی قہدہغہ کردوی، لہ و شوینانہ گومت نہکا: کہ فہرمانی پی کردوی. کہوابوو: دورکہوتنہوہ لہ (شُبُهَات) بہشیکی (تَقْوَى) یہ، ہہروہک پیغہمبہر ﷺ ئہفرموی: ﴿لَا يُلَاحِظُ الْعَبْدُ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُتَّقِينَ حَتَّى يَدْعَ مَالًا بَاسًا بِهِ حَذَرًا مِمَّا بِهِ الْبَاسُ﴾ رواہ الترمذی، واتہ: بہندہ ناگاتہ پلہی لہ خواترسان، تا واز لہ شتی بیگومان دینئ لہ ترسی شتی گومانلیکراو. بپوانہ حہدیس (۱۸).

۲- (وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ): **بزائہ:** کہوتنہ ناو شتی گومانلیکراو، ہہر لہ خوی دا تاوانہ، کہوابوو: بہ سووکی تہماشای گومانلیکراو و گوناہی بچوک مہکو و نؤد لیان بترسہ، چونکہ پیغہمبہر ﷺ ئہفرموی: ﴿يَاكُمْ وَمُحَقَّرَاتِ الذُّنُوبِ، فَلَا يَنْهَنُّ يَجْتَمِعَنَّ

(الْحَدِيثُ السَّابِعُ: فِي النَّصِيحَةِ)

﴿عَنْ أَبِي رُقَيْةَ تَمِيمِ بْنِ أَوْسٍ الدَّارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: الدِّينُ النَّصِيحَةُ. قُلْنَا: لِمَنْ؟ قَالَ: لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ﴾ رواه مُسْلِم.

عَلَى الرَّجُلِ حَتَّى يَهْلِكَهُ﴾ رواه الإمام أحمد، واته: ناگاداری خوتان بن له گوناوه سوکه کان، بیگومان نه گوناوه سوکانه له سهر مروؤ کو نه بنه وه، تا مالویرانی نه کن.

۳- (إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ): چه ند که سیک مه یه: فریویان خواردوه و نه لئین: ده ی خوا زور به ره حمه، نه گهر چاکه شمان نه بی هه ر لیمان خوش نه بی، چونکه بیروباوه رمان به خوا زور به هیزه. به لام نایا نه مه راسته؟! ﴿عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: لَيْسَ الْإِيمَانُ بِالْتَّمَنَّى وَلَا بِالْتَّحَلَّى، وَلَكِنْ هُوَ مَا وَقَرَ فِي الْقَلْبِ وَصَدَقَهُ الْعَمَلُ﴾ رواه ابن النجار والدیلمی، نیمان به خوزگه یی و گفتوگو ی جوان نیه، به لکو نیمان ته واو نه وه یه له ناو دلدا جیگیر بی و کرده وه ی چاکیش شاهیدی نه م نیمان به.

﴿حَدِیسی حه قته م: ناموزگاری﴾

(عَنْ أَبِي رُقَيْةَ تَمِيمِ بْنِ أَوْسٍ الدَّارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) گنر دراوده ته وه له (ته میم ی) (الداری). نه م به ریزه له پشدا دیان بو، له سالی (۹) ی کوچی له خزمهت پیغه مبه ر ﷺ موسولمان بووه، له سالی (۴۰) ی کوچی له فه له ستین وه فاتنی کردوه، (۱۸) حه دیسی گنراونه وه. نه فه رموی: (أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: پيغه مبه ر ﷺ فه رموی: (الدِّينُ النَّصِيحَةُ) کۆله گی نایینی نیسلام بریتنی به له ناموزگاری و دلسوزی.

ناموزگاری نه وه یه: به رزه وه ندی که سیکت بوئو پای خوتی به دلسوزانه و به بی گهردی بو بلئی. (قُلْنَا: لِمَنْ؟) نيمه ش گوتمان: ناموزگاری بو کئی؟ (قَالَ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ) پیغه مبه ر ﷺ فه رموی: ناموزگاری دلسوزی به بو خوی گهره: که خوشترت بوئ له هه موو شتیک، باوه پت پی هی هه بی و له فرمانی دهر نه چی و به ته واوی بیپه رستی.

(وَلِكِتَابِهِ) ناموزگاری به بو قورپانی پیروز: باوه پت پی هی هه بی و بیخوینتی و به خه لکی پابگه یه نی و پوونی بکه یه وه.

(وَلِرَسُولِهِ ﷺ) ناموزگاری و دلسوزی به بو پیغه مبه ری خوا ﷺ، خوشت بوئو باوه پت پی هی هه بی و له فرمانی دهر نه چی.

(وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ) ناموزگاری و دلسوزی به بو پیشه وایانی موسولمان: دزایه تییان نه که ی نه گهر له سنووری نیسلام دهر نه چن، فرمانی نه وان جی به جی بکه ی نه گهر تاوان نه بی، زویانت باش بی به رامبه ر نه وان (وَعَامَّتِهِمْ) ناموزگاری و دلسوزی به بو هه موو موسولمانان: پیگای چاکیان پی بلئی، له خراپه قه ده غه یان بکه ی، زیانیان له سهر لایده ی، سودیان پی بگه یه نی (رواه مُسْلِم) نيمامی (موسلیم) گنراویه تیه وه.

(الْحَدِيثُ الثَّامِنُ: اللَّهُ يَتَوَلَّى السَّرَائِرَ)

﴿عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: أُمِرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى﴾
رواه البخارى ومسلم.

﴿چه‌ند تیگه‌یشتنیك له‌م چه‌دیه‌دا﴾

۱- (الَّذِينَ النَّصِيحَةُ): نامۆزگاری واجیبکی‌نایینی‌یه وه‌کو نویژو زه‌کاتو... هتد
﴿عَنْ جَرِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَايَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى إِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَالنَّصْحِ لِكُلِّ مُسْلِمٍ﴾ رواه الشيخان، واته: په‌یمانم له‌گه‌ل پی‌نغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ست: له‌سه‌ر نویژو کردنو زه‌کات دانو نامۆزگاری‌کردنی گشت موسولمانیک.

۲- (وَالْأَمَّةُ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتُهُمْ): پی‌ویسته نامۆزگاری خه‌لک به‌گفتوگزی نه‌رمو له‌جی بی، تا‌کو سودی مه‌بی (قَالَ بَعْضُ السَّلَفِ: مَنْ وَعَظَ أَخَاهُ سِرًّا فَهِيَ نَصِيحَةٌ، وَمَنْ وَعَظَهُ عَلَى رُؤُوسِ النَّاسِ فَإِنَّهَا بَخْهٌ)، واته: هر که‌سیک به‌نه‌ینی نامۆزگاری برای خوی بکا، نه‌مه به‌راستی نامۆزگاری‌یه، وه‌هر که‌سیک له‌به‌رچاوی خه‌لک نامۆزگاری بکا، نه‌مه به‌راستی پروشکینو سه‌رشوپی کردوه.

پی‌شینیه‌ی کورد گوتویانه: (مار به‌گۆته‌ی خووش له‌کونه‌که‌ی دیتنه‌ده‌روه).

﴿چه‌دیه‌سی هه‌شته‌م: نه‌ینی ناو دل له‌سه‌ر خودایه﴾

(عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) گپ‌دراوه‌ته‌وه له‌(ابن عمر) خوا لی‌یان رازی بی (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ) پی‌نغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: (أُمِرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ) فه‌رمانم پی‌کراوه: له‌گه‌ل کافران جه‌نگ بکه‌م (حَتَّى يَشْهَدُوا أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ) تا‌شایه‌دی نه‌ده‌ن: جگه له‌(الله) هیچ خودایه‌ک نیه، وه‌(محمد ﷺ) نیردراوی خوایه (وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ) وه‌تا‌ئو پی‌نج نویژانه به‌پیک‌وپیک‌ی ده‌که‌ن (وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ) وه‌تا‌زه‌کات نه‌ده‌ن به‌ته‌واوی.

(فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ) جا‌کاتی‌ک شاده‌و ئی‌مانیان میناو نویژان کربو زه‌کاتیان دا (عَصَمُوا مِنِّي) نه‌پاریژن له‌من (دِمَاءَهُمْ) خوینیان (وَأَمْوَالَهُمْ) مالیان، چونکه‌بونه‌ته‌برای ئی‌مه‌ی موسولمان، واته: خوینو مالو ناموسیان قه‌ده‌غه‌یه ده‌ستی لی‌بدری (إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ) مه‌گه‌ر به‌ما‌فیک‌ی شه‌ری ئی‌سلامی پاراستنی نه‌میت‌ی: وه‌که‌سیک بکوژی ده‌کوژی‌ته‌وه، یان له‌ئیسلامه‌تی په‌شیمان بی‌ته‌وه ده‌کوژی، یان زیان له‌که‌سیک بدا‌ئیه‌ی تۆله‌ی بداتی (وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى) ئی‌مه له‌دونیا ئه‌وها په‌فتاری له‌گه‌ل ده‌که‌ین، لی‌پرسی‌نی نیازی ناو دلی له‌سه‌ر خودایه له‌روژی نوابی‌دا (رواه البخاری ومسلم) ئی‌مامی (بوخاری) و (موسلم) گپ‌راویه‌تیانه‌وه.

له فەرموده به بۆمان دهرئه كه وێ: نوێژ نه كه رو زهكات نه دهر ئه گهر تۆبه نه كه نه بی بكوژرێن، به لام پۆژوونه گر ناكوژرێ و ئه خریته به ندیخانه تا مانگی پهمه زان کوتایی دێ، خواردن و خواردنه وهشی به پۆژ لی قهدهغه ئه کرێ، ههروهها ئه وهی خه ج نه كا له دونیادا سزا نادرێ، ههروهها لیكۆلینه وهی ناو دلی خه لك له سه ر ئیمه نیه و له سه ر خودایه .

ئینجا بزانە: بۆ ئیمه دروست نیه خۆمان تیکه لی ناو دلی خه لکی بکه ین، هه رکه سیك له به ر چاوی ئیمه موسوڵمان بێ، ئیمه ش ئه لێین: موسوڵمانه ﴿عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ صَلَّى صَلَاتَنَا وَاسْتَقْبَلَ قِبْلَتَنَا وَأَكَلَ ذَبْحَتَنَا فَذَلِكَ الْمُسْلِمُ الَّذِي لَهُ ذِمَّةُ اللَّهِ وَذِمَّةُ رَسُولِهِ﴾ رواه البخاري، واته: هه رکه سیك ئه م پێنج نوێژه بکا، پوو له قیبه لی ئیمه بکا، ده ستکوژی ئیمه بخوا، ئه وه موسوڵمانه و په یمانی خواو پێغه مبه ری پێ دراوه: كه خوێن و مالی بپاریزێ.

﴿چه ند تیکه یشتنیك له م هه دیسه دا﴾

۱- (حَتَّى يَشْهَدُوا... إلخ): بزانە: به ته نها شاده مێتان مروؤ ئه بیته موسوڵمان، ئه گهر به کرده وه، یان به زویان کوفر نه كا نابێ بكوژرێ، كه وایوو: كوشتنی نوێژنه كه رو زهكات نه دهر، به هۆی تاوانه كه یه، نه ك به ناوی کوفر، چونكه پێغه مبه ر ﷺ ئه فه رموی: ﴿مَنْ أَصْلَ الْإِيمَانِ الْكَفُّ عَمَّنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا يُكْفَرُهُ بِذَنْبٍ، وَلَا يُخْرِجُهُ مِنَ الْإِسْلَامِ بِعَمَلٍ﴾ رواه أبو داود، واته: یه كێك له بنچینه كانی ئیمان: وازه ی تانه له و كه سه ی شاده ی مێتاوه، به هیه چ گونا مێك كافر ی نه كه ین و به هیه چ کرده وه یه ك له جوغزی ئیسلام دهر ی نه كه ین.

۲- (وَيَقِيمُوا الصَّلَاةَ): زانا یانی ئیسلام له سه ر ده می سه حابه وه تا ئیستا یه كده نكن: له سه ر ئه وهی: هه ر كه سیك باوه ری به واجیبوونی نوێژ نه بی، ئه وه كافر ه. واته: داوای ئیسلام بوونه وهی لی ته کرێ، ئه گهر موسوڵمان نه بۆوه، ئه كوژرێ و نوێژی له سه ر ناکرێ و له گوپستانی موسوڵمانان نانیژرێ، به لام ئه گهر باوه ری به واجیبوونی نوێژ هه بوو و له به ر ته مبه لی نه یته كرد، ئه وه كافر نیه، به لكو داوای نوێژکردنی لی ته کرێ جا ئه گهر نوێژی نه كرد، گه وره ی موسوڵمانان ئه یكوژێ.

۳- (وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ): زهكات نه دهر ئه گهر باوه ری به واجیبوونی زهكات نه بو ئه ویش كافر ه، به و جوړه ی یاسمان كرد په فتاری له گه ل ئه کرێ، به لام ئه گهر باوه ری به واجیبوونی زهكات هه بوو، له به ر به خیلی نه یته دا، ئه وه گه وره ی موسوڵمانان به زۆر لی وه رنه کرێ، جا ئه گهر نه یداو جه نگی كرد، ئه وه جه نگی له گه ل ئه کرێ، هه روه كو ئیمامی (أبو بكر ﷺ) جه نگی له گه ل كردن.

به لگه: له سه ر كوشتنی نوێژنه كه رو زهكات نه دهر- جگه له م هه دیسه - خوای گه وره ئه فه رموی: ﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ﴾ ئه گهر له كوفره كه یان

(الْحَدِيثُ التَّاسِعُ: فَعَلَ الْمَأْمُورَاتِ وَتَرَكَ الْمَنْهَيَّاتِ)

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ صَخْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَاجْتَنِبُوهُ، وَمَا أَمَرْتُكُمْ بِهِ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ، فَإِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَثْرَةُ مَسَائِلِهِمْ وَاخْتِلَافُهُمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ﴾ (رواه البخاري ومسلم).

توبه یان کردو نوښځان کردو زه کاتیان دا، وازیان لی بیځن واته: نه گهر نوښځان نه کردو زه کاتیان نه دا بیان کوڅن.

۴- (إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ): نه و ما فانه ی نیسلام که ریگای کوشتنی موسولمان نه دهن: وه کو زینای پیاوڼک، یان ثافره ټیک که جیماعیکی حلالی کردی، یان وه کو مروښک به کیکی تری به ناهق کوشتی، یان مروښک له دین وه رگه رابی، یان نه و که سانه ی مان نه گرن له نه جامدانی شریعتی نیسلام، که پیان نه گوته: (الْمُفْتَنُّونَ مِنَ الشَّرَائِعِ)، واته: نه و که سانه ی به کومه ل پړان نه دهن: له سر نه کردنی واجبیک، یان له سر کردنی حه پامیک نه وانه ش وه کو زه کات نه دهره کان جه نگیان له گه ل نه کړی، تا ملکه چی شریعتی نیسلام نه بن.

﴿حَدِیْسِ نَوْبِهِم: بِهِ جِيْهِنَانِيْ فَرْمَانِيْ بَيْتَغِه مَبْرُوْكَ وَازْمِيْنَانِ لِه قَهْدَغِه كِرَاوْمَكَان﴾

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ صَخْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): گټر دراوه ته وه له (نه بوهره پړه) خوا لی پزی بی، سه حابه یه، له سالی (۶) ی کوچی موسولمان بووه، له ته منی (۷۸) سالی دا له سالی (۵۷) ی کوچی له (مه دینه) وه فاتی کردوه، له هه مو سه حابه کان زو تر حدیسی له بهر بون (۵۳۷۴) حدیسی گټراونه وه.

(قال) نه فهرمو: (سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ): گویم له پیغه مبروکه بوو نه فهرمو: (مَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ) هه چی له نیوهم قه دهغه کرد، واته: فهرمو می کهن (فَاجْتَنِبُوهُ) خوتانی لی پاریزنو به هیج جوریک می کهن (وَمَا أَمَرْتُكُمْ بِهِ) وه هه چی فهرمانی کردنم پی دان، واته: فهرمو می کهن (فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ) هه چهن دی له توانا تاندا هه یه بی کهن.

لیره دا بومان دهره که ویت: که وازیان له خراپه، زیاتر بایه خی پی نه درئ له کردنی چاکه، چونکه به هیج جوریک خراپه په سندن نه کړاوه و نابی بکړی.

(فَإِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ) نه ته وه کانی پیش نیو له بهر نه وه خوا له ناوی بردن (كثْرَةُ مَسَائِلِهِمْ) چونکه به بی پیویست پرسپاری زو بی سودیان له پیغه مبران نه کرد (وَاخْتِلَافُهُمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ) هه روه ها دژ به فهرمانی پیغه مبرانی خویان نه جولانه وه (رواه البخاري ومسلم) نیامی (بوخاری و) (موسلم) گټراویه تیانه وه.

لیره دا مه به ست پرسپار کردنی بی که لکه، چونکه پرسپار کردنی کاروباری نایینی پیویسته له سر هه مو موسولمانیک.

ههروهه بزانه: نهگه ر ئيمهش دژ به فرمانی پيغه مبهريخومان ﷺ بچوليینه وه له ناوچوونمان نيزيکه، که وابوو: به هيچ جورک سنووری خواو پيغه مبهريخومان ﷺ مه شکينه.

ئينجا بزانه: هه رکه سيک له فرمانی پيغه مبهريخومان ﷺ ده رچي: نيشانه ی نه وه به که پيغه مبهريخومان ﷺ خوش ناوي، وه هه رکه سيک پيغه مبهريخومان ﷺ خوش نه وي نيشانه ی که م باوه ري به، وه نهگه به پيغه مبهريخومان ﷺ نه زانی نه مه کافره ﴿عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ رواه الشيخان، واته: باوه ري هيچتان تهواو نيه، تاكو مني له دايك باوك و منداله كاني خوي و له گشت خه لکي تر خوشتر نه وي.

﴿چهند تيگه يشتنيك له م حه ديسه دا﴾

۱- (مَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَاجْتَبُوا): ده قی ئه م فرموده به وا نهگه يه ني: که واجبه له هه موو جوره قه ده غه كراويك خومان بپاري زين، جا که م بي، يان زور بي، هه رچهند به رژه وه ندي گشتي، يان تاييه تيش تيك بچي.

ئينجا هه ر له سه ر بناغه ی ئه م فرموده به، قاعیده به کی (أَصُولُ الْفَقْه) ی بنيات نراوه، که نه لي: (دَرْءُ الْمَقَاسِدِ أَوَّلَىٰ مِنْ جَلْبِ الْمَصَالِحِ) واته: لادان و لابردنی خراپه كان له پيشتره له وه ده سته ينانی به رژه وه نديه كان.

که وابوو: خوار دنه وه و کرپنو فروشتنی شه راب حه رامه و واجبه قه ده غه بکري؟ چونکه زيان له عه قل و دين نه دا، هه رچهند به رژه وه ندي شه رابخانه و شه راب فروشه كانيش تيك بچي.

۲- (وَمَا أَمَرْتُكُمْ بِهِ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ): ده قی ئه م فرموده به وا نهگه يه ني: که واجبه به گویره ی توانا فرماني كراوه كان بکه ين، هه روه ك خواي گه وره نه فرموي: ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾ واته: تا توانا تان هه به له خوا بترسن.

ئينجا هه ر له سه ر بناغه ی ئه م تايه تو حه ديسه، قاعیده به کی (أَصُولُ الْفَقْه) ی بنيات نراوه، که نه لي: (مَا لَا يُذْرَكَ كُلُّهُ، لَا يُذْرَكَ جُلُّهُ) واته: هه ر شتيك ناگونجي هه مووی بکري، واز له کردنی به شه زوره که ی ناهيتدری.

که وابوو: نهگه ر که سيك ته نها به شي رووخساری ئاوی ده ست که وت، نه بي به کاری بي ني، ئينجا ته يه موم بکا. هه روه ها نهگه ر ئاو و گليشي ده ست نه که وت: واجبه به بي ده ستنويژي نويزه که هه ر بکا، جا کاتيک ئاوی ده ست که وت قه زای بکاته وه.

۳- (فَاجْتَبُوا... مَا اسْتَطَعْتُمْ): ده قی ئه م دوو فرموده به وا نهگه يه نن: قه ده غه كراو به هيچ جورک نابي بکري، به لام فرماني كراو به گویره ی توانايه، که وابوو: نهگه ر هويه کی رهوا هه بوو، دروسته، يان واجبه: فرماني كراو نه كری.

(الْحَدِيثُ الْعَاشِرُ: فِي اكْتِسَابِ الْحَلَالِ)

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا، وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ،

تینجا هر به به لگه ی ثم حدیسه و له سر بناغه ی (قاعدہ) ی پابردو- (دَرُءُ الْمَفَاسِدِ أَوْلَى مِنْ جَلْبِ الْمَصَالِحِ)- واجبه: موسولمان واز له فرمان پیگروا بیئی نه گهر به هو ی کردنی فرمان پیگروا که مه ترسی پرودانی قدهغه کراویک مه بوو:

بُوَ نَمُوْنُهُ: ﴿عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: لَوْلَا حَدَاثَةُ عَهْدِ قَوْمِكَ بِالْكَفْرِ لَنَقَضْتُ الْكُعْبَةَ وَلَجَعَلْتُهَا عَلَى أَسَاسِ إِبْرَاهِيمَ ﷺ﴾ رواه الشيخان، واته: پیغمبر ﷺ به (عائشہ) ی فرموو: نه گهر که له که ی تو- دانیشتونوانی مه که- تازہ موسولمان نه بوبان، (کعبہ) م مه لئوه شانندو له سر بناغه که ی (ابراہیم) م ﷺ دروست نه کردوه.

واته: لیړه دا پیغمبر ﷺ وازی له م (سُنَّة) ی ابراہیم پیغمبر ﷺ هینا، له ترسی پرودانی قدهغه کراویک: که پهرته وازه دلشکانی دانیشتونوانی (مکه) یه، چونکه خوی گه وړه نه فرموی: ﴿أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ﴾ ثم تاینه نه نجام بده و پهرته وازه یی تیدا مه که ن. که و ابوو: نه ی لوی موسولمان- قوریانت بم- نه که ی به هو ی (سُنَّة) یکی فرمان پیگروا، بجی پهرته وازه یه که ململانه یه کی قدهغه کراو بکه ی.

٤- (إِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَثْرَةُ مَسَائِلِهِمْ): پرسیار کردنی بی سود، یان پینه ویست: یه کیکه له و کاره ناریکانه ی قدهغه کراوه له سر موسولمان، هه وړه که پیغمبر ﷺ نه فرموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوقَ الْأُمّهَاتِ وَمَنْعًا وَهَاتِ وَرَأْدَ الْبَنَاتِ، وَكَرِهَ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ وَإِضَاعَةَ الْمَالِ﴾ رواه الشيخان، واته: خوی گه وړه له نیوه ی حرام کردوه: نازاردانی دایکان، چه پامی کردوه: نه دانی نه و مافه ی له سره تانه و لوا کردنی نه و شته ی مافی نیوه ی تیدا نیه، چه پامی کردوه: زینده به چال کردنی کیژه کان، خوا پی ی ناخوشه: گوته گوته بکه ن- واته: هرچی گویتان لیو بیلینه وه- پی ی ناخوشه: زود پرسپاری پینه ویست بکه ن، پی ی ناخوشه: مال به فیرو بده ن.

﴿حَدِيثُ دَهِيْمٍ: هُوَ الَّذِي بُوَّ وَوَدَّ سَتِيْنَانِي حَلَالٌ﴾

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَهُ (نَهْ بُوْهْرِيْهَ) كَيْدَارُهُ وَهْ تَهْ وَه: نه لی: پیغمبر ﷺ فرموی: (إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ) خوی گه وړه پاک و بی عیب و (لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا) ته نها شتی حلال و بی گهرد نه بی و هری ناگرئ، که و ابوو: هر شتی که به خوت نه یخوی و به کاری نه هینی، یان بو مال و مندالت به کاری نه هینی و نه یخون، یان له ریگای خوا نه بیه خشی، نه بی حلال بیو ته نها هر به نیازی خوا بی، نه گینا: پاداشتت بو نانوسری. (وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ) خوی گه وړه فرمانی داووته خاوه ن باوهران (بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ)

فَقَالَ تَعَالَى: (يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا). وَقَالَ تَعَالَى: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ). ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَا رَبَّ يَا رَبَّ. وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ وَغُذِيَ بِالْحَرَامِ، فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ! ﴿﴾ رواه مُسْلِمٌ.

بهو جوړه فرمانه ی داویه تیه پیغه مبه ران صلى الله عليهم اجمعين (فَقَالَ تَعَالَى) خوی گه وړه له فرمانی بو پیغه مبه ران، نه فرمانی: ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ﴾ نه ی پیغه مبه رانی من ﴿كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ﴾ شتی پاکو حلال بخونو به کاری بینن ﴿وَاعْمَلُوا صَالِحًا﴾ کرده و هی باش بکن. (وَقَالَ تَعَالَى) هر بهو جوړه خوی گه وړه فرمان نه داته نیمانداران و نه فرمانی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ نه ی خاوهن باوه ران ﴿كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ لهو حلاله بین گرده بخونو به کاری بینن، که داومانه به نیوه.

که و ابو: به کاره یانی حرام به هیچ جوړیک دروست نیه، جا نه گهر تا نیستا مالی خه لکت خوارده، توبه بکه و توله ی ماله که بده و دهست خاوه نه که ی، یان دهست میراتگره کانی نه گهر به خوی نه مابو، به لام نه گهر خاوهنی ناناسیته وه، یان دهست ناکه و یو خزمیشی نیه، بیده به دوو پیاو ماقولی چاک، بو نه و هی له به رژه و ونندی موسولمانان سهری بکن.

(ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ) نینجا پیغه مبه ران باسی جوړه پیایوکی کرد (يُطِيلُ السَّفَرَ) که سهری دوو دریژ نه کا: بو حج کردن و سهر دانی خرمان و خواپه رستی تر (أَشْعَثَ) مووی سهری نارپک نه بیو (أَغْبَرَ) توژاوی نه بی چونکه له مال نیه خوی بشوا (يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ) دهستی خوی به رز نه کاته وه بو ناسمانو له خوا نه پارپته وه نه لی: (يَا رَبَّ يَا رَبَّ) خواپه له مه پرگرم بکه، خواپه نه شتم بدی (وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ) له گه ل نه وه شدا خواردن نه م پیواره حرامه (وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ) خواردنه و هی حرامه (وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ) جلو به رگو که لو پهل ناو مالی حرامه (وَعُذِيَ بِالْحَرَامِ) هر به حرام پیگه یه ندراده و گه وړه بووه (فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ؟) چون نه م جوړه که سه دعای قبول نه بی؟ واته: قبول نابی (رواه مُسْلِمٌ) نیام (موسلم) گتړاویه تیه وه.

نینجا بزانه: دوعا کردن نه ویه: له خوا بیارپیته وه شتیکت بو بکا، یان به لایه کت له سهر لابدا: له دنیا، یان له قیامت. دوعا کردن باشو خوا پیی خوشه داوی هه موو شتی لی بکه ی، به مرجی نه و شته ی داوی لی ته که ی نارپک نه بیو تاوان نه بیو زیانی خه لکی تی دا نه بیو هر له خوی داوا بکه ی، چونکه جگه له خدا که سی تر دهسه لاتی نیه.

هر وده ها نه بی خواردن و خواردنه وه جلو به رگو که لو پهل ناو مالته هه مووی حلال بی، تاکو قبول بیی، هه وده ها: له دوعا کردن نه بی ناگادار بی: چی نه لی؟ دلنیا بی که

خوا بۆت جئ به جئ ئەکا، ئینجا دوعا له دواى نوێژکردن و به دهست بهرزکردنه وه له سهر ئەژۆ دانیشتن و پوو له قیبله و به تاییهت له دواى نیوه شه ودا باشتەر قبول ئەبێ، ئەگەر قبول نه بو بزانه مهرجه کانی نه هاتۆته جئ، به لام له پۆژی دواى پاداشی دوعایه که ی ئه درێته وه.

جا بزانه: باشتترین خوارده مه نی و جل و بهرگ ئە مه یه: که به دهستی خۆت به شیوه یه کی حه لال وه دهستی بێنی ﴿عَنِ الْمِقْدَامِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ﴾: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ، وَإِنْ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ ﴿رواه البخاري، واته: هیچ که سێک خوارده مه نیه کی باشتەر ناخوا، له و خواردنه ی که به دهستی خۆی په یدای کردوه، بێگومان پیغه مبهرداود ﷺ به دهستی خۆی ئاسنگری نه کردو خۆی پئ نه ژيانده.

﴿چهند تیگه یشتنیك له م حه دیسه دا﴾

۱- (لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا): و ئەگه یه نئ: پێویسته خیرکردن ته نها له ڕنگای خوا بئ و به شتی حه لال بئ، مه روه ک پیغه مبهرد ﷺ نه فرموی: ﴿مَا تَصَدَّقَ أَحَدٌ بِصَدَقَةٍ مِنْ طَيِّبٍ - وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا الطَّيِّبَ - إِلَّا أَخَذَهَا الرَّحْمَنُ يَمِينِهِ، وَإِنْ كَانَتْ ثَمَرَةً فَتَرَبُّو فِي كَفِّ الرَّحْمَنِ حَتَّى تَكُونَ أَعْظَمَ مِنَ الْجَبَلِ﴾ رواه الشيخان، مه رکه سێک خیرێک به مائی حه لال بکا - چونکه خوای گه وده حه لال نه بئ وه ری ناگرئ - خوای گه وده ئەم خیره به راسته ی خۆی وه رنه گرئ و قبولی ئەکا، مه رچه ند دانه قه سپیکیش بئ، له لای خوا زیاده ئەکا تا له چا گه وده تر نه بئ.

۲- (كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ): و ئەگه یه نئ مه و لدان بۆ وه دهسته ینانی حه لال واجبه و خۆ نه پاراستن له حه پام نیشانه ی به دب ختی، پیغه مبهرد ﷺ نه فرموی: ﴿إِنَّ التُّجَّارَ يُعْتَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فُجَّارًا، إِلَّا مَنْ اتَّقَى اللَّهَ وَبَرَّ وَصَدَّقَ﴾ رواه الترمذی، واته: بازرگانه کانی درۆزن و فیلباز له گه ل سته مکاران زیندوو نه کرێنه وه و حه شر نه کرێن، ته نها بازرگانێک نه بئ: که له خوا ترسبێ و حه پامی وه رنه گرتبێ و چاکه ی کردبێ و راستی گوتبێ.

۳- (يُطِيلُ السَّفَرَ): إلى آخر الحديث، بزانه: دوعا کردن چهند ئادابو پێویسته کی تری مه یه تا کو قبول بێی، بۆ نمونه: پیغه مبهرد ﷺ نه فرموی: ﴿إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِتَحْمِيدِ اللَّهِ وَالنَّشَاءِ عَلَيْهِ، ثُمَّ يُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ لِيَدْعُ بَعْدَ بَمَاشَاءٍ﴾ رواه أصحاب السنن، واته: مه ر به کیکتان نوێژی کردو ویستی دوعا بکا، با له پێشدا سوپاسی خوا بکا و بلئ: (الْحَمْدُ لِلَّهِ). ئینجا سه لوات له سهر پیغه مبهرد ﷺ لی بداو بلئ: (وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ). ئینجا له پاش ئەمانه کام دوعای پئ خۆشه با بیکا.

(الْحَدِيثُ الْوَاحِدُ عَشْرُ: فِي الْوَزْعِ)

﴿عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: سَبَطَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَرِيحَانَتَهُ قَالَ: حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: (دَغْ مَا يَرِيكَ إِلَى مَا لَا يَرِيكَ)﴾
رواهُ الترمذي والنسائي، وقال الترمذي: حديث حسن صحيح.

﴿حَدِيثِي يَزِدُّهُمْ: وَازْهِنَانِ لَهُ گُومَانَلِيْكَرَاو﴾

(عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) گِیْدِرَاوَه تَوَه لَه حَه زَه تَه تَه (حَسَن) کُورِی نِیْمَامِی (عَلِی) خَوَالِیْیَان پَازِی بَی، سَه حَآبِیَه یَو دَايْکِی نَاوِی (فَاطِمَةُ) یَه کُجِی پِیْغَمْبَرَه ﷺ، بَوِیْی پِیْی نَه لَیْن: (سَبَطَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ) نَه وِی پِیْغَمْبَرَه ﷺ، لَه سَالِی (۳) ی کُجِی لَه دَايْکِ بَوِی، لَه سَالِی (۵۰) ی کُجِی لَه لَای ژَنَه کِی خَوِی ژَه مَرِی دَه رَخَوَارِد دِرَاو وَه فَاتِی کَرِد، لَه مَدِیْنَه لَه گُورِسْتَانِی (بَه قِیْع) نِیْژَاوَه، (۱۳) حَه دِیْسِی گِیْرَاوَنَه وِی، لَه لَای پِیْغَمْبَرَه ﷺ زُور خَوْشَه وَیْسْت بَوِی، لَه بَه رَنَه وِی پِیْی نَه گُوتَرِی: (وَرِيحَانَتَهُ) رَه یَحَانَه بَوْنُخَوْشَه کِی پِیْغَمْبَرَه ﷺ.

(قَالَ: حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) نَه لَی: نَه م فَه رَمُودَه یَه م لَه پِیْغَمْبَرَه ﷺ وَه رِگَر تَوَه و لَه بَه رَم کَرِدَه، کَه نَه فَه رَمُوی: (دَغْ مَا يَرِيكَ) وَاز بِنَه لَه وَشْتَه ی دَه تَخَاتَه گُومَان وَگُومَانْت لَی مَه یَه: نَا یَا حَه لَآلَه، یَان نَا؟ جَا هَر چَه نَد نَه وَشْتَه زُور کَه م وَبِی نَر خِیْش بِی ﴿عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ: مَرَّ بِتَمْرَةٍ فِي الطَّرِيقِ فَقَالَ: لَوْلَا أَنِّي أَخَافُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الصَّدَقَةِ لَا كَلْنَهَا﴾ رَوَاهُ الشَّيْخَان، پِیْغَمْبَرَه ﷺ لَه رِیْگَه دَا یَه ک دَانَه قَه سِی دُوزِیَه وِی، نِیْجَا فَه رَمُوی: نَه گَر تَر سِی نَه وِی م نَه یَوَا یَه، کَه مِی زَه کَاتَه: نِیْسْتَا نَه مَخَوَارِد، وَاتَه: لَه بَه رَم نَه م گُومَانَه وَازِی لَی هِنَاو نَه یَخَوَارِد.

(إِلَى مَا لَا يَرِيكَ) پَوِی بَکَه نَه وَشْتَه ی نَاتَخَاتَه گُومَان وَگُومَانِی تِیْ دَا نِیَه کَه حَه لَآلَه، کَه وَابَوِی: پِیْوِیْسْتَه مَوْسُولْمَانِی تَه وَآو تَخَوْنِی نَه وَشْتَانَه نَه کَه وِی کَه بَه تَه وَآوِی لَه حَه لَآلَبُورِیَان دَلْنِیَا نِیَه، چَوْنِکَه بَه وَازْهِنَانِی گُومَانَلِيْكَرَاو بَه لَای کَه مِی هِیْچ تَاوَانِی لَه سَه ر نَانُوسَرِی، بَه لَام نَه گَر گُومَانَلِيْكَرَاو بَه کَار بِنِیْی وَبِیْکَا، بَه لَای کَه مِی تَوُوشِی دَوِی دَلِی نَه بِی نَه گَر نَه خَتِک تَر سِی خَوِی هَه بِی:

بَوِی وَیْنَه: نَه گَر نَافَرَه تِک پِیْی گُوت: مَن شِیْرِم دَاوَه تَه تَوُو نَه وِی کَه چَه. نَه مَه هَر چَه نَد شَاهِیْدِی یَه ک نَافَرَه ت کَار نَاکَاتَه سَه ر حَه لَآلَبُورِی مَارَه کَرْدِی نَه وِی کَه چَه، بَه لَام گُومَانَلِيْک وَدَوِی دَلِی هَکْت بَوِی پَه یِدَا نَه بِی، کَه وَابَوِی: لَه بَه رَم نَه وِی گُومَانَه وَاز لَه وِی کَه چَه بِنِیْی وَ مَارَه ی مَه کَه، بَرَوَانَه حَه دِیْسِی (۶) وَ (۲۷).

(رواهُ الترمذي والنسائي) نَه م دَوِی زَانَا یَه نَه م حَه دِیْسَه یَان گِیْرَاوَه تَه وِی (وَقَالَ الترمذي: حَدِيثُ حَسَنٍ صَحِيحٌ) نِیْمَامِی (تِیْرَمِیْزِی) فَه رَمُوِیَه تِی: نَه م حَه دِیْسَه جَوَانَه وَپَاسْتَه.

(الْحَدِيثُ الثَّانِي عَشَرَ: فِي تَرْكِ مَا لَا يُفِيدُ)

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ حُسِّنَ إِسْلَامُ الْمَرْءِ

نِيَمَامِي (تيرمیزی): ناوی (محمد) کورپی (عیسای) تیرمیزی، له سالی (۲۰۹) ی کۆچی له (تیرمین) - شاریکه له باکورئ ئیران - له دایک بووه، له سالی (۲۷۹) ی کۆچی، وه فاتی کردوه، نه ویش به کیکه له زانا به رزه کانی شهرعو هه دیس.

نیمامی (نه سسائی) ناوی (نه حمه د) کورپی (شوعه یب) ی نه سسائی، به، خه لکی (خو پاسان) هو له سالی (۲۱۵) ی کۆچی له دایک بووه، له سالی (۳۰۳) ی کۆچی، له (فه له ستین) وه فاتی کردوه، به کیکه بوو له زانا به رزه کانی شهرعو هه دیس.

﴿چهند تیگه یشتنیک له م هه دیسه دا﴾

۱- (ذُعْ مَا يَرْيُكَ): له سه ر بناغه ی نه م هه دیسه قاعیده به کی (أَصُولُ الْفَقْه) بنیات نراوه: که نه لئ (إِذَا تَعَارَضَ شَكٌّ وَبَقِيْن قُدَمُ الْيَقِيْن) هه رکاتیک گومانیک و بی گومانیک دژ به به کتری وه ستان بی گومانه که به کار دئ:

بۆ نموونه: پیغه مبه ر ﷺ نه فه رموئ: ﴿إِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ فِي بَطْنِهِ شَيْئًا فَأَشْكَلْ عَلَيْهِ أَخْرَجْ مِنْهُ شَيْءٌ أَمْ لَا؟ فَلَا يَخْرُجَنَّ مِنَ الْمَسْجِدِ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا أَوْ يَجِدَ رِيحًا﴾ رواه الشيخان، واته: هه رکاتیک به کیکتان زانی: له ناو زگی دا بایه که هیه، ئینجا که وه گومان: ئایا بای لی هاتوته ده ره وه، یان نا؟ نابئ به م گومانه له مزگه وت بپواته ده ره وه بۆ ده ستنویژگرتن، تا به بی گومان ده نگه بایه که نه بیسی، یان بی گومان به ته ووی هه ست به هاتنه ده ره وه ی بایه که نه کا. که واته: (بی گومانی به گومان لاناچئ).

۲- (إِلَى مَا لَا يَرْيُكَ): هه رکاتیک گومان لی کراویک نه که ی نه بی بزانی: بی گومان پرسیا رت لی ته کړئ، ئایا بۆ وات کرد؟ که وایوو: نه ی موسو لمانی خو شه ویست، هه وئی هه لال و گومان لی نه کراو بده، مندا له کانت به هه لال بژیننه تا کو باری دونیا و قیامه ت سوک ببئ، چونکه له زه ت و خو شسی دونیا به ده وله مهن دی نه، ته ماشا بکه پیغه مبه ر ﷺ نه فه رموئ: ﴿مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ آمِنًا فِي سِرْبِهِ مُعَافًى فِي جَسَدِهِ عِنْدَهُ قُوْتُ يَوْمِهِ فَكَأَنَّمَا حِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا﴾ رواه الترمذی، واته: هه ر به کیکه له ئیوه له پۆژه که ی دا له کومه لگه ی خو ی دا نه مین بی و که س به دوا ی دا نه که پئ، لاشه که ی ساغو بی به لا بی، ئازوو قه ی پۆژه که ی هه بی، با وا دا بنئ: که هه موو دونیا ی بۆ کو کراوه ته وه.

﴿هه دیسی دوا زده هه م: نه کردنی شتی بی سوود﴾

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: بَيِّغْهُ مَبْرَرًا) نه بو هور په ر نه فه رموئ: (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: بَيِّغْهُ مَبْرَرًا) نه بو هور په ر نه فه رموئ: (مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ) به کیکه له نیشانه ی جوانی و ریک و پیک ی ئایینی مرو ف

تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ ﴿﴾ حدیث حسن رواه الترمذی وَغیره هَكَذَا.

نهمیه: (تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ) واز بیانی له و شتانهی سودی نیه و په یوه ندی به خویه وه نیه (حدیث حسن رواه الترمذی وَغیره هَكَذَا) نیمامی (تیرمیزی) گپړاویه تیه وه.

بزانه: نه و شتانهی په یوه ندی به مروفه وه هیه، نه وه یه بؤ کاروباری زیانی بی: وه ک زانستی و نه ندروستی و خواردن و جلو به رگو دؤستایه تی و خواراستن له هر چی زیانی تیدا بی و پټک و پټک کردنی خیزان.

که و ابو: هر چی سودی بؤ زیانی دونیاو قیامت نه بی وازی لی بیته و کاتی خوتی پی له د ه ست مه ده: وه ک گفتوگوی بی سود و پرسیاری بی سود و ه لسان و دانیشتنی بی سود و خؤ تیکه ل کردنی کاروباری خه لک که په یوه ندی به توه نه بی.

لینجا بزانه: یارمه تیدانی خه لک و ناموزگاری کردن و داپوشینی که مو کوی به کانیاں په یوه ندی به توه هیه و به هرکی سهر شانی خوتی بزانه ﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْمُؤْمِنُ مِرَّةَ الْمُؤْمِنِ، وَالْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ، يَكْفُ عَلَيْهِ ضِعَّتَهُ وَيَحُوطُهُ مِنْ وَرَائِهِ﴾ رواه أبوداود، موسولمان ناوینهی موسولمانه و برای موسولمانه، به ربوبومه کی نه پاریزی و که مو کوی به کانی لانه، نه که له بهر چاویشی نه بی هر یارمه تی نه دا.

﴿چند تیکه یشتنیک له م حه دیسه دا﴾

۱- (تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ): پاراستنی نهینی به رزترین په وشتی موسولمانه، به تاییه تی داپوشین و ناشکرانه کردنی نه و گوناوهی به په نهانی کراوه، چونکه ناشکرا کردنی گوناوه نه بیته هوی لینه بووردنی خوی گوره، هه روه ک پیغه مبه ر ﷺ نه فرموی: ﴿كُلُّ أُمَّتِي مُعَاپِي إِلَّا الْمُجَاهِرِينَ، وَإِنْ مِنْ الْمُجَاهِرَةِ أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ عَمَلًا ثُمَّ يُصْبِحُ - وَقَدْ سَتَرَهُ اللَّهُ - يَقُولُ: يَا فَلَانُ عَمِلْتُ الْبَارِحَةَ كَذَا وَكَذَا، وَقَدْ بَاتَ يَسْتَرُهُ رَبُّهُ وَيُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَنْهُ﴾ رواه الشيخان، واته: نوممه تی من گشتی عه فو کراوه، ته نها نه وانه نه بن: که به ناشکرای گوناوه نه که ن، گوناوهی ناشکرا به و ه ش نه گو ترئ: که مروف له شه وئ دا به په نهانی گوناوهیک بکا، خوا لی ناشکرا ناکا، به لام به خوی نه لی: فلان دوینئ نه م گوناوه م کردوه. نه و په ردهی خوا به سهری دا هینابو و پوشیبوی، به م گوته بی سوده لای نه باو گوناوه که ناشکرا نه کاو خوا لی نابوری.

۲- (تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ): پیغه مبه ر ﷺ نه فرموی: ﴿لَا يُسَالُ الرَّجُلُ فِيمَا ضَرَبَ إِمْرَأَتَهُ﴾ رواه أبوداود، پرسیار له پیاو ناکرئ: تایا بؤچی له ژنه کی خوی داوه؟ چونکه پرسیاره که په یوه ندی به که سیکی تره وه نیه و بی سوده.

(الْحَدِيثُ الثَّالِثُ عَشَرَ: أُخُوَّةُ الْإِسْلَامِ)

﴿عَنْ أَبِي حَمْزَةَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَادِمَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ﴾ رواه البخاري ومسلم.

﴿حَدِيثِ سَيِّدِهِمْ: بَرَايَةِ تَنِي نِيْسَلَام﴾

(عَنْ أَبِي حَمْزَةَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) كِطِرْدِرَاوَه تَوَه لَه (نَه س) كِوِي (مَالِيك) رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (خَادِمِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) كَه خَزْمَه تَكَارِي پِتَغَه مَبَرَه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، كَه وَاتَه: سَهَابَه يَه، لَه (مَدِينَه) يَ پِرُوَز لَه دَايَكِ بُووه، كَه پِتَغَه مَبَرَه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هَاتَه (مَدِينَه) تَه مَنِي (۱۰) سَالَانِ بُووه وَبُووه خَزْمَه تَكَارِي پِتَغَه مَبَرَه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، تَا پِتَغَه مَبَرَه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَه فَاتِي كَرْدِ هَر خَزْمَه تِي كَرْدِ، لَه تَه مَنِي (۱۰۰) سَالِي دَا لَه شَارِي (بَصْرَه) وَه فَاتِي كَرْدِ. (۲۲۸۶) حَدِيثِ كِطِرَاوَنَه وَه، نَه فَرَمَوِي:

(أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ) پِتَغَه مَبَرَه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَمَوِي: (لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ) بِيروباوَه پِي هِيچ كَامِيكَتَانِ تَه وَآوَانِي بَه خَوَاوِ پِتَغَه مَبَرَه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ پُوژِي دَوَايِي (حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ) تَا بُوَ بَرَايِ خَوِي نَه وَشْتَه يَ پِي خَوْشِ نَه بِي: كَه بُوَ خَوِي پِي خَوْشَه (رواه البخاري ومسلم) نِيْمَامِي (بُوخَارِي) وَ (مُوسَلِيم) كِطِرَاوِيَه تِيَانَه وَه.

مَهَبَه سَتِ لَه وَشْتَانَه يَ كَه نَه بِي بُوَ بَرَايِ مُوسُولْمَانَتِ پِي خَوْشِ بِي، نَه وَه يَه: لَه نِيْمَانِي نِيْسَلَامِدَا پَرَه وَآوَانِي، چُونَكِه نَه كَر بَه خَوْتِ شَتِي نَارِيكَتِ پِي خَوْشَه، نَابِي پِيَتِ خَوْشِ بِي كَه سَانِي تَر بِيكَا.

لَه مَ فَرَمُودَه يَه پِتَغَه مَبَرَه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هَانْمَانِ نَه دَا: بُوَ نَه وَه يَ دَلْمَانِ چَاكَه يَ بُوِي بُوَ هَمُوه كَه سَ، هَه تَا نَه بِي پِيْمَانِ خَوْشِ بِي بَرَايَه كِي تَاوَانِبَارِ تَقِيَه بَكَا، نَه وَه يَ كَا فَرَه مُوسُولْمَانِ بِيِي. هَه رَوَه هَا بَه خَتَه وَه رِيَتِ لَه دُونِيَاوِ قِيَامَه تِ بُوَ هَمُوه كَه سَ پِي خَوْشِ بِي، چُونَكِه هِيچِ لَه تَوَ كَه مَ نَابِيَتَه وَه، كَه وَآوُو: حَه سَوْدِي بَه كَه سَ مَهَبَه.

﴿چَه نَدِ تِيكَه يَشْتَنِيكَ لَه مَ حَدِيثَه دَا﴾

۱- (حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ): وَآ نَه كَه يَه نِي: كَه بَرَايَه تَنِي نِيْسَلَامِ پَارچَه يَه كِي نِيْمَانَه، چُونَكِه پِتَغَه مَبَرَه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نَه فَرَمَوِي: ﴿الْإِيمَانُ بَضْعٌ وَسَبْعُونَ شُعْبَةً، فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَذْنَاهَا إِمَامَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ﴾ رَوَاهُ الشَّيْخَانِ، وَاتَه: نِيْمَانِ حَه فَتَاوِ سِي پَارچَه يَه، لَه هَه مُوَوَانِيَانِ كَه وَرَه تَر: شَادَه هِيَتَانَه، لَه هَه مُوَوَانِيَانِ نَزْمَتَر: لَابَرْدَنِي نِازَارَدَه رِي رِيكَه يَه، شَهَرَمِ كَرْدِنِ پَارچَه يَه كِي نِيْمَانَه. بَرَوَانَه حَدِيثِ (۲۰) م.

۲- (مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ): وَآ نَه كَه يَه نِي: كَه دَلَسُوَزِي بُوَ خَه لَكِ پَارچَه يَه كِي تَرِي نِيْمَانَه، پِتَغَه مَبَرَه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نَه فَرَمَوِي: ﴿الْمُؤْمِنُ مَنْ أَمَنَهُ النَّاسُ عَلَى دِمَائِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ﴾ رَوَاهُ التِّرْمِذِي، وَاتَه: نِيْمَانِدَارِي تَه وَآوَانَه وَكَه سَه يَه: خَه لَكِ لَه خَوِيَنِ وَمَالِيَانِ لِي نَه مِيَنِ بِنِ، وَاتَه: لِي دَلْنِيَا بِنِ كَه زِيَانِيَانِ لِي تَا دَا.

(الْحَدِيثُ الرَّابِعُ عَشَرَ: حُرْمَةُ دَمِ الْمُسْلِمِ)

﴿عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلَّا يَأْخُذَ ثَلَاثَ: الْثِيْبُ الزَّانِي، وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ، وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمَفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ﴾ (رواه البخاري ومسلم).

۳- پیغمبر ﷺ نه فرموی: ﴿ذَاقْ طَعْمَ الْإِيمَانِ مَنْ رَضِيَ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا﴾ (رواه مسلم، واته: نه و که سه تامی ثیمان نه کا: که پازی بی خوی گوره دادوهو په رستراوی بی، نیسلام به رنامه ی ژیا نی بی، محمد ﷺ پیغمبرو پیشه وای بی).

﴿حَدِيثِي چواردههم: کوشتنی موسولمان چه راه﴾

(عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَبْدُ اللَّهِ كُورِي مَه سَعُود نَه فرموی: (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ) پیغمبر ﷺ فرموی (لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ) کوشتنی مروئی موسولمان دروست نیه (إِلَّا يَأْخُذُ ثَلَاثَ) ته نها به کردنی یه کیك له م سی تاوانانه دروسته:

یه کهم: (الْثِيْبُ الزَّانِي) زینا کردنی پیاویکه ژنی هیتابیو بوبیته زاوا، یان نافره تیک میردی کردبیو لی بوبیته زاوا، نه مانه به ردباران نه کرین تا ده مرن، به لام نه گهر پیاو ژنی نه هیتابیو، یان نافره ت میردی نه کردبو، نه بی یه کی سد داریان لی بدیریو سالتیک له وولات دور بخرینه وه. ههروه ها، نیربازی وه ک زینا وایه، به لام هه ندی زانا فرموویانه: نه بی هه ردوکیان بکوژین.

دووم: (وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ) کوشتنی بی تاوان به ثاره زووی خوی، نه بی له تو له ی کوژواو بکوژیته وه، جا نه گهر عه فو کرا، نه بی خوینی بدا، به لام نه گهر مه به سستی کوشتن نه بو، به لکو له ده سستی کوژا، نه مه دروست نیه بکوژیته وه، به لکو نه بی خوین بداو خزمه کانی پازی بکا: وه ک پروداوی توتومبیل، چه که له ده ست ده رچون، یاری کردنی تر.

به لام **ثاگادار به:** له هه موو جوړه کوشتنیک-جکه له تو له- نه بی که ففاره ت بدری، واته: یه ک کوپله نازاد بکا نه گهر هه بوو، نه گهر نا: نه بی دوو مانگ له سه ر یه ک به پوژوو بی.

سی یه م: (وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمَفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ) وازمینانه له ثایینی نیسلامو جیا بوونه وه یه له کومه لی موسولمانان، هه ر که س له ثایینی نیسلام په شیمان ببیته وه، واته: به زوبان، یان به کرده وه کافر بیو دیسان موسولمان نه ببیته وه، نه بی بکوژوو نه گهر که سیك باوه پی به هه ر شهش پوکنی ثیمان نه بی، یان جوین به خوداو پیغمبر ﷺ بدا، یان بلئ: به حوکمی نیسلام پازی نیم، یان گالته به خوداو پیغمبرو نیسلام بکا، نه وه کافره و کوشتنی واجبه له سه ر کاریه ده ستانی موسولمانان، ههروه ها نه وه ی له کومه لی موسولمانان جیا نه ببیته وه و دژ به نیسلام نه وه سستی، نه بی بکوژی (رواه البخاری ومسلم) نیمامی (بوخاری) و (موسلم) گتپاویه تیا نه وه.

جا بزانه : نه وهی کافر نه بیو موسولمان نابیتته وه، له دواى سى عیدده په یوه ندى ژن و میردایه تی نه پچړی.

ئینجا بزانه : گوړپایه لى و پړلینانى کاربه دهستان، نه رکی سهر شانى گشت موسولمانیکه به و مەرجه ی به یاسای قورښان کار بکا ﴿عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِنْ أُمِرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ مُجَدَّعٌ أَسْوَدٌ يَقُوذُكُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ فَاسْمَعُوا لَهُ وَأَطِيعُوا﴾ رواه مُسْلِم، واته: نه گهر، قوله پره شیکى لووت پړاو، کرایه سه رکړده ی ئیوه و به یاسای قورښان ئیوه ی به پړوه نه بږد، ئیوه ش گوړپایه لى بن و له فرمانی دهرمه چون.

هه روه ها بزانه : هر که سیک له دژى نه م جوړه کاربه دهستانه راپه پړی و پهرته وازه یی بخاته نیو کومه لى موسولمانان، واجبه موسولمانان له ناوی بیه و نابى شوینی بکه ون ﴿عَنْ عَرْفَجَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: مَنْ أَرَادَ أَنْ يُفَرِّقَ أَمْرَ هَذِهِ الْأُمَّةِ وَهِيَ جَمِيعٌ فَاضْرِبْهُ بِالسَّيْفِ كَأَنَّا مَنْ كَانَ﴾ رواه مُسْلِم، واته: هر که سیک بیه وئى نه م نوممه ته ی ئیسلام لیك جیا بکاته وه و پهرته وازه ی بخاته ناو له و کاته ی که کومه لن- ئیوه به شمشیر لى بدن، جا هر که سیک بن.

﴿چهند تیگه یشتنیک له م حه دیسه دا﴾

۱- (لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ): پوژنیک (عبدالله) ی کوړی ئیمامی (عمر) ته ماشای (کعبه) ی پیروزی کرد- که قبیله ی موسولمانانه- ئینجا هه رموی: ﴿مَا أَكْظَمَ حُرْمَتَكَ وَالْمُؤْمِنِ أَكْظَمَ حُرْمَةً عِنْدَ اللَّهِ مِنْكَ﴾، ئای (کعبه) چهند گه وره و به پړزی، خو ئیماندار له لای خوا له توش گه وره و به پړزتره. جا هر له بهر گه وره و به پړزی موسولمان پیغه مبه ر ﷺ نه هه رموی: ﴿لَزَوَالِ الدُّنْيَا أَهْوَنُ عَلَى اللَّهِ مِنْ قَتْلِ رَجُلٍ مُسْلِمٍ﴾ رواه الترمذی، واته: نه مانى د دنیا ناسانتره له لای خوا ی گه وره له کوشتنی مروفیکى موسولمان.

۲- (الْيَبُ الزَّانِي): بزانه : به شایه دی چوار پیاو، یان به دان پیده یینانى زیناکه ر زینا ناشکرا نه بی، دیسان بزانه : هر جوړه زیناکه ریک هه بی، نه گهر زینایه کى لى ناشکرا نه بو، با له نیتوان خو ی و خوا ی گه وره دا توبه بکاو ناشکرای نه کا، به م توبه یه- إِنْ شَاءَ اللَّهُ- خوا ی گه وره لى خو ش نه بی، پیغه مبه ر ﷺ نه هه رموی: ﴿مَنْ أَصَابَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَعُوقِبَ بِهِ فِي الدُّنْيَا فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ، وَمَنْ أَصَابَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَسَتَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ فَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ: إِنْ شَاءَ عَفَا عَنْهُ، وَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُ﴾ رواه الشيخان، واته: هر که سیک تاوانیکى له م تاوانانه کرد- جگه له کافریبون- نه گهر له دنیا به هوی نه م گونا هه سزا درا، نه وه سزای قیامه تی له سهر لانه چى، به لام نه گهر تاوانیکى له م تاوانانه کرد- جگه له کافریبون- ئینجا خوا لى پو شى و

(الْحَدِيثُ الْخَامِسُ عَشَرَ: فِي خِصَالِ الْمُؤْمِنِ)

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ﴾ رواه البخاري ومسلم.

ناشکرای نه کرد، نه وه له پوژي دوايي له دهست خودايه، نه گهر چه ز بکا: لي ئی نه بورئ، نه گهر نا: سزای نه دا. واته: هر چه ند به بي توبه کردنيش بمري.

۳- (وَالتَّارُكُ لِدِينِهِ): جياوازي نيه: واز له هه موو نايين بهيتي، يان له به شيكي، بگه پتوه بو حه ديسي (۸) م.

۴- (الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ): مه به ست به کومه ل (أهل السنة والجماعة) يه، واته: هر چينك بو بلاوکردنه وهی (بدعة) چه كه هه لگري: نه بي جهنگيان له گه ل بگري، هه روه كو ئيمامي (علي) جهنگي له گه ل (خوارج) كرد.

﴿حه ديسي پازده هه م: رموشته كانی مروفي ئيماندار﴾

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ) نه بوهوره پره نه فهرموئ: پتغه مبه ر ﷺ فهرموئ: (مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ) هه ركه سيك باوه پي ته واوي هه يه به خواو پوژي دوايي (فَلْيَقُلْ خَيْرًا) با قسه ي باش بكا (أَوْ لِيَصْمُتْ) يان بي دهنگ بي. له م فهرموده يه ده رنه كه وي: قسه ي به سود پيويسته بگوتري، به مه رجئ بووداويكي ناله بار پوو نه دا، وه نه گهر قسه كردن سودي نه بي، پيويسته نه گوتري، چونكه زۆربه ي تاواني ناده ميزاد كه له دونياو قيامه ت پي به ديه خت نه بي: له گفتوگوي ناله بار پوو نه دا، بويي (لوقمان) نه لي: (نه گهر قسه زيو بي، نه گوتني زيپه).

(وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ) وه هه ركه سيك باوه پي ته واوي به خواو پوژي دوايي هه يه، با پيژي دراوسي خوي بگري و نازاري نه داو ئاگاداري مال و مندالي بي و ناموزگاريان بكاو يارمه تيان بدا.

بزانه: دراوسي موسولمان و خزم سي مافي هه نه، دراوسي موسولمان و بيگانه دوو مافي هه نه، دراوسي كا فريه ك مافي هه يه.

(وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ) وه هه ركه سيك باوه پي ته واوي به خواو پوژي دوايي هه يه، با پيژي ميواني بگري و له گه لي پوو خوش بي به گويده ي توانا خواردني بداتي و شوي ني نوستني بو دابين بكاو له به رده م ميوانا پووگرزي و ده مه قالي له گه ل مندالاني خوي نه كا، هه روه ها نابي ميوانيش خوي ناشيرين بكا: وهك داواي خواردني تاييه تي بكا، يان خوي تيكه لي كاروباري خاوه ن مال بكا، نه گهر شتيكي نارپكي ديت، نابي بلاوي بكا ته وه (رواه البخاري ومسلم) ئيمامي (بوخاري) و (موسليم) گيپراويه تيان وه.

تینجا بزانه: ئەم سێ ڕەوشتانه ڕەوشتی موسولمانی راستەقینە یە هەر بە ڕەوشتی باش موسولمانان بە بەهەشت شاد ئەبن ﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ: عَنْ أَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ الْجَنَّةَ؟ فَقَالَ: تَقْوَى اللَّهِ وَحَسَنُ الْخُلُقِ. وَسُئِلَ عَنْ أَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ النَّارَ؟ فَقَالَ: الْفَمُ وَالْفَرْجُ﴾ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَاتِهِ: پرسیار لە پێغمەبەر ﷺ کرا: ئایا زۆرتەین شت کە خەلکی بباتە بەهەشت چییە؟ فەرمووی: لە خواترسی و ڕەوشتی باش. ئایا زۆرتەین شت کە خەلکی بباتە دۆزەخ چییە؟ فەرمووی: زمان پێسی و داوین پێسی.

﴿چەند تیگەشتنیک لەم حەدیسەدا﴾

۱- (فَلْيُقِلْ خَيْرًا): ئیمامی (الشافعی) ئەفەرموی: (با قسە ی باش بکا، بەلام پاش بیرکردنەوە: ئایا ئەم قسەیی ئەیکا باشە، یان نا، تینجا ئەگەر دڵنیابو کە قسە کە باشە با بیکا، بەو مەرجە ی نالەباری ڕوو ئەدا).

ئیمام (أبوعلی الدقاق) ئەفەرموی: (مَنْ سَكَتَ عَنِ الْحَقِّ فَهُوَ شَيْطَانٌ أَخْرَسُ) هەر کە سێک لە گوێنی راستی و ڕەوا بێ دەنگ بێ، ئەو شەیتانیکی لالە.

تینجا بزانه: لە هەر کاتو شوێنیک بەرژدەوێندی لە قسەکردندا نەبو، ئەو بێ دەنگی باشەو حەسانە وەیه کە بۆ خۆی و فریشتەکان، چونکە پێغمەبەر ﷺ ئەفەرموی: ﴿لَا تُكثِرُوا الْكَلَامَ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ، فَإِنَّ كَثْرَةَ الْكَلَامِ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ قَسْوَةٌ لِلْقَلْبِ، وَإِنْ أَبْعَدَ النَّاسُ مِنَ اللَّهِ الْقَلْبُ الْقَاسِي﴾ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَاتِهِ: زۆر قسە مەکەن بە قسەییکی وا: کە زیکی خواو چاکە نەبێ، چونکە زۆر گوێن بە بێ زیکی خوا: ئەبێتە هۆی دلێرەقی، بە راستی دۆرتەین کەس لە خوا ی گەورە دلێرەقە. کەوابوو: (زۆر گوێن، قوڕنان خوێشە).

۲- (فَلْيُكْرِمْ جَارُهُ): دراوسی تا چل خانوو لە راستەو چەپەو باکور و باشوری خانوو کەت ئەگریتەو.

تینجا بزانه: ڕێزێنانی دراوسی نیشانی ئیمانی تەواو، هەر وەکو لەم حەدیسەدا دەرئەکەوێ، هەر وەها ئازاردانی دراوسی هۆی دواکەوتنە لە بەهەشت، پێغمەبەر ﷺ ئەفەرموی: ﴿لَا يُدْخِلُ الْجَنَّةَ مَنْ لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقِهِ﴾ رَوَاهُ مُسْلِمٌ، وَاتِهِ: ناچیتە بەهەشت کە سێک دراوسی یەکی لە خراپە ی ئەمین نەبێ. کەوابوو: بۆ دراوسی یە کەت دڵسۆز بەو لە خواردنی خۆت بێ بەشی مەکە.

۳- (فَلْيُكْرِمْ صَيفُهُ): دەریارە ی میوان و میوانداری پێغمەبەر ﷺ ئەفەرموی: ﴿مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ صَيفَهُ، جَانِزَتُهُ يَوْمَ وَلِيلَةٍ، وَالصَّيْفَةُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ، فَمَا بَعْدَ ذَلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ، وَلَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَتَوَيَّ عِنْدَهُ حَتَّى يُخْرِجَهُ﴾ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، هەر کە سێک باوەڕی بە خواو

(الْحَدِيثُ السَّادِسُ عَشَرُ: فِي الْغَضَبِ)

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ: أَوْصِنِي. قَالَ ﷺ: لَا تَغْضَبْ. فَرَدَّدَ مَرَارًا. قَالَ ﷺ: لَا تَغْضَبْ﴾ رواه البخاري.

پۆڭى دوايى ھەيە، با پېز لە مېوانەكەي بئى، بە شىۋەيەكى وا: شەو و پۆڭىك بەگۆيرەى توانا خواردنى باشى بداتى، مافى مېواندارى سى پۆڭە بە خواردنى عادەتى، لە سى پۆڭىزىاتر خىركردنە بە مېوان، دروست نىە مېوان ئەوئەندە بىمىتتەو: تا خاوەن مال تووشى ئازارو ماندووبوون ئەكا. كەوابوو: لە جىگەى تايبەتى خاوەن مالش دامەنىشە.

٢٢٢
٢٢٣
٢٢٤
٢٢٥
٢٢٦
٢٢٧
٢٢٨
٢٢٩
٢٣٠
٢٣١
٢٣٢
٢٣٣
٢٣٤
٢٣٥
٢٣٦
٢٣٧
٢٣٨
٢٣٩
٢٤٠
٢٤١
٢٤٢
٢٤٣
٢٤٤
٢٤٥
٢٤٦
٢٤٧
٢٤٨
٢٤٩
٢٥٠
٢٥١
٢٥٢
٢٥٣
٢٥٤
٢٥٥
٢٥٦
٢٥٧
٢٥٨
٢٥٩
٢٦٠
٢٦١
٢٦٢
٢٦٣
٢٦٤
٢٦٥
٢٦٦
٢٦٧
٢٦٨
٢٦٩
٢٧٠
٢٧١
٢٧٢
٢٧٣
٢٧٤
٢٧٥
٢٧٦
٢٧٧
٢٧٨
٢٧٩
٢٨٠
٢٨١
٢٨٢
٢٨٣
٢٨٤
٢٨٥
٢٨٦
٢٨٧
٢٨٨
٢٨٩
٢٩٠
٢٩١
٢٩٢
٢٩٣
٢٩٤
٢٩٥
٢٩٦
٢٩٧
٢٩٨
٢٩٩
٣٠٠
٣٠١
٣٠٢
٣٠٣
٣٠٤
٣٠٥
٣٠٦
٣٠٧
٣٠٨
٣٠٩
٣١٠
٣١١
٣١٢
٣١٣
٣١٤
٣١٥
٣١٦
٣١٧
٣١٨
٣١٩
٣٢٠
٣٢١
٣٢٢
٣٢٣
٣٢٤
٣٢٥
٣٢٦
٣٢٧
٣٢٨
٣٢٩
٣٣٠
٣٣١
٣٣٢
٣٣٣
٣٣٤
٣٣٥
٣٣٦
٣٣٧
٣٣٨
٣٣٩
٣٤٠
٣٤١
٣٤٢
٣٤٣
٣٤٤
٣٤٥
٣٤٦
٣٤٧
٣٤٨
٣٤٩
٣٥٠
٣٥١
٣٥٢
٣٥٣
٣٥٤
٣٥٥
٣٥٦
٣٥٧
٣٥٨
٣٥٩
٣٦٠
٣٦١
٣٦٢
٣٦٣
٣٦٤
٣٦٥
٣٦٦
٣٦٧
٣٦٨
٣٦٩
٣٧٠
٣٧١
٣٧٢
٣٧٣
٣٧٤
٣٧٥
٣٧٦
٣٧٧
٣٧٨
٣٧٩
٣٨٠
٣٨١
٣٨٢
٣٨٣
٣٨٤
٣٨٥
٣٨٦
٣٨٧
٣٨٨
٣٨٩
٣٩٠
٣٩١
٣٩٢
٣٩٣
٣٩٤
٣٩٥
٣٩٦
٣٩٧
٣٩٨
٣٩٩
٤٠٠
٤٠١
٤٠٢
٤٠٣
٤٠٤
٤٠٥
٤٠٦
٤٠٧
٤٠٨
٤٠٩
٤١٠
٤١١
٤١٢
٤١٣
٤١٤
٤١٥
٤١٦
٤١٧
٤١٨
٤١٩
٤٢٠
٤٢١
٤٢٢
٤٢٣
٤٢٤
٤٢٥
٤٢٦
٤٢٧
٤٢٨
٤٢٩
٤٣٠
٤٣١
٤٣٢
٤٣٣
٤٣٤
٤٣٥
٤٣٦
٤٣٧
٤٣٨
٤٣٩
٤٤٠
٤٤١
٤٤٢
٤٤٣
٤٤٤
٤٤٥
٤٤٦
٤٤٧
٤٤٨
٤٤٩
٤٥٠
٤٥١
٤٥٢
٤٥٣
٤٥٤
٤٥٥
٤٥٦
٤٥٧
٤٥٨
٤٥٩
٤٦٠
٤٦١
٤٦٢
٤٦٣
٤٦٤
٤٦٥
٤٦٦
٤٦٧
٤٦٨
٤٦٩
٤٧٠
٤٧١
٤٧٢
٤٧٣
٤٧٤
٤٧٥
٤٧٦
٤٧٧
٤٧٨
٤٧٩
٤٨٠
٤٨١
٤٨٢
٤٨٣
٤٨٤
٤٨٥
٤٨٦
٤٨٧
٤٨٨
٤٨٩
٤٩٠
٤٩١
٤٩٢
٤٩٣
٤٩٤
٤٩٥
٤٩٦
٤٩٧
٤٩٨
٤٩٩
٥٠٠
٥٠١
٥٠٢
٥٠٣
٥٠٤
٥٠٥
٥٠٦
٥٠٧
٥٠٨
٥٠٩
٥١٠
٥١١
٥١٢
٥١٣
٥١٤
٥١٥
٥١٦
٥١٧
٥١٨
٥١٩
٥٢٠
٥٢١
٥٢٢
٥٢٣
٥٢٤
٥٢٥
٥٢٦
٥٢٧
٥٢٨
٥٢٩
٥٣٠
٥٣١
٥٣٢
٥٣٣
٥٣٤
٥٣٥
٥٣٦
٥٣٧
٥٣٨
٥٣٩
٥٤٠
٥٤١
٥٤٢
٥٤٣
٥٤٤
٥٤٥
٥٤٦
٥٤٧
٥٤٨
٥٤٩
٥٥٠
٥٥١
٥٥٢
٥٥٣
٥٥٤
٥٥٥
٥٥٦
٥٥٧
٥٥٨
٥٥٩
٥٦٠
٥٦١
٥٦٢
٥٦٣
٥٦٤
٥٦٥
٥٦٦
٥٦٧
٥٦٨
٥٦٩
٥٧٠
٥٧١
٥٧٢
٥٧٣
٥٧٤
٥٧٥
٥٧٦
٥٧٧
٥٧٨
٥٧٩
٥٨٠
٥٨١
٥٨٢
٥٨٣
٥٨٤
٥٨٥
٥٨٦
٥٨٧
٥٨٨
٥٨٩
٥٩٠
٥٩١
٥٩٢
٥٩٣
٥٩٤
٥٩٥
٥٩٦
٥٩٧
٥٩٨
٥٩٩
٦٠٠
٦٠١
٦٠٢
٦٠٣
٦٠٤
٦٠٥
٦٠٦
٦٠٧
٦٠٨
٦٠٩
٦١٠
٦١١
٦١٢
٦١٣
٦١٤
٦١٥
٦١٦
٦١٧
٦١٨
٦١٩
٦٢٠
٦٢١
٦٢٢
٦٢٣
٦٢٤
٦٢٥
٦٢٦
٦٢٧
٦٢٨
٦٢٩
٦٣٠
٦٣١
٦٣٢
٦٣٣
٦٣٤
٦٣٥
٦٣٦
٦٣٧
٦٣٨
٦٣٩
٦٤٠
٦٤١
٦٤٢
٦٤٣
٦٤٤
٦٤٥
٦٤٦
٦٤٧
٦٤٨
٦٤٩
٦٥٠
٦٥١
٦٥٢
٦٥٣
٦٥٤
٦٥٥
٦٥٦
٦٥٧
٦٥٨
٦٥٩
٦٦٠
٦٦١
٦٦٢
٦٦٣
٦٦٤
٦٦٥
٦٦٦
٦٦٧
٦٦٨
٦٦٩
٦٧٠
٦٧١
٦٧٢
٦٧٣
٦٧٤
٦٧٥
٦٧٦
٦٧٧
٦٧٨
٦٧٩
٦٨٠
٦٨١
٦٨٢
٦٨٣
٦٨٤
٦٨٥
٦٨٦
٦٨٧
٦٨٨
٦٨٩
٦٩٠
٦٩١
٦٩٢
٦٩٣
٦٩٤
٦٩٥
٦٩٦
٦٩٧
٦٩٨
٦٩٩
٧٠٠
٧٠١
٧٠٢
٧٠٣
٧٠٤
٧٠٥
٧٠٦
٧٠٧
٧٠٨
٧٠٩
٧١٠
٧١١
٧١٢
٧١٣
٧١٤
٧١٥
٧١٦
٧١٧
٧١٨
٧١٩
٧٢٠
٧٢١
٧٢٢
٧٢٣
٧٢٤
٧٢٥
٧٢٦
٧٢٧
٧٢٨
٧٢٩
٧٣٠
٧٣١
٧٣٢
٧٣٣

﴿ حەدەیسێ شازدەهەم : دەرباری تورمیی ﴾

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ : تَهْ بُوهِرِي بِرَهْ خَوَالِي رَازِي بِي تَهْ فَرَمَوِي: پیاویک به پیغمبري ﷺ گوت: (أَوْصِنِي) ناموزگاری به کم پی بسپیږه جی به جی بکم (قَالَ: لَا تَغْضَبْ) پیغمبري ﷺ فرموی: توره مه به.

(فَرَدَدَ مَرَّارًا) جا پياوه که چند جاريکی تر نه م قسه يه ي دوياړه کرده وه (قَالَ: لَا تَغْضَبْ) بيته مبر عليه السلام هر وه لامي نه داوه نه يفرموو: توره مه به.

واته: كه توپهش بوى، قسه‌ى ناپيَك مه‌كه وه‌لمه‌تى دپندانه مه‌به، چونكه مروفي نازا نه‌وه‌يه: له كاتى توپه‌بوون خوراگر بى‌و لى‌بوردن بكاته پيشه‌ى خوى.

توپر بون سەرەتايیە کە ی شیتی یو دواپی پە شیمانی، لە بەر ئەو زۆر کەس لە بەر توپرەیی: یان خۆی کافر ئەکاو لە ئیسلام دەر ئەچێ، یان کە سێک ئەکوژی، یان سویند ئەخوا، یان ژنی خۆی تە لاق ئەداو مالی خۆی وێران ئەکا (رواهُ البخاری) ئیمامی (بوخاری) گێراویە تیەو:

ئىنجا بۇ پزگاربون لە دەردى تورەيى، پىقەمبەر ﷺ چەند دەرمانىكى داناۋە پىۋىستە بە
 كاريان بىنين: وهك دەستىنۆيژ شوشتن، گوتنى (أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)، دانىشتن
 ئەگەر بە پىۋە بوو، يان يالدا ئەۋە ئەگەر دانىشتىۋى.

ئەو ەش بزانە : ئەگەر ويستت دۆستايەتى كەسيك بكةى، جاريك توپەى بكة بۆ ئەو ەى بزانى چ جورە كەسيكە ؟ چونكە دەرەنە بپىنى توپەىى و مراندنەو ەى پقو قين لە پەوشتە ەەرە بەرزەكانى موسولمانە، بە مەرجى دەسەلاتى ەبىي نەك لە بەر بى دەسەلاتى بى.

(الْحَدِيثُ السَّابِعُ عَشَرَ: إِحْسَانُ الْعَمَلِ)

﴿عَنْ أَبِي يَعْلَى شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ: فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ،

﴿چند تئگه یشتنیك له م حه دیسه دا﴾

۱- (أَوْصِنِي): وا نه گه یه نئ: پیویسته موسولمان داوای ناموژگاری له موسولمان بکا، چونکه هه موو که سیك له که مو کوپه کانی خوئی ناگادار نیه و موسولمانی دلسوز ناگاداری نه کاته وه، پیغه مبه ر ﷺ نه فهرموی: ﴿إِنْ أَحَدَكُمْ مَرَأَةً أَخِيهِ، فَإِنْ رَأَى بِهِ أَدَى فَلْيُمِطْهُ عَنْهُ﴾ رواه الترمذی، واته: به راستی هه ر به کیکتان ناوینیه برای خوینیه تی، که وابوو: هه ر ناشیرینیه کی له برای خوئی دیت نه بی لای ببا.

۲- (لَا تَقْضَبْ): توپه یی: وه جوش هاتنی خوینیه بو پونه دانی سه رشوپی، یان بو تو له وه رگرتن، نه م وه جوش هاتنه وا له مرو ف نه کا: ده ماری جووت نه بی و په نگی تیک نه چی و ده می که ف نه کا و گوftar و کرداری ناله بار نه بی، نه گه ر له م کاته دا خوئی ببینی، له شهرمی په نگی ناله باری خوئی توپه یی نامینی.

ئینجا بزانه: په وشته باشه کانی ئیسلام، باشتین بو زالبون به سه ر توپه یی دا، که وابوو: نه گه ر توپه ش بووی، توپه بیت بشاره وه و نه نجامی مه ده، پیغه مبه ر ﷺ نه فهرموی: ﴿مَنْ كَظَمَ غَيْظًا وَهُوَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنْفِذَهُ دَعَا اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رُؤُوسِ الْخَلَائِقِ حَتَّى يُخَيَّرَ مِنْ أَيِّ الْحُورِ الْعِينِ شَاءَ﴾ رواه الترمذی، هه رکه سیك بقو توپه یی بشاریت وه - توانای نه نجامدانیشی هه بی - خوای گه وره له به رچاوی خه لك له پوژی دواپی بانگی نه کا، تاكو بیکاته سه رپشك: کام خوئی هه لبرئیی بیداتی.

﴿حه دیسی حه فده هه م: ریک و پیک کردنی کردار﴾

(عَنْ أَبِي يَعْلَى شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (شه دداد) ی کوپی (نه وس) سه حابه یه، له (مه دینه) ی پیروژ له دایک بووه، له سالی (۵۸) ی کوچی له (بیت المقدس) وه فاتی کردوه، (۵۰) حه دیسی گتیاونه وه.

(عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) له پیغه مبه ر ﷺ نه گتیریت وه: (قَالَ: إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ) پیغه مبه ر ﷺ فهرموی: خوای گه وره واجبی کردوه: که چاکه له گه ل هه موو شتیکا به کار بیتن:

(فَإِذَا قَتَلْتُمْ) جا نه گه ر هاتوو که سیکتان کوشت (فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ) به شیوه یه کی باش بیکوژن. واته: نه گه ر له تو له ی باوکت، یان برات، یان کوپت، که سیکت کوشت له کوشتن به ولاره هیچی تری لی مه که: وه ک ده م و لوت برین و ناشیرین کردنی لاشه که ی،

(الْحَدِيثُ الثَّامِنُ عَشَرَ: فِي تَقْوَى اللَّهِ، وَحُسْنِ الْخُلُقِ)

﴿عَنْ أَبِي ذَرٍّ جُنْدُبِ بْنِ جُنَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ،

۲- (فَاحْسِنُوا الْقِتْلَةَ): بِرَأْسِهِ: شَتِوَانْدَن وَ نَاشِيرِینِ کُردنی لَاشَی کُوزراوَه که به هیچ شَتِوَهیه کِ دروست نیه، هه رچَه ند لَاشَی دُورْمَنِکی کَافَرِیش بئی ﴿عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ: عَنِ التُّهْبَى وَالْمُتْلَةِ﴾ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ، بِیَغَمْبَه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَه دَه غَی کُردوه - له غه زادا - تالان بیهین پِیش دابه شکر دنی، قَه دَه غَی کُردوه: لَاشَی کُوزراوَه کان بشَتِوِیَنِین وَ نَاشیرِینِیان بکهین.

۳- (فَاحْسِنُوا الذَّبْحَةَ): شَتِوَهی سَه رِپِینی باش تَه ویه: به هِیْمَنی و له سَه رَخَوِیی نازَه له که درِیژ بکاته سَه رَه مین، له به رچاوی نازَه له که چَه قَو تِیژ نَه کا، له پِیش چاوی نازَه له که نازَه لَیکِتر سَه رَه نَه پِی، بِیَغَمْبَه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تَه فَه رَمَوِی: ﴿الرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمُ الرَّحْمَانُ، إِرْحَمُوا أَهْلَ الْأَرْضِ يَرْحَمْكُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ﴾ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَ التِّرْمِذِيُّ، تَه وانهی به زه مِیان دِیتَه وَه خَوای گه وِره رَه حِمِیان پِی نَه کا، به زه مِیتان به دانِیشَتِوَانِی زه مِیندا بِیتَه وَه تا کو خَوای گه وِره دانِیشَتِوَانِی نَاسمان به زه مِیان پِیتان بِیتَه وَه.

﴿حَدِیسی هه ژدَه هه م: ترسان له خوا، رَهوشت جوانی﴾

(عَنْ أَبِي ذَرٍّ جُنْدُبِ بْنِ جُنَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) گِیژ دِراوَه تَه وَه له (تَه بوزَه پِی) (غِیفاری) خَوای تِی پازی بئی: سَه حابهیه، پِیئجه مین که سَه: که موسولمان بووه له (مه کهه) ی پِیروژ، ئینجا گه پراوَه تَه وَه بۆ ناو خزمه کانی، ئینجا کُچی کرد بۆ (مه دینه)، له سالی (۳۱) ی کُچی وَه فاتی کردوه، (۲۸۱) حه دیسی گِیژاونه تَه وَه.

(و) هه روه ها گِیژ دِراوَه تَه وَه له (أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) (موعان) ی کُچی (جه بهل) خَوای تِی پازی بئی، سَه حابهیه و له (مه دینه) ی پِیروژ له تَه مَنی (۱۸) سالی دا موسولمان بووه، له سالی (۱۸) ی کُچی له نَزیک (ئوردون) وَه فاتی کردوه، (۱۵۷) حه دیسی گِیژاونه تَه وَه.

ئَه م دوو به رِیزانه تَه گِیژنه وَه: (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ) بِیَغَمْبَه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَه رَمَوِی: (اتَّقِ اللَّهَ) له خَوای بترسه و خَوَت له توپهیی خَوای بیاریژَه (حَيْثُمَا كُنْتَ) له هه ر شَوِیَنِی بووی: خَه لَکَت لی دِیار بئی، یان نا.

بِرَأْسِهِ: (تَقْوَى) واته: ترسان و خَوپاراستن له توپهیی خَوای، به م جَوَره: له فَه رمانی دَه رنه چی، هه رچی قَه دَه غَی کُردوه تَه یکَهی، تا تَوانات هه یه خَوَدات هه ر له یاد بئی و له سَه ر زوبانت بئی.

وَأَتَّبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ ﴿﴾ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ:
حَدِيثٌ حَسَنٌ. وَفِي بَعْضِ النُّسخِ: صَحِيحٌ.

ئىنجى بزانە: خۇپاراستن لە تورپەيى خوا ئەبىتە ھۆى شارەزابوون بۆ لىكجياکردنە ھەي چەوتى و راستى، ھۆى سەرپەرزى لە دونيا و قىامت، ھۆى سەرکەوتن و پزگاربوون لە ناخۆشى، ھۆى وەدەستەيتنانى پزقى حەلال، ھۆى گونجانى کاروبارى دونيايى، ھۆى نەترسان و دل تەنگ نەبوون لە دونيا و قىامت: بە مەرجى ئەم (تقوى) يە لە ژيەر ياساى ئىسلام بى و بە بى شەرى نەبى.

(وَأَتَّبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ) بە داوى ھەر گوناھىکدا چاکە يەك بکە (تَمْحُهَا) بۆ ئە ھەي ئەم چاکە يە خراپە کە لايباو بيسرپيتە ھە.

ئاگادارى: ئەو گوناھانەي بە چاکەکردن لائەچن: تەنھا گوناھى بچووکن، ئە وىش بەو مەرجەي خۆي لە گوناھى گەورە بياريزى، کە وابوو: بەدبەخت ئەو کە سەيە: کە چاکەکانى لە گوناھە بچووکەکانى زياتر نەبن، يان چاکەکانى پىگاي لا بردنى گوناھە بچووکەکانى نەبى: بە ھۆى پىگەگرتنى گوناھە گەورەکان.

ئىنجى بزانە: گوناھى گەورە: وەکو کوفر، کوشتنى بە ناھەق، زىنان ئارەق خواردنە ھە... ھتد، بە تۆبەکردن لائەچن. واتە: پەشيمان بيبە ھەو داواي لىخۆشبوون لە خواي گەورە بکەي، جا ئەگەر گوناھە کە پەنھانى بوو: ئاشکراي مەکەو لە نيوان خۆت خوادا تۆبە بکە، خودا لىت خۆش ئەبى.

ئە ھەيش بزانە: ھەر گوناھىک: چ بچووک بى، چ گەورە، کە پەيئەندى بە ئادەمیزادە ھە ھەبى: ئايا دەربارەي خوین، يان مال، يان ناموس، ئەمە-جگە لە تۆبەکردن- ئەبى خاوەنەکەي لە خۆت پازى بکەي، ئەگەر نا: خوا تۆبەت قبول ناکا- (بگەرپۆ ھەو داوي بۆ حەديسى دەيەم)- جا کە ئە ھەت زانى مافى خەلک بە تۆبە لاناچى، بە زووترين کات ھەول بەدە خاوەن ماف گەردەنت ئازاد بکا بە دلتيكى پازى کراو.

(وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ) ھەر ھە ھە پەوشتت باش بى لەگەل ھەموو کەس، واتە: پووخۆش و شیرين گوشتار بە، بۆ يارمەتى ھەموو کەس ئامادە بە، پق و قينە دەرمەبەرە، لىبوردن بکە بە پيشەي خۆت، شەرم و پىزت بۆ گەورە، بە زەيى بۆ بچووک نيشانەي زۆر باشيتە، نزىکترين کەس لە پىغەمبەر ﷺ پۆزى داوي پەوشتت باشەکانن، بە پەوشتى باش ئەگەيتە پلەي پياوچاکان (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ حَدِيثٌ حَسَنٌ) ئىمامى (تيرمىزدى) گىراپەيتە ھەو ئەفەرموى: حەديستىکى جوانە.

ئىنجى بزانە: ترسان لە خواي گەورە وات لىتەکا پەوشتت باش بى لەگەل ھەموو کەس، پەوشتى باش گشتى چاکەيە، لە پاداشتى قىامتت زياد ئەکاو بارى تاوانەکانت لە سەر

(الْحَدِيثُ التَّاسِعُ عَشَرَ: فِي حِفْظِ حَقِّ اللَّهِ تَعَالَى، وَفِي الْعَقِيدَةِ)

﴿عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا

لَا نَبَا﴾ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ وَإِنْ مِنَ الْمَعْرُوفِ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلْقٍ، وَأَنْ تَفْرُغَ مِنْ دُلُوكَ فِي إِئَاءِ أَخِيكَ﴾ رواه البخاري ومسلم، واته: هر چاکه یه کی بکه ی خیره و پاداشتت بۆ نه نوسری، وه پوو خوشی و زهرده خه نه یی له پووی برای موسولمانت نه ویش خیره، هه روا به خشینی نه ختیک ناو له دۆلچه ی خۆته وه که بیرژینی یه ناو دۆلچه ی برای خۆت، نه ویش هر خیره.

﴿چهند تیگه یشتنیک لهم هه دیسه دا﴾

۱- (إِتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ): بَزَانَه: (تَقْوَى)، واته: له خواترسان به جوریکی وا: لهو شویتانه نه تبینی: که لی قه دهغه کردوی و لهو شویتانه ت گوم نه کا: که فه رمانی پی کردوی، (تَقْوَى) نه بیته هوی به خته وه ری له دنیاو قیامت، خوی گه وره نه فه رموی: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ واته: نه وانه ی باوه رپان میتاوه و له خوا ترسان، موژده یان بۆ هه یه له ژیا نی دنیاو له پوژی قیامت، برپاره کانی خوا گو رانی به سه ردا نایی، نه م موژده یه: سه رفرازی یه کی گه وره یه بۆ له خواتر سه کان.

۲- (وَاتَّبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمَحُّهَا): خیر کردن و نویژ کردن و (أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ) و (وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ) و خه ریکبون به زانستی نایی و... هتد: چاکه کان گشتی گونا هه بچو که کان رهش نه که نه وه، خوی گه وره نه فه رموی: ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلَّذِينَ كَرِهُوا﴾ به راستی چاکه کان تاوانه کان لانه بن، نه مه ناموژگاری یه بۆ نه وانه ی ناموژگاری وه رنه گرن.

۳- (خَالِقِ النَّاسِ بِخُلُقٍ حَسَنٍ): بَزَانَه: خوی گه وره مه دهی پیغه مبه ری ﷺ کردوه به ره وشتی باش، هه روه که نه فه رموی: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ به راستی نه ی پیغه مبه ری ﷺ تقو له سه ره وشتیکی جوان و گه وره ی.

جا که ره وشتی باش ره وشتی پیغه مبه رمان بی ﷺ، زۆر هه یفه موسولمان له ده ست خوی بدا، چونکه پیغه مبه ری ﷺ نه فه رموی: ﴿خِيَارُكُمْ أَحَاسِنُكُمْ أَخْلَاقًا﴾ رواه الشيخان، با شترینتان ره وشت جوانتره کانتانن.

﴿هه دیسی نۆزده هه م: پاراستنی مافی خواو، بیرو باوه ر﴾

(عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) گێڕدراوه ته وه له (ثیبن عه بیاس)، ناوی (عبدالله) کوپی ئیمامی (عه بیاس) ی مامی پیغه مبه ره ﷺ، واته: خۆی و باوکی سه حابه نه،

قَالَ: كُنْتُ خَلْفَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمًا، فَقَالَ ﷺ: يَا غُلَامُ إِنِّي أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ: أَحْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْكَ، أَحْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ، وَاعْلَمْ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ تَعَالَى لَكَ،

له (مهككه) ی پیروز له دایک بووه، له گه ل باوکی کچی کردوه بۆ (مهدينه)، که پیغمبر ﷺ وهفاتی کرد ته مهنی (۱۳) سالان بوو، له شاری (طائف) سالی (۶۸) ی کچی وهفاتی کرد، (۱۶۶۰) هه دیسی گپړاونه وه، پیغمبر ﷺ دوعای بۆ کرد: (خوا زانستی قورپانی بداتی). به کیکه له چوار (عبدالله) به کان، بپوانه هه دیسی سی یه م.

(قَالَ) نه فره موی: (كُنْتُ خَلْفَ النَّبِيِّ ﷺ، يَوْمًا) پوژیک له پشت پیغمبر ﷺ سواری وولاغیک بوم (فَقَالَ) پیغمبر ﷺ فره موی (يَا غُلَامُ إِنِّي أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ) نه ی پوله، من چه ند قسه یه کی به سودت فیر نه که م:

(أَحْفَظِ اللَّهَ) ناگات له خودا بئو فره مانی چی به چی بکه وه ده غه ی مه شکینه (يَحْفَظْكَ) خوداش تو نه پاریزی و ناگاداری مال و مندال و ثابینت نه کاو له پوژی دوایش پزگارت نه کا (أَحْفَظِ اللَّهَ) ناگات له خودا بئو (تَجِدْهُ تُجَاهَكَ) ده بینیت خوا له گه لتایه و له کاتی ته نگانه فریات نه که وئ.

(إِذَا سَأَلْتَ) هر کاتیک ویستت شتیک داوا بکه ی (فَاسْأَلِ اللَّهَ) هر له خوا داوا ی بکه، چونکه که نجینه ی ئاسمان و زه مین هر به ده ست نه وه، که واپوو: نه چی له بهر نه بوونی و هه ژاری، خوا له بیر خوت ببه یه وه و ده ست به تاوانباری بکه ی، یان ملکه چی بۆ پیاوی نامه ردو تاوانبار بکه ی، چونکه پیغمبر ﷺ نه فره موی: ﴿إِنَّ الرِّزْقَ لَيَطْلُبُ الْعَبْدُ أَكْثَرَ مِمَّا يَطْلُبُهُ أَجَلُهُ﴾ رواه الطبراني، واته: رزق به دوا ی بنده دا نه گه ری و نه و به شه ی بوی داندراوه گشتی نه دریختی له دونیادا، زوړتر له نه جه له که ی. واته: کاتی دیارکراو بۆ مردنی.

(وَإِذَا اسْتَعَنْتَ) هر کاتیک ویستت داوا ی یارمه تی بکه ی (فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ) هر له خوا یارمه تی داوا بکه، چونکه نه گهر خودا یارمه تیده رت بئو که س پیټ ناوه ستی.

ئینجا بۆ نه وه ی باشر بزاین هه موو شت به ده ست خوا یه و که س به بئو ویستی خوا هیچی له ده ست نایئ، پیغمبر ﷺ فره موی: (وَاعْلَمْ) بزانه: (أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ) نه گهر هه موو خه لک کو بیټه وه (عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ) بۆ نه وه ی سودیکت پئو بگه یه نن: که م، یان زوړ (لَمْ يَنْفَعُوكَ) ناتوانن سودت پئو بگه یه نن (إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ تَعَالَى لَكَ) مه گهر نه و سوده به تو بگه یه نن: که له یه که م پوژدا خوا بۆتی نووسیوه، که واپوو: سودبه خشی راسته قینه هر خودایه.

وَلَوْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضْرُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضْرُوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ،
 رُفِعَتِ الْأَقْلَامُ وَجَفَّتِ الصُّحُفُ ﴿﴾ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.
 وَفِي رِوَايَةٍ غَيْرِ التِّرْمِذِيِّ: ﴿﴾ أَحْفَظُ اللَّهَ تَجِدُهُ أَمَامَكَ، تَعْرِفُ إِلَى اللَّهِ فِي الرَّخَاءِ
 يَعْرِفُكَ فِي الشَّدَّةِ، وَأَعْلَمُ أَنَّ مَا أَخْطَاكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ وَمَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ،
 وَأَعْلَمُ أَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ وَأَنَّ الْفَرَجَ مَعَ الْكَرْبِ وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿﴾.

(وَلَوْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضْرُوكَ بِشَيْءٍ) وه نه گهر هه موو خه لک کو ببیته وه بو نه وه ی
 زیانیکت تووش بکه ن (لَمْ يَضْرُوكَ) ناتوانن زیانت لی بدهن (إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ)
 مه گهر نه زیانته لی بدهن: که له یه که م پوژدا خوا له چاره ی نووسیوی.

(رُفِعَتِ الْأَقْلَامُ) قه لَه م پیچراوه ته وه (وَجَفَّتِ الصُّحُفُ) نووسراوه که ووشک بوته وه، هیچ گزانیک
 نایه ته سه ر نووسراوی خوا، که وابوو: نه ی موسولمان: پشتت هه ر به خوا بیهسته، واز له
 ملکه چی بو خه لک بیتنه، هه ر خوی گه وره بناسه، هه موو شتی که له دهست خودایه و براوه ته وه
 (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ) نیمامی (تیرمیزی) گپراویه تیه وه.

(وَفِي رِوَايَةٍ غَيْرِ التِّرْمِذِيِّ) جگه له (تیرمیزی) له گپراوه ی نیمام (أحمد) و (عبد بن
 حمید) دا هاتوه: (أَحْفَظُ اللَّهَ تَجِدُهُ أَمَامَكَ) ناگاداری خودا به، خودا ناگادارت نه بی.

(تَعْرِفُ إِلَى اللَّهِ) خوت به خوا بناسیتنه (فِي الرَّخَاءِ) له کاتی خووشی وه بوونی دا (يَعْرِفُكَ
 فِي الشَّدَّةِ) خوداش له کاتی ته نگانه دا نه تناسیتنه وه له هاوارت دی، واته: له کاتی که له
 خووشی دای زور خوا بپهرسته بو نه وه ی خووشی بوئی، ئینجا له ته نگانه دا زوو فریات
 نه که وئیو پزگارت نه کا.

(وَأَعْلَمُ) باش بزانه (أَنَّ مَا أَخْطَاكَ) نه وه ی بو تو نابی له چاکه و له خراپه (لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ)
 هه ر له یه که م پوژدا بو تو دانه ندراوه، که وابوو: وا مه زانه: به شی تو دراوه
 به یه کیکی تر.

(وَمَا أَصَابَكَ) وه نه وه ی پیته نه گا له چاکه و له خراپه (لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ) هه ر له یه که م پوژ
 بو تو دیار کراوه نادری به یه کیکی تر، به لام له گه ل نه وه شدا نه بی هه موومان دهست به کار
 بین، بو نه وه ی بگه ی نه نه وشته ی بومان داندراوه به دانانی خوا نه بی پازی بین، بو
 نه وه ی خوا لیتمان پازی بی.

(وَأَعْلَمُ أَنَّ النَّصْرَ) بزانه: سه رکه وتن له هه موو کاریکا (مَعَ الصَّبْرِ) له گه ل خو پراگرتندا
 به یه که وه به ستراون (وَأَنَّ الْفَرَجَ) وه هه روه ها ده رچوون له ناخووشی (مَعَ الْكَرْبِ) هه ر
 له گه ل ناخووشی دایه و بوته نه بی (وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا) هه روه ها هه موو کاریکی سهخت
 ناسانیه کی له گه ل دایه و ناخووشی لا نه با.

که و ابوو: پیویسته موسولمان خۆپاگر بی و وره ی به رز بی، چونکه به خۆپاگرتن خوای
که وره سه رکه و تووی نه کا، وه هه ر ناخۆشیه ک و سه ختیه ک هیه له دونیادا ده رکه ی
خۆشی هیه و به خۆپاگرتن به خۆشی شاد نه بی و ناخۆشیه ک ی له بیر نه چیته وه.

ئینجا بزانه: له م فره مووده پیروژه دا پیغه مبه ر ﷺ پیمان پانه گه یه نئ: که پیویسته
به پاستی بهنده ی خوا بین و ملکه چی بۆ نه م و نه که ی، چونکه نه وانیش وه کو ئیمه
بی ده سه لاتن، که و ابوو: ده توانین بلین: واته ی نه م هه دیسه له م ئایه ته پیروژه دا کو
کراوه ته وه، که خوای گه وره نه فره موئ: ﴿وَمَنْ يَقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا
يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا﴾
واته: هه ر که سیك له خوا بترسی و بۆ کاروباری دنیا ریکای سته مکاری نه گریته به ر، خوای
گه وره له گشت ته نگانه یه ک ده ربازی نه کاو به شیوه یه کی وا پرزی بۆ نه نیئ: که هه ر به
سه ر دلّی دا نه هاتوه، وه هه رکه سیك پشت به خوا بیهستی و بهنده یه تی بۆ که سی تر نه کاو
کاری خۆی هه ر به خوا بسپیئ، خوای گه وره ی به ته نها به سیه تی و ئه یگه یه نیته ئامانچ و
مه به سته کانی، به پاستی خوای گه وره بۆ هه موو شتیک کاتیکی داناوه، تا نه گاته کاتی
خۆی نایکا. که و ابوو: نه ی موسولمانی خۆشه ویست گشت کاروباری خۆت بده ده ست
خوداو به گویره ی توانات ده ست به کار به.

﴿چهند تیگه یشتنیك له م هه دیسه دا﴾

۱- (احْفَظِ اللَّهَ): پاراستنی خوا: به پاراستنی فره مانه کانی خواو پاراستنی سنوری تاوانه کان
نه گوئری، ئینجا به م پاراستنه بهنده له گه لّ خوا نه که ویته مامه له کردن و
له جووری کرده وه کانی پاداش له خوا وه ره گرئ، چونکه خوای گه وره نه فره موئ:
﴿وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ﴾ واته: په یمانی من جئ به جئ بکه ن، تاکو منیش په یمانی
نیوه جئ به جئ بکه م.

۲- (لَمْ يَنْفَعُوكَ... لَمْ يَضُرُّوكَ): بیگومان: سودبه خس و زیانده ری راسته قینه ته نها خوای
گه وره یه، که و ابوو: هه رکه سیك باوه ری وایی: که -جگه له خوا- سودبه خس و زیانده ریکی تری
راسته قینه هیه، نه وه کافره، چونکه خوای گه وره نه فره موئ: ﴿وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا
كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ﴾ واته: نه گه ر خوا زیانیکت لی بدا که س
ناتوانئ لای بدا جگه له خوا، وه نه گه ر بیهوئ سودیکت پی بگه یه نئ که س ناتوانئ
بیگه رپینیته وه. که و ابوو: بهنده ته نها ده سه لاتئ وه ده سته ینانئ نه و سودو زیانه ی هیه: که
خوا دروستی نه کاو برپاری بۆ داوه.

(الْحَدِيثُ الْعَشْرُونَ: فِي الْحَيَاءِ)

﴿عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ عُبَيْدِ بْنِ عَمْرٍو الْأَنْصَارِيِّ الْبَذَرِيِّ: قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسَ مِنْ كَلَامِ النَّبِيِّ الْأُولَى: إِذَا لَمْ تَسْتَحْ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ﴾ رواه البخارى.

۳- (رُفِعَتِ الْأَقْلَامُ): دهریاره‌ی بریاردانى (أَزَلَى) و نووسینى پيش بونه‌وه، (صَحَابَةُ) پرسىاریان له پیغه‌مبه‌ر ﷺ کردو گوتیان: ﴿يَا رَسُولَ اللَّهِ فَفِيمَ الْعَمَلِ الْيَوْمَ: أَفِيمَا جَفَّتْ بِهِ الْأَقْلَامُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ، أَمْ فِيمَا نَسْتَقْبِلُ؟ قَالَ: لَا، بَلْ فِيمَا جَفَّتْ بِهِ الْأَقْلَامُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ. قَالَ: فَفِيمَ الْعَمَلِ؟ قَالَ: إِعْمَلُوا فَكُلُّ مِيسَرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ﴾ رواه مسلم، نه‌ی پیغه‌مبه‌رى خوا ﷺ نه‌و کرده‌وانه‌ی نيمه نه‌یکه‌ين: نایا له (أَزَلَ) دا بریاریان بۆ دراوه‌و نووسراوه و پراوه‌ته‌وه، یان له دواى کردن نه‌نووسرى؟ فهرموى: نا، به‌لکو له (أَزَلَ) دا بریار دراوه‌و نووسراوه. گوتى: نه‌ی بۆ چى ده‌ست به‌کار بین، بۆ پال نه‌دینه‌وه؟ فهرموى: ده‌ست به‌کار بن چونکه هر که‌سه بۆ دروستکراوه‌کى خوى ناماده نه‌کرى و ریگای بۆ ناسان نه‌کرى. واته: نه‌گەر بۆ به‌خته‌وه‌رى دروست کرابى، کرده‌وه‌ی به‌خته‌وه‌ریانه‌ی بۆ ناسان نه‌کرى، نه‌گەر بۆ به‌دبه‌ختى دروست کرابى، کرده‌وه‌ی به‌دبه‌ختیانه‌ی بۆ ناسان نه‌کرى.

﴿حَدِيثُ بَيْسْتَهْم: دَهْرِيَارِي شَهْرَم كَرْدَن﴾

(عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ عُبَيْدِ بْنِ عَمْرٍو الْأَنْصَارِيِّ الْبَذَرِيِّ) ﷺ (عَوْقِبَةُ) كُورِي (عَمْرِي) (نَهْ نَسَارِي)، سه‌حابه‌يو يه‌کيکه لهو حه‌فتا که‌سه‌ی په‌يمانى (عه‌قه‌به‌) ی‌دووه‌میان له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ستوه، له سالى (٤١) ی کوچى له (مه‌دينه) وه‌فاتى کردوه، (١٠٢) حه‌ديسى گي‌راونه‌وه. (قَالَ) نه‌فهرموى: (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ) پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرموى: (إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسَ) به‌پاستى نه‌وه‌ی گه‌يشتوته‌ خه‌لك (مِنْ كَلَامِ النَّبِيِّ الْأُولَى) له فهرمووده‌کانى پیغه‌مبه‌رانى پيشوو، نه‌مه‌يه: (إِذَا لَمْ تَسْتَحِ) نه‌گەر شهرم ناکه‌ی (فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ) هر چى حه‌ز نه‌کى بيکه. چونکه شهرم کردن به‌شيکه له باوه‌ر به‌خواو به پیغه‌مبه‌ر ﷺ، که مروّف شهرمى نه‌ما باوه‌رى لاواز نه‌بى و کرده‌وه‌ی ناشيرين نه‌کا، شهرم کردن باشترین په‌وشتى مروّفه، چونکه هر چاکه‌ی ئى‌په‌يدا نه‌بى.

ئينجا شهرم کردن له خواى گه‌وره باشترین و گه‌وره‌ترین پله‌ی شهرمه، له به‌ر نه‌وه‌ی له خراپه نه‌تباريژئ (رواهُ البخارى) ئيمامى (بوخارى) گي‌راويه‌تیه‌وه.

بزانه: شهرم کردن له پرسىارکردنى کاروبارى نايينى و فهرمان به‌چاکه و قه‌ده‌غه‌کردنى خراپه، لي‌ره‌دا مه‌به‌ست نه‌ی؟ چونکه شهرم کردن لهو جوّره شته ترسنۆکى‌يه، نه‌ک شهرمنى.

(الْحَدِيثُ الْحَادِي وَالْعَشْرُونَ: فِي الْإِيمَانِ وَالِاسْتِقَامَةِ)

﴿عَنْ أَبِي عَمْرٍو وَقِيلَ أَبِي عَمْرَةَ سُفْيَانُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ قُلْ لِي فِي الْإِسْلَامِ قَوْلًا لَا أَسْأَلُ عَنْهُ أَحَدًا غَيْرَكَ؟﴾

﴿چەند تێگەشتنێک لەم ھەدیسەدا﴾

۱- (الْحَيَاءُ): واتە: شەرم: گۆرانیکە دێتە سەر دڵ و پەنگی مەرۆک لە ترسی ناشکراوونى نالەبارییکی خۆی.

ئینجا بزانی: واجبە مەرۆک زیاتر شەرم لە خۆی خۆی بکا، بە جوێریکی وا: پوو نەکاتە ئەو شوێنانەى خوا لێ قەدەغە کردووە دوا نەکوێ لە شوێنانەى خوا فەرمانى پێ کردووە. پێغەمبەر ﷺ ئە فەرموێ: ﴿اسْتَحْيُوا مِنَ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ. قَالُوا: إِنَّا نُسْتَحْيِي وَالْحَمْدُ لِلَّهِ. فَقَالَ: لَيْسَ ذَلِكَ، وَلَكِنَّ الْإِسْتِحْيَاءَ مِنَ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ: أَنْ تَحْفَظَ الرَّأْسَ وَمَا وَعَى، وَالْبَطْنَ وَمَا حَوَى، وَأَنْ تَذْكُرَ الْمَوْتَ وَالْبَلَى، وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ تَرَكَ زِينَةَ الدُّنْيَا، فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ اسْتَحْيَا مِنَ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ﴾ رِوَاةُ التِّرْمِذِيِّ وَأَحْمَدُ، شەرم لە خوا بکەن شەرمییکی بە پراستی. (صَحَابَةُ) گوتیان: ئێمە شەرم ئەکەین سوپاس بۆ خوا. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: مەبەستم ئەو شەرمەى ئێوە نیە، بە لکو شەرم کردن لە خوا بە پراستی ئەوەیە: سەرت بپاریزی لە گەڵ ئەندامەکانى سەر: وەکو گۆی و دەم و لوت و چاوە، ھەر وەھا زگت بپاریزی لە گەڵ ھەزو بۆجوانەکانى: وەکو خواردن و ھەوێت، باسى مردن و پزینی لاشەکەت بکە، ھەرکەس ژيانى دواوژى بوێ واز ئەھێنێ لە ھەپامەکانى دنیا، جا ھەرکەس پەفتار بەم ھەدیسە بکا بە پراستی شەرم لە خوا ئەکا.

۲- (فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ): پێغەمبەر ﷺ ئە فەرموێ: ﴿الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ، وَالْإِيمَانُ فِي الْجَنَّةِ، وَالْبَدْءُ مِنَ الْجَفَاءِ وَالْجَفَاءُ فِي النَّارِ﴾ رِوَاةُ التِّرْمِذِيِّ، شەرم کردن بە شیکە لە ئیمان، خاوەن ئیمانیش جێگەى بە ھەشتە، بێ شەرمی و زمان پیسی بە شیکە لە دڵپەقێ، دڵپەقیش جێگەى دۆزەخە.

﴿ھەدیسی بیست و یەکەم: باوەرھێنان و بەردەوامبوون لە سەر باوەر﴾

(عَنْ أَبِي عَمْرٍو وَقِيلَ أَبِي عَمْرَةَ سُفْيَانُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) گێڕدراوەتەوہ لە (سوفیان) ی کوپی (عبداللہ) خوا لێ پازى بێ، سەحابەى، خەلقى (طائف)ە، لە گەڵ نوێنەرى (سەقیف) موسولمان بوو، (۵) ھەدیسی گێڕاوەتەوہ.

(قَالَ: قُلْتُ) ئە فەرموێ: گوتم (يَا رَسُولَ اللَّهِ) ئەى پێغەمبەر ﷺ (قُلْ لِي فِي الْإِسْلَامِ قَوْلًا) ھەربارەى ئایینی ئیسلام فەرمودەى ھەم بۆ بێ کە (لَا أَسْأَلُ عَنْهُ أَحَدًا غَيْرَكَ) ئەوەندە ناشکرا بێ، پێویستم بە کەسێ تر نەبێ لێ پیرسم؟

قَالَ ﷺ: قُلْ: آمَنْتُ بِاللَّهِ ثُمَّ اسْتَقِمْ ﴿﴾ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

(قَالَ) پیغمبر ﷺ: فہرموی: (قُلْ: آمَنْتُ بِاللَّهِ) بلائی: باوہری تہاوم ہیہ بہ خوا (ثُمَّ اسْتَقِمْ) ئینجا لہ سہر نہو پئیکا راستہی ئیسلام برؤو لی لامہدہو بہردہوام بہ (رواہُ مُسْلِمٌ) ئیمام (موسلم) گپراویہ تہوہ.

ئینجا بزافہ: ئیمانی ہیچ کہس راست نابئی تا دلی راست نہبی، دلئشی راست نابئی تا زوبانی راست نہبی. کہوابوو: بہ دلّو بہ زوبان باوہری تہاوت ہئی: بہو شہش روکنہی ئیمان، وہ ہر پینچ روکنہکانی ئیسلام نہجام بدہ، بہردہوام بہ: لہ سہر خواہرستی و وازہیتان لہ خرابہ، ئینجا لہ سہر نہم پئگاہ برؤو بہ دوائِ نہم نہو مہکہوہ، چونکہ لہ پئگہ لاتئہدہن.

﴿چہند تیگہ یشتئیک لہم جہدیسہدا﴾

۱- (آمَنْتُ بِاللَّهِ): باوہر ہہوون بہ تاکو تہنایی خوا بہ زمانو بہ کردار، ہرودہما بہردہوامبوون و لانہدان لہم بیروباوہرہ نہبنہ ہوی دؤستایہتی فریشتہ و شادبوون بہ بہہشتی پان و بہرین، ہرودہک خوی گہورہ نہفہرموی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشُرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ، نَحْنُ أَوْلِيَائُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ، نَزَّلًا مِنْ غُفُورٍ رَحِيمٍ﴾، واتہ: نہوانہی نہلئین: خودامان (اللہ)یہو لہ سہر نہم بیروباوہرہ نہمیننہوہو لانادہن، فریشتہ دینہ لایان لہ کاتی مردن و لہ ناوقہبرو لہ کاتی زیندووبوونہوہی قیامت، پئیان نہلئین: مہترسین و دلّہنگ مہبن، موزدہتان نہدہینی: بہو بہہشتی و ہعدہتان پی درابو، ئیمہ دؤست و یارمہتیدہری ئیوہین لہ دونیاو لہ قیامت، لہو بہہشتہدا نہتاندريتئ: ہەرچی دلتان حہزی لی بکاو ئیوہ بیخوازن، میوانداریتان نہکری لہ لای خودایہک: کہ داپوشہری گوناہکانہو میہرہبانہ.

۲- (ثُمَّ اسْتَقِمْ): پیغمبر ﷺ: نہفہرموی: ﴿إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ شِرَّةً وَلِكُلِّ شِرَّةٍ فَسْرَةٌ، فَإِنْ كَانَ صَاحِبُهَا سَدَّدَ وَقَارَبَ فَارْجُوهُ، وَإِنْ أَشِيرَ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ فَلَا تُعَدُّوهُ﴾ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، واتہ: مہموو شتئیک توندو توئیہکی ہہیہو مہموو توندو توئیہکیش خاوبوونہوہیہکی ہہیہ، جا نہگہر مروفی توندو توّل لہ کارہکانی دا پئگای راستی گرته بہر و مام ناوہنجی بوو، چاوہپوانی چاکہی لی بکەن، نہگہر بہ پەنجہ ئاماژہی بۆ نہکرا و لہ سنوور بہدەر زیدہرؤوی کرد، بہ ہیچی دامہنئین. واتہ: چونکہ بہردہوام نابئی.

(الْحَدِيثُ الثَّانِي وَالْعِشْرُونَ: مَا يَكُونُ سَبَبًا لِدُخُولِ الْجَنَّةِ)

﴿عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: أَرَأَيْتَ إِذَا صَلَّيْتُ الْمَكْتُوباتِ وَصُمْتُ رَمَضَانَ وَأَحْلَلْتُ الْحَلَالَ وَحَرَّمْتُ الْحَرَامَ، وَلَمْ أَزِدْ عَلَى ذَلِكَ شَيْئًا، أَفَأَدْخُلُ الْجَنَّةَ؟ قَالَ ﷺ: نَعَمْ﴾ رواه مُسْلِمٌ، وَمَعْنَى حَرَّمْتُ الْحَرَامَ: اجْتَنَبْتُهُ، وَمَعْنَى أَحْلَلْتُ الْحَلَالَ: فَعَلْتُهُ مُعْتَقِدًا حَلَّهُ.

﴿حَدِيثِی بیست و دووم: نهوشتهی نه بیته هو ی چوونه به هشت﴾

(عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) گنبد رواه ته وه له (جابر) ی کوری (عبدالله) ی (نه نساری) خوا لیان پازی بی، خوی و باوکی سهابه بون، (جابر) له (مه دینه) ی پیروز له دایک بووه وه له ته مهنی (۹۴) سالی دا له (مه دینه) وه فاتی کردوه، (۱۵۴۰) ه دیسی گنبد و نه وه.

(أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ) (جابر) نه فهرموی: پیاویک پرساری له پیغه مبه ر ﷺ کرد (فَقَالَ) پیاوه که گوتی: (أَرَأَيْتَ) پیم بلای باوه پت وایه: (إِذَا صَلَّيْتُ الْمَكْتُوباتِ) هر کاتیک نه م پینج نویژانه م کردن که واجب (وَصُمْتُ رَمَضَانَ) وه مانگی په مه زان به پڅو بووم (وَأَحْلَلْتُ الْحَلَالَ) وه ه لالم به ه لال زانی وه وه ی پیویست بوو کردم (وَحَرَّمْتُ الْحَرَامَ) وه ه پام به ه پام زانی و لی دور که وتمه وه وه نه مکرد (وَلَمْ أَزِدْ عَلَى ذَلِكَ شَيْئًا) جگه له نویژو پڅو بوو خو پاراستن له ه پام، هیچی ترم نه کرد له خیرو چاکه (أَفَأَدْخُلُ الْجَنَّةَ؟) تایا به بی سزادان نه چمه به هشت؟

(قَالَ: نَعَمْ) پیغه مبه ر ﷺ فهرموی: به لی. واته: به بی سزادان نه چیت به هشت (رواه مُسْلِمٌ) تیمام (موسلم) گنبد ویه ته وه.

ناگاداری: نه گهر تیمانداریک تاوانبار بی و خوا لی خوش نه بو بی، له دوی سزادان نه چیت به هشت. جا بزانه: نه م پیاوه پرساری زه کات و ه جی نه کرد، چونکه له و کاته واجب نه بو بون.

نه وهش بزانه: هیچ کهس به کرده وهی خوی ناچیت به هشت، ته نها به په حمی خودا نه چیت به هشت، به لام کرده وهی چاک نه بیته هو ی په حمی خواو، تیمانیش مه رجه: بۆ چوونه به هشت و نه بیته هو ی نه مانه وهی یه کجاری له دۆزه خ.

هروه ها بزانه: هیچ کهس له سهر نه کردنی سوننه سزا ندری، به و مه رجه ی به چاوی سووک و بی نرخ ته ماشای سوننه نه کا، جا هر چند دروسته سوننه ته کان نه کرین، نه تقو هر بیکه وازی لی مه یته بۆ نه وهی بییه خوشه ویستی خوا. هروه که له ه دیسی (۳۸) به دریژی باسی نه کهین، اِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

فَیْنِجَا بَزَانَه : له م حه دیسه دا ته وای تیگوشان له دژی شهیتان کۆ کراوه ته وه، چونکه نه گهر مروؤ خوا بیه رستی و نزیک حه رام نه که وئی، نه بیته دوژمنی شهیتان و له به هه شت نزیک نه بیته وه ﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: حُجِبَتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ وَحُجِبَتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ﴾ رواه الشيخان، دۆزه خ به دۆستایه تی نه فس و شهیتان داپۆشراوه، به هه شت به دزایه تی نه فس و شهیتان داپۆشراوه.

﴿چهند تیگه یشتنیک له م حه دیسه دا﴾

۱- (أَخْلَلْتُ الْحَلَالَ وَحَرَّمْتُ الْحَرَامَ): به هۆی حه رام و حه لال مروؤی موسولمان له دونیادا هه رده م له تاقیکردنه وه دایه، ئایا ئایینه که ی زال ئه بئی به سه ر حه رامدا، یان نا؟ پیغه مبه ر ﷺ نه فه رموی: ﴿إِنَّ الدُّنْيَا خُلُوعَ خَضِرَةٍ، وَإِنَّ اللَّهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا فَيَنْظُرُ كَيْفَ تَعْمَلُونَ؟ فَاتَّقُوا الدُّنْيَا وَاتَّقُوا النَّسَاءَ فَإِنَّ أَوَّلَ فِتْنَةٍ بَنَى إِسْرَائِيلَ كَانَتْ فِي النِّسَاءِ﴾ رواه مُسْلِم، واته: ئه م دونیایه شیرین و سه وزه دل بۆی ئه چئ، خوی گه وده ئیوه ی له دنیا داناهه و ته ماشاتان ئه کا چی ئه که ن؟ له دنیا بترسین و له ئافره تان بترسین، نه وه که به هۆی دنیا و ئافره تان تووشی حه رام ببین، چونکه یه که م بئ شه رعی و ئازاوه ی (بنی اسرائیل) به هۆی ئافره تان په یدا بووه.

۲- (وَحَرَّمْتُ الْحَرَامَ): به هۆی خۆپاراستن له حه رام، مروؤ به رده وام له ئازاردایه و به هۆی ئه م ئازاره خوا پاداشتی ئه داته وه، جا له به ر ئه م ئازاره پیغه مبه ر ﷺ نه فه رموی: ﴿الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ﴾ رواه مُسْلِم، دنیا به ندیخانه ی موسولمانه و به هه شتی کافره. واته: چونکه موسولمان له دنیا قه دهغه کراوه له حه رام، ئه م دونیایه به نیسبه ت ئه و به هه شته ی بۆی داندراوه وه که به ندیخانه یه، هه روه ها چونکه کافر له دنیا به ره لایه و قه دهغه ی خوا ئه شکینئی، ئه م دونیایه به نیسبه ت ئه و دۆزه خه ی بۆی داندراوه وه که به هه شته.

۳- (أَدْخُلِ الْجَنَّةَ؟ قَالَ: نَعَمْ): پیغه مبه ر ﷺ نه فه رموی: ﴿سَدُّوا وَقَارُبُوا وَأَبْشُرُوا فَإِنَّهُ لَنْ يُدْخَلَ الْجَنَّةَ أَحَدًا عَمَلُهُ. قَالُوا: وَلَا أَتَى يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: وَلَا أَنَا، إِلَّا أَنْ يَتَغَمَّدَنِي اللَّهُ مِنْهُ بِرَحْمَةٍ، وَاعْلَمُوا أَنَّ أَحَبَّ الْعَمَلِ إِلَى اللَّهِ أَذْوَمُهُ وَإِنْ قَلَّ﴾ رواه الشيخان، واته: رینگای راست بگرته به ر له کرده وه کانتان، ئه گهر به ته وایش نه تانکردن نزیک ی بکه نه وه، موژده وه ریگرن که خوا پاداشتان ئه داته وه، به راستی کرده وه ی هیه که سیک نایباته به هه شت. گوئیان: ئه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ کرده وه ی تۆش نایباته به هه شت؟ فه رموی: کرده وه ی منیش نامباته به هه شت، مه گهر خوا به په حمه تی خۆی دامپۆشی، بزانی: خۆشه ویستترین کرده وه له لای خوا، کرده وه ی به رده واهه هه رچه ند که میش بئ.

(الْحَدِيثُ الثَّالِثُ وَالْعَشْرُونَ: مَجْمُوعَةٌ مِنَ الْحَسَنَاتِ)

﴿عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْحَارِثِ بْنِ عَاصِمٍ الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأُ الْمِيزَانَ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأُنِ أَوْ تَمْلَأُ مَا بَيْنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَالصَّلَاةُ نُورٌ، وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ﴾

﴿حَدِيثِی بیست و سومیهم: کومه لیک له چاکه کان﴾

(عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْحَارِثِ بْنِ عَاصِمٍ الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) گپږدراوه ته وه له (نه بومالیک) ی (نه شعری) خوا لی ی رازی بی، سه حابه یه وه خه لکی (یه مه نه)، هاتوته (مه دینه) له خزمهت پیغه مبه ر ﷺ موسولمان بووه، (۲۷) حدیسی گپړاونه وه، له نسالی (۱۸) ی کړچی وه فاتنی کړوه.

(قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ) نه فهرموی: پیغه مبه ر ﷺ فهرموی (الطُّهُورُ) پاک راگرینی له شو بهرگو شوینو ناو دل (شَطْرُ الْإِيمَانِ) نیوه ی ئیمان نه. واته: پاکو خاوینی نیوه ی باوه رپه، له مه مووش گرنگتر ده ستنویزو خو شوشتنه له له ش پیسی.

(وَالْحَمْدُ لِلَّهِ) ووتنی (الْحَمْدُ لِلَّهِ) خیری نه وه نده زوره: (تَمْلَأُ الْمِيزَانَ) ته رازووی پوژی قیامت پر ده کا.

بزانه: له پوژی قیامت بو هه مو که س ته رازوو دانه ندري چاکه و خراپه ی پی نه کیشري، چاکه له لایه ک، خراپه له لایه ک، جا هه رکه س چاکه ی گرانتر بوو به خته وه نه بی، وه نه گه ر چاکه ی سوکتر بوو به دبخت نه بی، که و ابو: زور زیکری خوا بکه، بو نه وه ی چاکه ت گرانتر بیو به خته وه ر بیی.

(و) هه روه ها ووتنی (سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ) به یه که وه، خیری نه وه نده زوره: (تَمْلَأُنِ أَوْ تَمْلَأُ مَا بَيْنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ) نیوان ناسمانه کان و زه مین پر نه که ن، له پاش پړکردنی ته رازوو.

نینجا بزانه: ته رازوو گه وره تره له نیوان ناسمان و زه مین، وه خیری (الْحَمْدُ لِلَّهِ) زور تره له (سُبْحَانَ اللَّهِ)، وه نه گه ر بلای: (سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ)، نه وه خیری پر ناسمان و زه مین و نیوان هه ردو وکیان و پر به ته رازوو، هه روه ک له چه ند حدیسی تر دا هاتوه، به لام زیکری (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) له هه موویان خیر تره، هه روه ها (لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ) گه نجینه یه کی به هه شته و له ده ست خو تی مه ده.

(وَالصَّلَاةُ نُورٌ) نویژکردنی ته و او پووناکی یه بو ناو گوپی تاریک و پوژی قیامت، هه روه ها پووناکی یه بو ناو ده روونی مرو، چونکه قه ده غه ی نه کا له خراپه (وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ) زه کاتدان و خیرکردن به لگه یه له سه ر باوه ری خاوه نه که ی له دوتیاو قیامت.

(وَالصَّبْرُ) نارام و خوړاگرتن: له سه ر خراپه نه کردن و له سه ر خواپه رستی و له سه ر ناخو شیه کانی دوتیا (ضِيَاءٌ) پو شنایی دل و ده روونه.

وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ، كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو: فَبَايَعَ نَفْسَهُ فَمُعْتَقَهَا أَوْ مُوبِقَهَا ﴿﴾ رواه مُسْلِم.

بِزَانِه: مروفي خوراکر له سهر نه کردنی خراپه تو سهد پلهی چاکه ی بۆ نه نووسری، خوراکر له سهر خوابه رستی شهش سهد پلهی بۆ نه نووسری، خوراکر له ناخوشیه کانی دنیا سی سهد پلهی بۆ نه نووسری.

(وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ) قورپانی پیروژ: یان شاهیده بۆ تو له پوژی قیامت- نه گهر په فتارت پی کردبی و بۆ خوا بیخوینی، یان شاهیده له دژی تو له پوژی قیامت- نه گهر په فتارت پی نه کردبی و بۆ خوا نه تخیندبی.

(كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو) هه موو که سیک که پوژ داهات به کاریکه وه خه ریک ده بی: (فَبَايَعَ نَفْسَهُ) جا ئی و هه یه خوی نه فروشیته خوی گه ورده و هر چاکه نه کاو خراپه ناکا (فَمُعْتَقَهَا) نه م جوړه که سه خوی نازاد نه کا له دوزه خ (أَوْ مُوبِقَهَا) یان خوی به شه یان نه فروشی و خراپه نه کاو مالویران نه بی له قیامت (رواه مُسْلِم) نیام (موسلیم) گیراویه تیه وه.

﴿چه ند تیگه یشتنیک له م چه دیسه دا﴾

۱- (الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ): **بِزَانِه:** پاک و خاوینی په وشتیکی نور گرنگه، چونکه په وشتی گشت پیغه مبه رانه صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِم اٰجَمَعِیْن.

ئینجا بزانه: له هه موو په وشته کان گرنگتر نه م په وشته ان: که پیغه مبه ر ﷺ نه فرموی: ﴿عَشْرٌ مِنَ الْفِطْرِ: قَصُّ الشَّارِبِ، وَإِعْغَاءُ اللَّحْيَةِ، وَالسَّوَاكُ، وَاسْتِنْشَاقُ الْمَاءِ، وَقَصُّ الْأَظْفَارِ، وَغَسْلُ الْبُرْجَمِ، وَتَنْفُ الْإِبْطِ، وَحَلَقُ الْعَانَةِ، وَاتِّقَاصُ الْمَاءِ، قَالَ الرَّاوی: وَكَسِبَتِ الْعَاشِرَةَ إِلَّا أَنْ تَكُونَ الْمَضْمَضَةُ﴾ رواه مُسْلِم، ده په وشته هه نه په وشتی ئایینی خودانه، سمیل برینه وه به مه قهست، ریش به ردان، سیواک کردن، پاک کردن وهی کونه لووت، نینوک کردن، شووشتی لوچی په نجه کان، هه لکه دندی مووی بن هه نگل، تاشینی بهر، تارهت کردن، شووشتی دهم، یان سوننه تکردنی ئامیری پیاو و ئافرهت.

۲- (وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ): په فتار کردن به قورپانی پیروژ نه بیته هوی سه ره رزی دنیاو به خته وه ری قیامت؟ چونکه خوی گه ورده نه فرموی: ﴿فَمَنْ أَتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْئِقْ﴾ واته: هه رکه سیک شوین نه م قورپانه بکه وی، له دنیا دا گومرا نابو له قیامه تیشدا به دبخت نابو.

۳- (أَوْ عَلَيْكَ): به دبختی و پوړه شی بۆ که سیکه: که په فتار به قورپانی پیروژ نا کاو به به رنامه ی ژیا نی نازانی وازی لی دینی و شوین به رنامه ی ده سترکد نه که وی، خوی گه ورده نه فرموی: ﴿وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى، قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا قَالَ كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا

(الْحَدِيثُ الرَّابِعُ وَالْعَشْرُونَ: اِسْتِغْنَاءُ اللَّهِ عَنِ الْغَيْرِ)

﴿عَنْ أَبِي ذَرٍّ الْغِفَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: فِيمَا يَرْوِيهِ عَنْ رَبِّهِ تَعَالَى، أَنَّهُ قَالَ: يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلَا تَظَالَمُوا، يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلَّا مَنْ هَدَيْتُهُ﴾

فَتَسِيَّتَهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى ﴿واته: هر که سبک واز له قورئانه که ی من بینئ و په فتاری پی نه کاو به به رنامه ی ژبانی تن نه کا، نه وه ژبانیکی سهخت و به دبه ختانه ی نه دریتئ و به دلتیایی و چاوتیری ناژئ، له پوژئ قیامه تیش به کویری حشری نه کړئ و نه لئ: خواجه بوجی به کویری حشرت کردم خو من له دنیا دا چاوم هه بوو؟ خوا نه فهرموئ: وه ها قورئانه که ی منت له دنیا بچ هاتو خو ت لی کویر کردو په فتارت پی نه کرد، وه هاش ئیمه له ناو دوزه خدا نه تهیلئنه وه و هیچ نرخیکت بچ دانانئین.

٤- (فَمُعْتَقُهَا، أَوْ مُوْبِقُهَا): پیغه مبه ر ﷺ نه فهرموئ: ﴿كُلُّ كَلَامٍ ابْنِ آدَمَ عَلَيْهِ لَا لَهُ، إِلَّا أَمْرٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ نَهْيٍ عَنْ مُنْكَرٍ أَوْ ذِكْرُ اللَّهِ تَعَالَى﴾ رواه الترمذی، گشت گوفتاره کانی ناده میزاد له دژئ خویه تی و سودی لیوه رناکړئ، جگه له فرمان به چاکه و قده غه کردنی خرابه و زیکری خوی گه وره. که و ابو: له سر نه م سئ په وشته به رده وام به، تا کو خو ت نازاد بکه ی له مالویرانی دنیا و قیامه ت.

﴿حَدِيسِي بَيْسَتْو چوارم: خوا پیویستی به هیچ شتیک نیه﴾

(عَنْ أَبِي ذَرٍّ الْغِفَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: فِيمَا يَرْوِيهِ عَنْ رَبِّهِ تَعَالَى) گپدراوه ته وه له (نه بو زه پ) (غیفاری) خوا لی پازی بی، نه ویش له پیغه مبه ر ﷺ نه گپرتنه وه، پیغه مبه ریش ﷺ له خوی گه وره نه گپرتنه وه.

(پیناسه) بزانه: به م جوړه حدیسانه نه گوئئ: (حدیسی قودسی) واته: حدیسه که ووشه و مانای له لای خواوه هاتوه، به لام ناگانه پله ی قورئان، وه حدیسه کانی تری پیغه مبه ر ﷺ مانای له لای خواوه هاتوه ووشه که ی می پیغه مبه ر ﷺ.

(أَنَّهُ قَالَ) خوی گه وره فهرموئ: (يَا عِبَادِي) نه ی به نده کانی من (إِنِّي حَرَمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي) من سته م و ژورداریم له سر خو م حه پام کړدوه و نایکه م (وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا) هه روه ها سته م و ژوردارئ له نیوان ئیوه شدا حه پام کړدوه (فَلَا تَظَالَمُوا) که واته: ئیوه ش سته م و ژوردارئ له یه کتری مه که ن: وه سته م له خوشتان مه که ن به تاوان کردن.

بزانه: سته م و ژوردارئ: ده ستریزئ کړنده بچ سر ماف که سیکی تر به ناهو و دوژمنایه تی، یان دهرچوونه له سنوری خوا.

(يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ ضَالٌّ) نه ی به نده کانم ئیوه هه مووتان سه رلیشیاوون و نه شاره زان له نایینی نیسلام (إِلَّا مَنْ هَدَيْتُهُ) ته نها نه و که سه نه بی: که من بیخه مه سه ر پیکای راست

فَاسْتَهِدُونِي أَهْدِكُمْ، يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ جَائِعٌ إِلَّا مَنْ أَطْعَمْتُهُ فَاسْتَطْعَمُونِي أُطْعَمَكُمْ،
يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ عَارٍ إِلَّا مَنْ كَسَوْتُهُ فَاسْتَكَسُونِي أَكْسُكُمْ، يَا عِبَادِي إِنَّكُمْ تُخْطِئُونَ
بَاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَأَنَا أَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا فَاسْتَغْفِرُونِي أَغْفِرْ لَكُمْ، يَا عِبَادِي إِنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوا
ضُرِّي فَتَضُرُّونِي وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِي فَتَنْفَعُونِي،

(فَاسْتَهِدُونِي) كه واته: ږيگای پاست هر له من داوا بکه (أَهْدِكُمْ) منیش شاره زای
ږيگای راستان نه که مو نه تانخه مه سر ږيگای پاست.

نهی موسولمان، تنهها ږيگای خواو پیغه مبه ﷺ بگرو به دواي ږيچکه کان مه که وه؟
چونکه گومرات نه کهن، جگه له خوا کهس ناتوانی بتهگینته ږيگای پاست، نه وانه ی تو
دوایان نه کهوی، وهکو تو سر لیښیواون نه کهر ږيگای خواو پیغه مبه ﷺ نه گرن.

(يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ جَائِعٌ) نهی به نده کان نيوه هه مووتان برسین (إِلَّا مَنْ أَطْعَمْتُهُ)
تنهها نه وانه نه بی: که من خواردنو خواردنه وایان نه ده می (فَاسْتَطْعَمُونِي) داوای
خوارده مه نی هر له من بکه (أَطْعَمَكُمْ) منیش نه تانده می، واته: ږيگای وده دستهینانی
خواردنتان بو ناسان نه کهم.

نهی موسولمانی برسی و هه ژار: با هاوارت هر بو قاپی خدا بی، چونکه هر که سیکی تر
- جگه له خودا- داوای خواردنې لی بکه ی، نه ویش وهکو تو پیویستی به خودایه.

(يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ عَارٍ) نهی به نده کان نيوه هه مووتان پووتن (إِلَّا مَنْ كَسَوْتُهُ) تنهها نه و کهسه
نه بی که من بهرگی بکه (فَاسْتَكَسُونِي) داوای بهرگ هر له من بکه (أَكْسُكُمْ) منیش
بهرگتان نه ده می، واته: ږيگای وده دستهینانی بهرگو پوښاکتان بو ناسان نه کهم.

(يَا عِبَادِي) نهی به نده کانم (إِنَّكُمْ تُخْطِئُونَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ) نيوه به شهو و پوژ گونا نه کهن
(وَأَنَا أَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا) من نه کهر حز بکه له هه موو گونا هیک خوش نه بی جگه له
کافربوون (فَاسْتَغْفِرُونِي) داوای لیخوښوونی گونا هه هر له من بکه (أَغْفِرْ لَكُمْ) منیش
لیتان خوش نه بی.

پیغه مبه ﷺ نه فرموی: ﴿كُلُّ بَنِي آدَمَ خَطَّاءٌ، وَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ﴾ رواه الترمذی،
هه موو ناده میزادان گونا هبارن، وه باشتیرینی گونا هباران توبه کارانن.

که وایو: نهی موسولمان زوو توبه بکه و باری گونا هه سر خوت لاده، به دل و زویان
(أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ) بکه، واته: داوای لیخوښوونی گونا هه له خودا نه کهم. بو نه وهی خوا لیت
خوش بی و ږرت فراوان بکاو غه مت لایبا.

(يَا عِبَادِي إِنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوا ضُرِّي فَتَضُرُّونِي) نيوه ناگه نه نه و پادهیه که بتوان زیان له من
بدن (وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِي فَتَنْفَعُونِي) هه روه ها: ناشکه نه نه و پلهیه که بتوان سودم
پی بگه یه نن، واته: نه و چا که نه ی خودا له گه ل به نده کانی خوی نه کا، له ترسی زیان لی دانی

70

فَمَنْ وَجَدَ خَيْرًا فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ، وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِكَ فَلَا يُلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ ﴿﴾ رواه مُسْلِم.

(فَمَنْ وَجَدَ خَيْرًا) جا هرکه سټک بښی له پوڅی دوايي چاکه ی هیهو پاداشی چاکه ی دراوه (فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ) با سوپاسی خوا بکا که یارمه تی داوه بڅ چاکه کردن (وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِكَ) وه هرکه سټک بښی به پیچه وانه وه خرابه ی هه بوو و سزای خرابه ی درا (فَلَا يُلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ) نه وه با هر خوی به تاوانبار دابنی و لومه ی که سی تر نه کا، چونکه به خوی له ریگای خوی گه وره لای داوه (رواه مُسْلِم) نیام (موسلم) گټراو به تیه وه.

بزانه: هرچی نیامندار بښو چاکه ی هه بښی، نه وه له دنیاو قیامت پاداشتی چاکه کانی نه دریتتی، به لام هر که سټک کافر بښی، نه وه پاداشتی چاکه کانی هر له دنیا نه دریتتی و بڅ قیامت چاکه ی نامیتتی و به هو ی خرابه کانی نه چټه دوڅه، له هه موو خرابه کانی گه وره تر کافر بوونه.

پیناسه: جنوکه چینیکن خوا له ناگر دروستی کردون، وه به هه موو وینه یه ک خویان نه نویتن، له سر وینه ی تاییه تی خویان که س به چاو نایابینتی، نه وان نیتمه نه بینن، ژنو مندالیان هیهو کافرو موسولمانیان هیه، شهیتان له جنوکه کافره کانه.

نیینجا بزانه: خوی گه وره له م حه دیسه دا هه په شه ی کردوه و موڅده شی داوه، که وایوو: هرکه سټک بیه وی له هه په شه ی خوا پرکاری بښو بگاته موڅده ی خوا، هیچ که مته رغه می ناکا له خوا په رستی ﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ خَافَ أَذْلَجَ وَمَنْ أَذْلَجَ بَلَغَ الْمَنْزِلَ إِلَّا إِنْ سَلَعَهُ اللَّهُ غَالِيَةً إِلَّا إِنْ سَلَعَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ﴾ رواه الترمذي، واته: هر که سټک ترسی هه بښی شه وپو یی نه کا، هرکه سټک شه وپو یی بکا نه گاته شوینه که ی خوی و نه حه سیته وه، ناگادارین: کوتالی خوا زور به نرخه، ناگادارین کوتالی خوا به هه شته. واته: به هه رزان نایفروشی.

﴿چهند تیگه یشتنیك له م حه دیسه دا﴾

۱- (فَلَا تَطَالُمُوا): بڅ پاراستنی نایین و گیان و نه ژادو ناموس و هو شو مال، خوی گه وره (ظلم) ی حه پام کردوه، واته: ده ستریزکردنه سر نه م شه شانه. که وایوو: گه وره ترین ستم کافر بوونه، هه روه ک خوی گه وره نه فهرمو ی: ﴿إِنَّ الشَّرَّكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ به راستی کافر بوون ستم مکی زور گه وره یه.

پیغه مبه رښی ﴿مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلَمَةٌ لِأَحَدٍ مِنْ عَرْضِهِ أَوْ شَيْءٍ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ أَنْ لَا يَكُونَ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ: إِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أَحَدًا مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلَمَتِهِ، وَإِنْ لَمْ تَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتٍ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ﴾ رواه البخاري، واته: هر که سټک (ظلم) ی له که سټک کردوه: دهر باره ی ناموس، یان شتیکی تر، با له دنیا گه رده نی خوی پی نازاد بکا، پیش نه وه ی پوڅیک دابی دیر هه مو دینار سودی نه بښی: له پوڅی دوايي

(الْحَدِيثُ الْخَامِسُ وَالْعَشْرُونَ: أَنْوَاعُ الْخَيْرِ كَثِيرَةٌ)

﴿عَنْ أَبِي ذَرٍّ الْغِفَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: قَالُوا لِلنَّبِيِّ ﷺ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالْأُجُورِ: يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي، وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَيَتَصَدَّقُونَ بِفُضُولِ أَمْوَالِهِمْ؟﴾

نه گهر ستمکاره که چاکه ی هه بئ، نه وه به نه دنازه ی ستمه که ی چاکه ی لئ وه رنه گیرئ وه دریته وه ستمه ملیکراوه که، نه گهر چاکه ی نه بو، نه وه خراپه کانی ستمه ملیکراوه که وه رنه گیرئ وه خریته سهر ستمکاره که، واته: به هوئ خراپه کانی خوئ و خراپه کانی ستمه ملیکراوه که له دۆزه خ سزا نه درئ.

۲- (فَاسْتَغْفِرُونِي): پیتغه مبه ر ﷺ نه فهرموی: ﴿مَنْ لَزِمَ الْإِسْتِغْفَارَ جَعَلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ كُلِّ ضِيقٍ مَخْرَجًا وَمِنْ كُلِّ هَمٍّ فَرَجًا وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ رواه أبو داود، هه که سیك زور بلئ: (أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ). خوائ گه وره له هه موو تهنگانه یه که ده ربازی نه کاو له هه موو دلته نگیه که دلخوئ شه کاو به شیره یه کی وا پرزقئ نه داتئ: که هه به خه یالئ دا نایئ.

۳- (ثُمَّ أَوْفَيْكُمُ إِيَّاهَا): بزانه: کرده وه ی چاک نه بیته هوئ به خته وه ری له دونیاو قیامهت، هه روه کو خوائ گه وره نه فهرموی: ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ هه که سیك کرده وه ی چاک بکا- پیاو بئ، یان ئافرهت- ئیمانداریش بئ، ژیانئکی خوئ شه دهنئ له دونیا: به پرزقئکی حه لال و پازی بوون به دانانی خوا هه ر چهند هه ژاریش بئ، وه له پوژئ قیامهتیش باشتړین و جوانترین پاداشی چاکه کانیاں نه دهنه وه. که وابوو: کافر به پیتغه وانه ی موسولمانه له دونیاو له قیامهت.

﴿حَدِيسِي بَيَسْتَوِيْنَجَهْم: جَوْرِي چَاكِه كَرْدَن زُوْرَن﴾

(عَنْ أَبِي ذَرٍّ الْغِفَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) (نه بو زه پړپړی غیفاری) خوا لئ پازی بئ نه فهرموی: (أَنَّ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) چهند که سیك له یاره کانی پیتغه مبه ر ﷺ:

(يَيْنَاسُهُ) سه حابه، واته: یاره کانی پیتغه مبه ر ﷺ، نه و که سانه ن: که به موسولمانی پیتغه مبه ریان دیتبئ، یان پیتغه مبه ر ﷺ نه وانی دیتبئ، به موسولمانیش مردبن. جا بزانه: که پیتغه مبه ر ﷺ وه فاتئ کرد، (۱۱۴۰۰۰) سه دوچارده هه زار سه حابه ی له دوا به جئ مان.

(قَالُوا لِلنَّبِيِّ ﷺ) سه حابه کان به پیتغه مبه ریان گوئ: (يَا رَسُولَ اللَّهِ، ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالْأُجُورِ) نه ی پیتغه مبه ری خوا ده وله منده کان هه موو پاداشی گه وره ریان وه ده ست هیناوه له دونیاو قیامهت: (يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي) هه روه که ئیمه نوئژ نه که ین، نه وانیش نوئژ نه که ن (وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ) وه کو ئیمه به پوژوو نه بن (وَيَتَصَدَّقُونَ بِفُضُولِ أَمْوَالِهِمْ) جگه له نوئژو پوژوو، مالی زیادیان هه یه نه یکه نه خیر له پرئگای خوا، ئیمه مالی زیادمان نیه؟

قَالَ ﷺ: أُولَئِكَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ مَا تَصَدَّقُونَ؟ إِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ وَبِكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ، وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ وَنَهْيٌ عَنِ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ، وَفِي بُضْعٍ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيَأْتِي أَحَدُنَا شَهْوَتُهُ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ؟! قَالَ ﷺ: أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ أَكَانَ عَلَيْهِ وَزْرٌ؟ فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي الْحَلَالِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ ﴿﴾ رواه مُسْلِمٌ.

(قال) پیغمبر ﷺ فرمودی: (اولئک) چون واهلین؟ (قد جعل الله لکم ما تصدقون) واهلین، چونکه خوی گهره ږنگای زوری بوئیوه داناو خیری پی بکن: (ان بکل تسبیحه صدقه) هر جاریک بلین: (سبحان الله). خیریکتان بوئیووسری (وبکل تکبیره صدقه) هر جاریک بلین: (الله اکبر). خیریکتان بوئیووسری (وکل تحمیدو صدقه) هر وه (الحمد لله) بگوتری خیریکی هیه (وکل تهلیلو صدقه) هر جاریک (لااله الا الله) بگوتری خیریکی هیه.

ئهی موسولمانی خو شه ویست: له دوی هر پینج نویزه کان شم زیکرانه له ده ست خوت مه ده، که وایو: له دوی نویژ له سره فرمانی پیغمبر ﷺ سیوسی جار بلی: (سبحان الله). سیوسی جار بلی: (الحمد لله). سیوسی جار بلی: (الله اکبر). یه جار بلی: (لااله الا الله) وحده لا شریک له، له الملوک وله الحمد وهو على کل شیء قدی. ده جار بلی: (لااله الا الله). پیغمبر ﷺ نه وها ژمارهی بوئیو داناو، نه کی له خوته وه زیادو کمی بکی. (وامر بالمعروف صدقه) هر فرمانکردنیک به چاکه، خیریکی هیه (ونهی عن منکر صدقه) هر قه ده غه کردنیک خراپه به هر جوریک بی خیریکی هیه.

(وفی بضع احدکم صدقه) به جیماع کردن و پاباردن له گه ل ژنی خوتان خیریکتان ده ست نه که وئی (قالوا: یا رسول الله) یاره کان گوتیان: ئهی پیغمبر ﷺ (ایأتی احدنا شهوته) چون نه گهر یه کنیک له نیمه بوئیوکردنی ناره زوی خوی نه و نیشه له گه ل ژنی خوی بکا (ویکون له فیها اجر) خیری نه گاتی و پاداشی نه دریته وه؟ (قال: ارایتم) پیغمبر ﷺ فرمودی: پیم بلین (لو وضعها فی حرام) نه گهر ناره زوی خوی به حرام تیر بکا و له گه ل ژنیکی ناحه لال پابویژی (اکان علیه وزر) نایا گونا می له سر نه نووسری؟ به لی: گونا می له سر نه نووسری (فکذلک اذا وضعها فی الحلال) که وایو: هر وه نه گهر به کاری بیتی بوئیو حلال (کان له اجر) خیری نه گاتی و پاداشی هیه (رواه مسلم) (موسلم) گپراویه تیه وه.

که وایو: ژن هینانت و جیماعت، ئه ویش هر به نیازی خودا بی: وهک دلوین پاکو و زورکردنی نه ته وهی ئیسلام و پیکه یتانی خیرانیکی ئیسلامی و سودبه خش بوئیو مه لی ئیسلام.

ئىنجى بزانە: زۆر جۆرى تىرى چاڭە ھەنە مەزۇ ھەستىيان پىئى ئاڭا، بە لّام ئەگەر نىيازى ناو دلى بۆ خوا بىن، خوا خىرى بۆ ئەنوسى:

بۆ نموونە: ﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ، فَوَجَدَ بئْرًا فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ يَأْكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ، فَقَالَ الرَّجُلُ: لَقَدْ بَلَغَ هَذَا الْكَلْبُ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلَ الَّذِي بَلَغَ بِي. فَنَزَلَ الْبئرَ فَمَلَأَ خُفَّهُ ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ فَسَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، وَإِنْ لَنَا فِي هَذِهِ الْبَهَائِمِ أَجْرًا؟ فَقَالَ: نَعَمْ فِي كُلِّ ذَاتِ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ﴾ رواه الشيخان. واتە: لە كاتىڭا پىاويك بە پىڭايە كدا ئە پۆشتو تىنووھەتى تووش بوو، ئىنجا بىرىكى دۆزىيەو چوو ناوى ئاوى خواردو، ئىنجا ھاتە دەرەو دىتى و سەگىك زوبانى دەرەيتاو و لە بەر تىنووھەتى خۆل و خاك ئەخوا، جا پىاوەكە گوتى: ئەو سەگە وەكو من تىنووھەتى كارى تى كروە. جا پىاوەكە چوو ناو بىرەكە و پىر بە خوەكەى ئاوى ھىتاو دايە سەگەكە، جا لە بەر ئەوە خوا سوپاسى كردو لى خوش بوو. ئىنجا ھاوپىكانى پىتەمبەر ﷺ فەرموويان: ئايا ئىمەش لە ئاژەلەكانى خۆمان خىرمان ئەگاتى كە ئاويان ئەدەين؟ فەرمووى: بەلى: ھەرچى خاوەن جەرگى تەربى، بەزەبىتان پىئى دا بى، خوا پاداشتات ئەنوسى.

﴿چەند تىگەيشتىيەك لەم ھەدىسەدا﴾

۱- (ذَهَبَ أَهْلُ الدُّنُورِ بِالْأُجُورِ): بزانە: ئەم گەفتوگۆيەى (صَحَابَةُ) كان لە ھەسوودىيەو ھەبو، بەلكو ھەسوودى پىشېركى بوو بۆ كارى چاڭە، ئەم پىشېركىيەش خىرەو پىئى ئەگوتى: (غِبْطَةً). پىتەمبەر ﷺ ئەفەرمووى: ﴿لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ فَهُوَ يَقُومُ بِهِ آتَاءَ اللَّيْلِ وَآتَاءَ النَّهَارِ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَهُوَ يُنْفِقُهُ آتَاءَ اللَّيْلِ وَآتَاءَ النَّهَارِ﴾ رواه الشيخان، واتە: ھەسوودى پىشېركى تەنھا لە دوو شىئودا پەوايە: يەكەمىيان: دەربارەى پىاويك: كە خۆي گەورە فېرە قورئانى كردى و لە كاتەكانى شەو و پۆژدا بىخوينى، دووھمىيان: دەربارەى پىاويك: كە خۆي گەورە مالى دابىتى و لە كاتەكانى شەو و پۆژدا لە پىڭايى خوا بىبەخشى.

۲- (وَفِي بَضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ): بزانە: لە پىش دەستىكردنى جىماع، سوننەتە: ژنو مێرد ئەم دوعايە بخوين: ﴿بِسْمِ اللَّهِ اَللّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا﴾ رواه الشيخان، پىتەمبەر ﷺ فەرمووى: ئەگەر ئەم دوعايەيان خویندو مندالىك لەم جىماعە دروست كرا، شەبىتان زىانى پىئى ناگەيەنى.

۳- (أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ...): بزانە: جىماع كردن ھەرامە: لە ماوھى ھەيز و لە ماوھى خوینى پاش مندالبون، خۆي گەورە ئەفەرمووى: ﴿فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ﴾ خۆتان بپارىزن لە جىماعى ژنەكەتان لەو ماوھىيەى لە ھەيزدانە.

(الْحَدِيثُ السَّادِسُ وَالْعَشْرُونَ: كُلُّ أَحَدٍ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ)

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: كُلُّ سُلَامَى مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ كُلَّ يَوْمٍ تَطْلُعُ فِيهِ الشَّمْسُ: تَعْدُلُ بَيْنَ الْإِثْنَيْنِ صَدَقَةً، وَتُعِينُ الرَّجُلَ فِي دَابَّتِهِ فَتَحْمِلُهُ عَلَيْهَا أَوْ تَرْفَعُ لَهُ عَلَيْهَا مَتَاعَهُ صَدَقَةً،

مهروه‌ها جیماع کردنیش له کونی پاشه‌وه‌دا حه‌پامه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌فه‌رموی: ﴿لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى رَجُلٍ أَتَى رَجُلًا أَوْ امْرَأَةً فِي الدُّبْرِ﴾ رواه الترمذی، خوای گه‌وره به چاوی په‌حمه‌ت ته‌ماشای نه‌و پیاوه‌ناکا که نیربازی بکا، یان له کونی پشت‌ه‌وه جیماع له‌گه‌ل ژنه‌که‌ی بکا. واته: خوای گه‌وره به چاوی له‌عنه‌ت و غه‌زه‌ب ته‌ماشای ده‌کا.

٤- (إِذَا وَضَعَهَا فِي الْحَلَالِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ): پیغه‌مبه‌ری خوشه‌ویست نه‌فه‌رموی: ﴿إِنَّ أَشْرَ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ: الرَّجُلُ يُقْضَى إِلَى امْرَأَتِهِ وَتُقْضَى إِلَيْهِ ثُمَّ يَنْشُرُ سِرَّهَا﴾ رواه مسلم، ولأصحاب السنن: ﴿إِنَّمَا مِثْلُ ذَلِكَ مِثْلُ شَيْطَانَةٍ لَقِيتُ شَيْطَانًا فِي السَّكَّةِ فَقَضَى مِنْهَا حَاجَتَهُ وَالنَّاسُ يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ﴾، واته: خرابترین که‌س له لای خوای گه‌وره له پوژنی دواپی: پیاویکه له‌گه‌ل ئافره‌ته‌که‌ی جیماع بکا، ئینجا نه‌پیتی‌یه‌کانی جیماع بگپرت‌ه‌وه، مه‌سه‌له‌ی نه‌وژن و می‌رده‌ی نه‌پیتی جیماع کردن باس نه‌که‌ن: وه‌کو مه‌سه‌له‌ی شه‌یتانیکه له کۆلان سواری شه‌یتانیکه بی‌و جیماعی له‌گه‌ل بکاو خه‌لکیش ته‌ماشای بکه‌ن.

﴿حَدِيثُ بَيْسْتَوِ شَهْشَهْم: هَهُمُوو كَسْ خَيْرِيكِي لَهُ سَهْرَه﴾

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ) نه‌بو هوره‌پره‌خوا لای پازی بی، نه‌فه‌رموی: (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ) پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموی (كُلُّ سُلَامَى مِنَ النَّاسِ) هه‌موو ئیسک و جومگه‌یه‌کی ئاده‌میزاد (عَلَيْهِ صَدَقَةٌ) خیریکی له سهره (كُلُّ يَوْمٍ تَطْلُعُ فِيهِ الشَّمْسُ) هه‌موو پوژنیکه که خۆر ده‌رنه‌که‌وئ، واته: سوپاسی خوا بکه‌ی به‌رامبه‌ر نه‌و چاکه‌ی له‌گه‌ل‌تی کردوه: که (٣٦٠) جومگه‌ت هه‌یه و هه‌مووی نه‌رم کردوه بۆ جموجۆل، ئینجا نه‌گه‌ر چاکه نه‌که‌ی، خراپه‌ش به‌و جومگانه مه‌که.

(تَعْدِلُ بَيْنَ الْإِثْنَيْنِ صَدَقَةٌ) ناشتکردنه‌وه‌ی دوو که‌س که نا‌کوکیان هه‌یه خیریکه، به‌مه‌رجی ناشتکردنه‌وه‌که له چوارچێوه‌ی ئیسلام ده‌رنه‌چێ و حه‌پامی پێ حه‌لال نه‌کړئو حه‌لالی پێ حه‌پام نه‌کړئ. بزانه: درۆکردن دروسته بۆ ناشتکردنه‌وه.

(وَتُعِينُ الرَّجُلَ) یارمه‌تی مړوڤ بده‌ی (فِي دَابَّتِهِ) ده‌رباره‌ی وولاغه‌که‌ی (فَتَحْمِلُهُ عَلَيْهَا) تا سواری وولاغه‌که‌ی نه‌که‌ی (أَوْ تَرْفَعُ لَهُ عَلَيْهَا مَتَاعَهُ) یان ده‌ستباری له‌گه‌ل بکړئو باره‌که‌ی له‌گه‌ل بار بکه‌ی (صَدَقَةٌ) نه‌مه‌ش خیریکه. جابزانه: هه‌تا به‌رده‌وام بی له یارمه‌تی‌دانی موسولمانان، خوداش یارمه‌تی تو نه‌دا.

وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ، وَبِكُلِّ خُطْوَةٍ تَمْشِيهَا إِلَى الصَّلَاةِ صَدَقَةٌ،
وَتُمِيطُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ ﴿ رواه البخاري ومسلم.

(وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ) قسه يه کی شیرین و باش خیری که. واته: به پووخوشی
له گه ل موسولمانان گفتوگو بکه، سلاویان لی بکه، دوعایان بۆ بکه، ناوی خوا بینه و قسه ی
سوک و چروک مه که.

(وَبِكُلِّ خُطْوَةٍ تَمْشِيهَا إِلَى الصَّلَاةِ صَدَقَةٌ) هه موو هه نگاوئیکش که بۆ نویژ نه پوی خیری که.
که وابوو: نویژکردنی به جهامعت له مزگهوت له دهست خوت مه ده، چونکه خیری نویژی
جهامعه یه که به (۲۷)، هه ره هه نگاوئیکش خیری که، نه مهش قازانجیکی زوره بۆ موسولمان.

(وَتُمِيطُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ) لابرندی نه و شتانه ی زیان له پیوار نه ده دن له سه ر پیگه،
نه وهش خیری که. جا نه مه یان نزمترین به شه کانی ئیمانه، به رزترینیشی ووتنی
(لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) یه (رواه البخاري ومسلم) ئیمامی (بوخاری) و (موسلم) گنراویه تیان وه.

بزانه: له هه رمووده یه کی تری پیغه مبه ردا ﷺ هاتوه، که دوو رکاعت نویژی چیشته نگاو
جیگه ی نه و خیرانه ده گریتوه، که وابوو: نه ی موسولمان، به لای که می هه موو پوژئی دوو
رکاعت به ناوی (صَلَاةُ الضُّحَى) = چیشته نویژ بکه، خو نه گه ر بیکه ی به چوار رکاعت
نه مه زور باشتره، نه گه ر بیکه ی به ههشت رکاعت: نه مه زور خیری هه یه و ته واوتره.

جا نه وهش بزانه: هه ر چاکه یه کت کرد بلی: (أَلْحَمْدُ لِلَّهِ). بۆ نه وهی خوی گه وره زیاتر
یارمهتیت بدا بۆ چاکه

﴿ چهند تیگه یشتنیك له م هه دیسه دا ﴾

۱- (تَعْدِلُ بَيْنَ الْإِثْنَيْنِ صَدَقَةٌ): براندنه وهی کیشه ی نیوان دوو کهس، یان زیاتر،
ناشتکردنه وهی دوو کهس، یان زیاتر: به کی که له په وشته هه ره به رزه کانی ئیسلام،
به و مرجه ی له م پیکهاتنه دا بی شه رع ی پوو نه دا، پیغه مبه ر ﷺ نه هه رموی:
﴿أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلِ مَنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ؟ قَالُوا: بَلَى. قَالَ: إِصْلَاحُ ذَاتِ
الْبَيْنِ، فَإِنْ فَسَادَ ذَاتِ الْبَيْنِ هِيَ الْحَالِفَةُ﴾ رواه الترمذی، ئایا پیتان بلیم کام په وشته خیری
گه وره تره له پوژوو و نویژ و خیرکردن؟ گوئیان: به لئی. هه رموی: چاککردنی نیوان
موسولمانان و براندنه وهی کیشه ی نیوانیان خیری گه وره تره، چونکه تیگدانی نیوانی
موسولمانان ئایین نه تاشی و لای نه با.

۲- (وَتَعِينُ الرَّجُلَ): هه ر ده رباره ی یارمه تی دانی مروقی بی ده سه لات، پیغه مبه ر ﷺ
نه هه رموی: ﴿أَبْلَغُوا حَاجَةً مَنْ لَا يَسْتَطِيعُ إِبْلَاحَ حَاجَتِهِ، فَإِنَّهُ مَنْ أْبْلَغَ سُلْطَانًا حَاجَةً مَنْ
لَا يَسْتَطِيعُ إِبْلَاحَهَا إِيَّاهُ ثَبَتَ اللَّهُ قَدَمَيْهِ عَلَى الصِّرَاطِ﴾ رواه البيهقي والطبراني، واته: ئیش و
کاری مروقی بی ده سه لات بگه یه ننه لای نه و که سه ی نه توانی بۆی پیک بینن، چونکه

(الْحَدِيثُ السَّابِعُ وَالْعَشْرُونَ: الْبِرُّ وَالْإِيمُ)

﴿عَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ، وَالْإِيمُ مَا حَاكَ فِي النَّفْسِ وَكَرِهَتْ أَنْ يَطْلُعَ عَلَيْهِ النَّاسُ﴾ رواه مُسْلِمٌ.
 ﴿وَعَنْ أَبِيصَةَ ابْنِ مَعْبُدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: جِئْتَ تَسْأَلُ عَنِ الْبِرِّ وَالْإِيمِ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اسْتَفْتِ قَلْبَكَ: الْبِرُّ مَا أَطْمَأَنَّ إِلَيْهِ النَّفْسُ وَأَطْمَأَنَّ إِلَيْهِ الْقَلْبُ،

ههركه سیک کاری مروئی بی دسه لات بگه یه نیتیه لای خاوهن دسه لاتیک، خوای گه وره له سر پردی دوزه خ قاچه کانی نه پاریزی له خلیسک بردن.

۳- (وَكُلُّ خُطْوَةٍ تَمْشِيهَا إِلَى الصَّلَاةِ صَدَقَةٌ): پیغه مبه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه فهرموی: ﴿الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ كَفَّارَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ مَا لَمْ تَغْشَ الْكَبَائِرُ﴾ رواه مُسْلِمٌ، نه م پینج نویزانه و نویژی جومعه تا نویژی جومعه که ی تر، ره شکره وه و داپوشه ری گونا مه بجوکه کانی به مهرجی: گونا مه گه وره کان نه کرین.

﴿حَدِيثِي بِيَسْتَوْ حَقَّتْهُم: چاکه و خراپه﴾

(عَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) گێردراوه ته وه له (نه نوواس) ی کورپی (سه معان)، نه فهرموی: (عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ) پیغه مبه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فهرموی: (الْبِرُّ زُورِيه ی چاکه (حُسْنُ الْخُلُقِ) بریتی یه له خو و ره وشتی جوان: وه ک پوو خوشی و یارمه تی دانی خه لک و سه ردانی خزم و که سی خوت و به زه یی هاتن به هه ژاران... هتد، پیغه مبه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه فهرموی: ﴿إِنَّكُمْ لَا تَسْعُونَ النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ يَسْعَهُمْ مِنْكُمْ بَسْطُ الْوَجْهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ﴾ أَخْرَجَهُ أَبُو يَعْلَى، واته: ئیوه به به خشی نی مالتان به روه سستی خه لک ناکه ن، به لام پوو خوشی و ره وشتی جوانی ئیوه به روه سستیان نه کا.

(وَالْإِيمُ) گونا مه و خراپه (مَا حَاكَ فِي النَّفْسِ) نه وه یه: کار له دلت بکاو له ناو دلتدا جی نه بیته وه و نازاری پی بگه یه نی (وَكْرِهَتْ أَنْ يَطْلُعَ عَلَيْهِ النَّاسُ) هه روه ها پیته ناخوش بی پیا و ما قولان نه و کرده وه ی تو ببینن، واته: خراپه هه ره له ناو دلا دی و ده چی و مروف پی ناخوشه خه لکی به و خراپه یی وی ناگدار بن (رواه مُسْلِمٌ) نیمام (موسلیم) گێراویه تیه وه.

(وَعَنْ أَبِيصَةَ ابْنِ مَعْبُدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): قَالَ) هه ره له و بابته (وَابِيَسَه) ی کورپی (مه عبه د) نه فهرموی: (أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هاتمه خزمه ت پیغه مبه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (فَقَالَ: جِئْتَ تَسْأَلُ عَنِ الْبِرِّ وَالْإِيمِ؟) نه ویش فهرموی: هاتوی پرسیار بکه ی چاکه چی یه و خراپه چی یه؟ (قُلْتُ: نَعَمْ) منیش گوتم به ئی، بۆ نه وه هاتوم (قَالَ اسْتَفْتِ قَلْبَكَ) پیغه مبه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فهرموی: پرسیار له دلی خوت بکه، چونکه هه سترکردن به چاکه و خراپه له ناو دلتدایه.

ئینجا پیغه مبه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه وه هه سترکردنه ی پوون کرده وه و فهرموی: (الْبِرُّ مَا أَطْمَأَنَّ إِلَيْهِ النَّفْسُ وَأَطْمَأَنَّ إِلَيْهِ الْقَلْبُ) چاکه نه وه یه: دلت پی خوش بی و ده روونت پشوو بدا و دلت لته دا، له بهر نه وه ی دوا پوژی باشه و مه ترسی ی نیه.

وَالْإِنَّمُ مَا حَاكَ فِي النَّفْسِ وَتَسَرَّدَدَ فِي الصَّدْرِ، وَإِنْ أَفْتَاكَ النَّاسُ وَأَقْتَوْكَ ﴿١٠﴾
 حَدِيثٌ صَحِيحٌ رَوَيْنَاهُ فِي مَسْنَدِي الْإِمَامَيْنِ: أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَالدَّارِمِيُّ، بِإِسْنَادٍ جَيِّدٍ.

(وَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي النَّفْسِ) گوناھیش ئەوھى كاره له دلت بكاو (وَوَرَدَدَ فِي الصَّدْرِ) له ناور
للتدا هاتوجۆ بكاو گير نه بئى، له بهر ئەوھى مهترسى دوا پۆژى مھىه، كه وابوو: دلى خوۆت
له مھموو كهس باشتر ئەزانئى چاكه و خراپه چىه؟ (وَإِنْ أَفْتَاكَ النَّاسُ وَافْتَوَوْكَ) مھر
به گوێرهى دلت، واز له خراپه بئنه، مھرچەند زانايانى ئايىنى فتوات بۆ بدەن و ديسان فتوات
بۆ بدەن و بلئىن: بىكه. چونكه موسولمانى تەواو ئەو كه سهيه واز له گومانلىكراو بئىنى،
نەوھه تووشى حەرام ببئى ﴿عَنْ عَطِيَّةِ السَّعْدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا يُلْغُ الْعَبْدُ أَنْ
يَكُونَ مِنَ الْمُتَّقِينَ حَتَّى يَدَعَ مَا لَا بَأْسَ بِهِ حَذَرًا مِمَّا بِهِ الْبَأْسُ﴾ رواه الترمذى، واتە: بهنده
ناگاته پلهى له خواترسان تا واز له شتى وا ئەهينئى: كه به كردنى زيانى پئىناگا، نەوھه
تووشى شتىكى وا ببئى: كه زيانى پئىبگهيه نئى.

بهائی: زور جار به لیدانی دل، مرؤذ به خوی له زانای ئایینی باشت نه زانی: ئایا ئه م شته باشه، یان خراپه؟ چونکه زانای ئایینی ناو دل نابینی و له سه ر ئاشکرایه فتوا ئه دا، بگه رتوه بۆ هه دیسی (١٦ و ١١).

(حدیث صحیح) حەدیسکی پاستە (وَيَئِذَا فِي مُسْنَدِ الْإِمَامَيْنِ) گیراوەتەوێ لە کتێبی ئەم دوو ئیمامە:

یه‌که‌م: (أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ) نیمام (ئه‌حمەد) ی کورپی (هه‌نبه‌ل) خوا لئی پازی بی، یه‌کیکه‌ له‌و چوار زانایانه‌ی سه‌ر مه‌زه‌ب، له‌ سالی (١٦٤) له‌ دایک بووه، له‌ سالی (٢٤١) ی کورچی له‌ ته‌مه‌نی (٧٧) سالی دا له‌ (به‌غدا) وه‌فاتی کردوه، له‌ ژبانی‌خۆی دا زۆر ئازارو به‌ندیخانه‌ی بینویه له‌ به‌ر خواپه‌رستی، به‌ زۆری له‌ لای نیمامی (شافعی) ی خۆیندوه، ئه‌ویش ده‌رسی به‌ نیمامی (بوخاری) و (موسلیم) و (ئه‌بوداود) گوته‌و.

دووم: (وَالدَّارِمِي) ئىمام (عبدالله) ى (دارەمى) سەمەرقەندىيە، يەككىچە لە زانا بەرزەكانى ھەدىس، لە ساڵى (۱۸۱) لە داىك بوو، لە ساڵى (۲۵۵) ھەفتايى كردهو، مامۆستاي ئىمام (موسليم) و (تيرمىزى) و (ئەبوداود) بوو. خوايە لە ھەمووان پازى بە، آمين. (يَاسَنَّا جَيِّد) رىڭاي ھەدىسەكە زۆر باشە.

تینجا بزانہ: لہ دوائی جی بہ جی کردنی مافی خودا چاکہ لہ گہ ل دایکو باونکو خزمان لہ گشت چاکہ یک گہ ورتہ ﴿عَنْ بَهْرَ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ۞﴾ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَنْ أَبْرُ؟ قَالَ: أُمُّكَ... ثُمَّ أُمُّكَ... ثُمَّ أُمُّكَ... ثُمَّ أَبَاكَ، ثُمَّ الْأَقْرَبُ فَلِأَقْرَبَ ﴿رواه أبو داود، واثہ: ثی پیغہ مبرری خواص﴾ لہ گہ ل کی چاکہ بکہم؟ لہ وہ لاما سی جار فہ رموی: لہ گہ ل دایکت، تینجا لہ گہ ل باوکت، تینجا لہ گہ ل خزمی نزیکت، تینجا، تینجا۔

(الْحَدِيثُ الثَّامِنُ وَالْعَشْرُونَ: وَصِيَّةُ النَّبِيِّ ﷺ لِأَصْحَابِهِ)

﴿عَنْ أَبِي نَجِيحٍ الْعَرَبِيَّ بْنِ سَارِيَةَ السَّلَمِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ﴾

﴿چه‌ند تیکه‌یشتنی‌ک له‌م چه‌دیس‌دا﴾

۱- (اسْتَفْتِ قَلْبُكَ): بزانه: هر کاتیک زانایه‌کی‌تایی‌نی باوه‌پیکراو (فتوا)ی بو دای، له راستی‌ی‌م (فتوا)یه‌ش دلتیا بوی، هیچ زانای‌تریش به پیچه‌وانه (فتوا)ی‌تری نه‌دا، توش په‌فتار به‌م (فتوا)یه‌بکه، نه‌گەر (فتوا)یه‌که به هه‌ل‌ش بوو، تو تاوانبار نابی، پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌فه‌رموی: ﴿مَنْ أَقْبَىٰ بَغَيْرِ عِلْمٍ كَانَ إِثْمُهُ عَلَىٰ مَنْ أَفْتَاهُ﴾ رواه أبو داود، هر که‌سی‌ک (فتوا)ی‌ناراستی بو درا، نه‌وه تاوانه‌کی له سه‌ر (فتوا)ده‌ره‌که‌یه.

جا نه‌گەر هاتوو زانایه‌کی‌تر (فتوا)یه‌کی به پیچه‌وانه‌ی‌م (فتوا)یه‌ی‌دایی، واجبه هه‌ول بده‌ی تا‌کو راستیت بو ده‌ریکه‌وئ، جا نه‌گەر راستیت بو ده‌رنه‌که‌وت و سه‌رت لی‌شیاو، بو به‌رژه‌وه‌ندی‌تایینه‌که‌ت (فتوا)ی‌حه‌پام وه‌ریگه‌رو کاره‌که مه‌که؟ چونکه بووه‌ته (شبهات)، بگه‌پتوه چه‌دیی (۶ و ۱۱).

۲- (وَإِنْ أَفْتَاكَ النَّاسُ وَأَفْتَوْكَ): نه‌ی موسولمانی به‌پرز: زور ناگاداربه زور ناگاداربه: هه‌موو جوړه زانایه‌ک مافی (فتوا)دانی‌نی، به‌لکو نه‌و که‌سه‌ی (فتوا) نه‌دا، نه‌بی له شه‌رعی‌نی‌سلام شاره‌زا بی، که‌وابوو: نه‌گەر که‌سی‌ک قورئان و چه‌دیی‌ی زوری له‌به‌ر بوو، به‌لام له شه‌رعی‌نی‌سلام شاره‌زا نه‌بو، نه‌وه ته‌نها بوی هه‌یه بانگه‌وازی‌نی‌سلامی بکا، بوی دروست نیه (فتوا) بدا، هه‌روه‌کو پزیشکی‌ی‌دان بوی‌نیه ده‌ستکاری چاو بکا.

که‌وابوو: هر که‌سی‌ک له سنوری‌زانستی‌تاییه‌ت به خوی‌نه‌وه‌ستی‌و به نه‌زانی‌بجیته‌ناو زانستی‌کی‌تر، نه‌وه خویشی‌گومرا نه‌بی‌و خه‌ل‌کیش‌گومرا نه‌کا، هه‌روه‌ک پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌فه‌رموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا يَتْرَعُهُ مِنَ النَّاسِ، وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ، حَتَّىٰ إِذَا لَمْ يَبْقَ عَالِمٌ اتَّخَذَ النَّاسُ رُؤُوسًا جُهَالًا فَسَلُّوا فَاقْتُوا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا﴾ رواه الشيخان، واته: خوی‌گه‌وره زانستی‌تایی‌نی به‌و جوړه لانا‌با: که له سینه‌ی‌خه‌ل‌کی ده‌ری‌تئی، به‌لام به هو‌ی‌مردنی‌زانایانی‌تایی‌نی‌زانست لانه‌با، تا وای لی‌دئ: زانای‌تایی‌نی‌نامین، جا نه‌م خه‌ل‌که هه‌ر که‌سه‌گه‌وره‌و سه‌ر‌کرده‌یه‌کی نه‌زان بو خوی‌دانه‌ئ‌و پرسیا‌ری‌تایی‌نی‌یان لی‌ته‌کرئ، نه‌وانیش به نه‌زانی (فتوا) نه‌ده‌ن، به‌م (فتوا)یه به خویان‌گومرا نه‌بنو خه‌ل‌کیش‌گومرا نه‌که‌ن.

که‌وابوو: ناموزگاری‌ت‌که‌م: زور زور له ماموستاو نه‌میره‌کانی نه‌م سه‌رده‌مه بترسه‌و نه‌م چه‌دیس‌ه‌ر له به‌رچاوت بی! چونکه (گورگی‌فیلباز له ناو پیسته‌ی مه‌ردایه).

﴿چه‌دیی‌بیست و هه‌شته‌م: ناموزگاری‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بو سه‌حابه‌کان﴾

(عَنْ أَبِي نَجِيحٍ الْعَرَبِيِّ بْنِ سَارِيَةَ السَّلَمِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) (عرب‌ی‌کوری (ساریه)، یه‌کی‌که

قَالَ: وَعَظَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. مَوْعِظَةً وَجَلَّتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، وَذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَأَنَّهُا مَوْعِظَةُ مُودَّعٍ فَأَوْصِنَا. قَالَ ﷺ: أَوْصِيَكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ تَأَمَّرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ، وَإِنَّهُ مِنْ يَعْشُ مِنْكُمْ فَسِيرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ

له سه‌حابه‌ی پیغمبر ﷺ چواره‌مین که‌س بوو: که له (مه‌ککه‌ی) پیروژ موسولمان بووه، (۳۱) حه‌دییسی گیزلونه‌وه، له سالی (۷۵) ی کۆچی وه‌فاتی کردوه، خوا لی‌ی پازی بی. (قال) فه‌رمووی: (وَعَظَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ) پیغمبر ﷺ نامۆزگاریه‌کی کردین له دوی نویژی به‌یانی (مَوْعِظَةً: وَجَلَّتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ) نامۆزگاریه‌که نه‌وه‌نده به نرخ بوو: دلی پی نه‌هاته ترسان (وَذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ) چای پی نه‌هاته گریان و فرمییسی نه‌باراند (فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ) جا ئیمه‌ش گوتمان: ئه‌ی پیغمبره‌ی خوا ﷺ (كَأَنَّهُا مَوْعِظَةُ مُودَّعٍ) له‌و نامۆزگاریه‌ت وا دهرده‌که‌وئ: نامۆزگاری مالتاواپی بی، چونکه زۆر بایه‌خی پی‌نه‌ده‌ی (فَأَوْصِنَا) که‌وابوو: چ فه‌رمانی‌کت هه‌یه پیمان پابه‌گه‌نه.

(قَالَ: أَوْصِيَكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ) فه‌رمووی: نامۆزگاریتان ته‌که‌م له خوا بترسن و له فه‌رمانی دهرنه‌چن (وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ) هه‌روه‌ها فه‌رمانتان ته‌ده‌می: که گوێزپایه‌ل بن بۆ گه‌وره‌کانتان و له فه‌رمانیان دهرنه‌چن (وَإِنْ تَأَمَّرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ) هه‌رچه‌نده گه‌وره‌تان قوله‌په‌شیکی حه‌به‌شی بی هه‌ر له فه‌رمانی دهرمه‌چون.

چونکه پیویسته هه‌موو که‌س له دونه‌یایه گه‌وره و سه‌رداریکی هه‌بی بۆ نه‌وه‌ی کاروبار پێک بکه‌وئ، جا نه‌گه‌ر بۆ نه‌و گه‌وره‌یه گوێزپایه‌ل نه‌بین و له فه‌رمانی دهرچین، کاروبار پێک ناکه‌وئ و کۆمه‌ل تێک نه‌چئ، بۆی پیغمبر ﷺ ته‌فه‌رمووی: ﴿مَنْ خَرَجَ مِنَ الطَّاعَةِ وَفَارَقَ الْجَمَاعَةَ ثُمَّ مَاتَ، مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً﴾ رواه‌ه‌ مسلم، هه‌ر که‌س له فه‌رمانی گه‌وره‌ی خۆی دهرچئ و له کۆمه‌لی موسولمانان جیا بیته‌وه، ئینجا بمړئ، وه‌ک مردنی (جاهلیه‌) ته‌مرئ، واته: جیاوازی نیه: له‌گه‌ل لایه‌نه نایسلامه‌کان له شیوه‌ی مردنیا.

ناگاداری: مه‌رجی گوێزپایه‌لی و له فه‌رمان دهرنه‌چوون ته‌وه‌یه: که دژ به‌ شه‌ریعه‌تی نیسلام فه‌رمان نه‌دا، نه‌گه‌ر به‌ پیچه‌وانه‌ی شه‌رعه‌ فه‌رمانی دهرکرد، تۆش له‌ دژی پاپه‌ره‌ و دروست نیه به‌ قسه‌ی بکه‌ی.

(وَإِنَّهُ مِنْ يَعْشُ مِنْكُمْ) به‌پاستی هه‌ر یه‌کی‌کتان له دوی من بمینی (فَسِيرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا) په‌رته‌وازه‌و ناکۆکیه‌کی زۆر نه‌بینئ، له‌ نیوان موسولماناندا (فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي) جا نه‌گه‌ر ئیوه‌ گه‌یشتنه‌ نه‌و ناکۆکیه‌، ده‌ست به‌ یاساو پێگای من بگرن (وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ) هه‌روه‌ها ده‌ست به‌ پێگا و په‌وشتی هه‌ر چوار خه‌لیفه‌کانی من بگرن. واته: هه‌ر چوار جێنیشه‌کانی پیغمبر ﷺ: که ئیمامی (أبوبکر) و ئیمامی (عمر) و ئیمامی (عثمان) و ئیمامی (علی) ن

الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ، عَصُوا عَلَيْهَا بِالتَّوَّاجِدِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ ﴿ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

(الرَّاشِدِينَ) ئەو چوارانە لە سەر پێگای منن (الْمَهْدِيِّينَ) ئەوان شارەزای پێگای راستن. واتە: ئەگەر ئەو چوارانە، یان یەکتێک لەوان فەرمانتێکیان دەرکرد، پێویستە بە قەسە ی ئەوان بکری زیاتر لە فەرمانی سەحابەکانی تر، خوا لێیان پازی بێ.

جا لەو چوارانەش فەرمانی ئیمامی (أبوبکر) و ئیمامی (عمر) لە هەموویان لە پێشترە، چونکە پێغەمبەر ﷺ ئەفەرمووی: ﴿اقْتَدُوا بِاللَّذِينَ مِنْ بَعْدِي: أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ﴾ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، شَوِّينَ ئەو دوو (خليفة) یە بکەون کە لە دواى من دێن: کە (أبوبکر) و (عمر)ن.

ئینجا بزانه: مەبەست بە سوننەتی پێغەمبەر ﷺ لێره دا قورئان و حەدیسە، مەبەست بە سوننەتی هەر چوار خەلیفەکان پوونکردنەوێ ئەوانەو تێگەیشتنی ئەوانە لە قورئان و حەدیس، چونکە ئەوان لە هەموو کەس لە ئایینی ئیسلام شارەزاتر، لە بەر ئەو پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (عَصُوا عَلَيْهَا بِالتَّوَّاجِدِ) یاسای ئەو چوار خەلیفانە بە ددان بگرن و بەری مەدەن (وَإِيَّاكُمْ) زۆر ناگاداری خۆتان بن (وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ) خۆتان دوور بخەنەوێ لەو شتەنە ی لە ئایینی ئیسلام پەیدا ئەکرێن و ناوی ئایینیان لێ ئەندرێ، چونکە ئەوانە بیدعەنە (فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ) هەرچی بیدعە هەیە: هەمووی ئەبێتە سەر لێشێوان و گومپایی (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ) ئیمام (أبوداود) و (تیرمزی) گێڕاویەتیانەوێ.

پێناسە: بیدعە: پەیداکردنی شتێکی تازە یە لە ئایینی ئیسلام، بە بێ فەرمانی خواو پێغەمبەر ﷺ.

پوون کردنەوێ: بیدعە دوو بەشە: ١- قەبیحە، واتە: ناشیرین. ٢- حەسەنە، واتە: جوان. هەر شتێک لە قورئان و حەدیس پێگای بۆ نەدۆزێتەوێ بیدعە ی قەبیحە یە و حەرپامە ئێشی پێ بکری. ئەگەر پێگای بۆ دۆزرایەوێ ئەمە بیدعە ی حەسەنە یە و دروستەو خێرە ئێشی پێ بکری. بەلگە:

پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ﴿مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا، وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا﴾ رَوَاهُ مُسْلِمٌ، واتە: هەرکەس لە ئیسلامدا پەوشت و یاسایەکی باش دابنێ ئەو پاداشی خۆی هەیە، بە قەد ئەوانە ی پەفتاریشی پێ ئەکەن پاداشی هەیە، وە هەرکەسێک لە ئیسلامدا یاسایەکی ناشیرین دابنێ، ئەمە تاوانی خۆی هەیە و بە قەد ئەوانە ی پەفتاریشی پێ ئەکەن تاوانی بۆ ئەنوسری. ئەمە پارچە یە کە لە حەدیسێکی درێژ، ئیمام (موسلیم) گێڕاویەتیەوێ.

واتهى (سَنَ) ئوھايه: شَتِيك نەبويى و تازە پەيدا بىڭى، لەگەل واتەى (بِدْعَة) يەك نەگىتەوھ، كەوابوو: بىدعە دوو بەشە، وھكو گوتمان.

بۆيۈنە: چاپكىردنى قوپئان و ھەدىس، ھەروھە كۆكردنەوھى قوپئان و ھەدىس، سەرو بۆرو ژىر كىردنى قوپئان، ھەموويان بىدعەى ھەسەنەيە، ئو كەسەى يەكەم جار ئو ياسايەى دانائوھ خىرى ھەيە، چونكە لە كاتى خۆى پىغەمبەر ﷺ ھەرمانى داوھ بە نووسىنەوھى قوپئان و ھەدىس، ئو بىدعەيە ئەچىتە ژىر ئو ھەرمانى ئەبىتە (حَسَنَة)، واتە: جوان و باش. وھگىرئانى تەفسىرى قوپئان و ھەدىس بۆ ھەر زامانىك، بىدعەى (حَسَنَة) يە چونكە ئەچىتە ژىر ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُنْذِرَ لَهُمْ﴾ واتە: ھەر پىغەمبەر ئىكمان ئارەبى بە زامانى نەتەوھى خۆى ئارەبىمانە، تا ھەرمانى خويان بۆ پوون بىكاتەوھ.

ھەر پارتايەتى و كۆمەللىك و ھەر رىڭخراوئىك ھەبى، بە ھەر ناوئىك بى، كە بۆ ئىسلامى راستەقىنە نەبى، بە (بِدْعَة قَبِيحَة) دائەندى، لە بەر ئايەتى ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ واتە: بە دواى رىڭكەكان مەكەون، چونكە پەرتەوازەتان پىئەكەن و لە رىڭاى خوا لاتان ئەدەن.

جا ئى موسولمانى خۆشەويست: بۆيى لىرە درىژەم پىدا چونكە زۆر لە لاوانى موسولمان پەلەى خويئندەوارى و شارەزايى ئايىنيان نزمە، زۆرىش دىسۆزى ئايىن، لە بەر ئەوھ ھەر شتى بىيىن ئەلئىن: بىدعەيە. چونكە ماناى بىدعە نازان و لە زانستى ئايىن چەند ئايەت و ھەدىسكە ئەزان و بەمە لى پال ئەدەنەوھ، لەمە زياتر ھىزىكى وايان نىە بەلگەى بىدعە لە قوپئان، يان ھەدىس، بدۆنەوھ: ئايا باشە، يان خراپە؟.

بەلام بە ھەر جۆر، ئىستا بىدعەى قەبيحە گەلىك زۆرو لە سەرىسلا م ئەژمىردىن، خواو پىغەمبەر ﷺ لىيان ئارازىن. بگەريوھ بۆ ھەدىسى (۵) م.

﴿چەند تىگەيشتنىك لەم ھەدىسەدا﴾

۱- (السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ): **بزانە:** بۆ گويپايەلى و پانەپەرىن لە دژى كارىبەدەستەكانمان، پىغەمبەر ﷺ چوار مەرجى داناون:

يەكەم: ﴿إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا﴾ رواه الشَّيْخَان، لە دژيان پامەپەرن مەگەر كافىربوونىكى ئاشكرا بىيىن. **دووم:** ﴿فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ﴾ رواه الشَّيْخَان، ھەر كاتىك ھەرمانى بە خراپە پىكرا، گويپايەلى دروست نىە. **سەيئەم:** ﴿يَقُودُكُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ﴾ رواه مُسْلِم، گويپايەلى كارىبەدەست بن، ئەگەر ئەم خەلكەى بە قوپئان، واتە: بە شەرىعەتى ئىسلام بەريوھ ئەبرد. **چوارەم:** ﴿مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ﴾ رواه مُسْلِم، لە دژيان پامەپەرن، ھەتا نويز لەگەل ئىوھدا ئەكەن و ھەرمەن بە نويز ئەكەن.

(الْحَدِيثُ التَّاسِعُ وَالْعَشْرُونَ: طُرُقُ الْجَنَّةِ كَثِيرَةٌ)

﴿عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ وَيُبَاعِدُنِي عَنِ النَّارِ؟ قَالَ ﷺ: لَقَدْ سَأَلْتَ عَنْ عَظِيمٍ وَإِنَّهُ لَيْسِيرٌ عَلَى مَنْ سَهَّلَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ: تَعْبُدُ اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا،

۲- (فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا): دهر باره ی ئەم پەرتەوازەیه پێغه مبه‌ر ﷺ ئە فەرموی: ﴿تَفْتَرِقُ هَذِهِ الْأُمَّةُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَةً: وَهِيَ الْجَمَاعَةُ، وَفِي رِوَايَةٍ: مَا أَنَا عَلَيْهِ الْيَوْمَ وَأَصْحَابِي﴾ رواه الترمذی والحاكم، ئەم ئوممەتە ی من پەرتەوازە ئەبێو ئەبێتە حەفتاو سێ گروھ، گشتیان هەڵنەو ئەچنە دۆزەخ، تەنھا یەکیکیان نەبێ: کە کۆمەڵی گەورەیه، واتە: (أَهْلُ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ) یە، کە لە سەر پێبازی ئیستای من و سەحابەکانی منە.

کەوابوو: ئە ی موسولمانی بەرپێز: زۆر ئاگاداری خۆت بە، ئەم حەفتاو دوو گروھە گومراپووه فیلت لی ئەکەن و بە ناوی ئایین تەفرەت نەدەن، چونکە زۆر لە سەرکردەو ئەندامانی ئەم گروھانە بۆ بەرزەوهندی گروھەکیان قسە ی سەر قۆزو بن ئالۆز ئەکەن، دەمارگیری (حزبی) و (مذہبی) وای لی کردون (فتوا ی سەرکردەکانی خۆیان پێ باشترە لە فەرموودە ی هەر چوار (خليفة) کان.

ئینجا تاكو لە داوی ئەم فیلبازانە پزگار ببی، بۆ پوونکردنەو ی پێبازی پێغه مبه‌ر ﷺ هەر چوار (خليفة) کان بگەڕێو سەر پوونکردنەو ی زانایانی سەدەکانی یەکەم و دووهم سێیەم، کە پێیان ئەگوترێ (السلف الصالح)، پێغه مبه‌ر ﷺ شاھیدی بۆ داون. ئاگاداری: ووشە ی (هذه الأمة) وا ئەگەینێ: کە ئەم حەفتاو سێیە، گروھ ی ئایینین، ئەک (علمانی)؟ چونکە ئەوان بە شەرعی ئیسلام پەفتار ناکەن.

﴿حَدِيثُ بَيِّنَاتٍ وَنُصُوحٍ: رِيَاكُ بِهَهْشَت زَوْن﴾

(عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ) موعازی کوپی جەبەل فەرموی (قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ) گوتم ئە ی پێغه مبه‌ر ی خوا ﷺ (أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ) کردەو یەکم پێ بلێ (يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ) ئەو کردەو یە بمباتە بەهەشت (وَيُبَاعِدُنِي عَنِ النَّارِ) وه لە ئاگری دۆزەخ دوورم بخاتەو؟ (قَالَ: لَقَدْ سَأَلْتَ عَنْ عَظِيمٍ) پێغه مبه‌ر ﷺ فەرموی: بەراستی دهر باره ی شتیکی زۆر گرنگو گەورە پرسیا رت کرد (وَإِنَّهُ لَيْسِيرٌ عَلَى مَنْ سَهَّلَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ) وه ئەو کردەو یەش زۆر ئاسانە بۆ کەسێک: کە خوا بۆی ئاسان بکاو یارمەت ی بدا.

ئینجا پێغه مبه‌ر ﷺ کردەو یەکی بۆ پوون کردەو ی فەرموی: (تَعْبُدُ اللَّهَ) تەنھا هەر خوا بپەرستە (وَلَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا) وه هیچ شتیکی مەکە بە هاو یەش بۆ خواو کردەو ی باشت

وَتَقِيْمُ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِي الرِّكَاهَ، وَتَصُومُ رَمَضَانَ، وَتَحُجُّ الْبَيْتَ. ثُمَّ قَالَ ﷺ: أَلَا أَدْلُكُ عَلَى أَبْوَابِ الْخَيْرِ؟ الصَّوْمُ جُنَّةٌ، وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ، وَصَلَاةُ الرَّجُلِ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ، ثُمَّ تَلَا (تَتَجَاوَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ) حَتَّى بَلَغَ (يَعْمَلُونَ).

به دلسوزيه وه هر بؤ خوا بئ (وَتَقِيْمُ الصَّلَاةَ) نويز بکه (وَتُؤْتِي الرِّكَاهَ) زهکات بده (وَتَصُومُ رَمَضَانَ) مانگی ره مه زان به پوژوو بیه (وَتَحُجُّ الْبَيْتَ) حه جی مالی خوا بکه. (ثُمَّ قَالَ) ئینجا پیغه مبر ﷺ فه رموی: (أَلَا أَدْلُكُ عَلَى أَبْوَابِ الْخَيْرِ) نهی موعاز، ئایا بیت خوشه چه ند پیگایه کی چاکهت پی بلیم؟ (الصَّوْمُ جُنَّةٌ) روژووگرتنی سوننهت پاریزره بؤ تو له ناگری دوزهخ (وَالصَّدَقَةُ) خیرکردن (تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ) گونا می بچوک لانه با (کَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ) هه روهک ئاو ناگر نه کوژیتیتته وه.

بزانه: گونا می گه وره به خیرکردن لاناچی و نه بی توبه بکا، وه نه و گونا هانه ی په یوه نندیان به ئاده میزاده وه هه یه: جا گه وره بئ، یان بچوک، نه بی خاوه نه که ی پازی بکاو توبه ش بکا، نه گینا: لاناچی. بگه پتوه بؤ حه دیسی (۱۸).

(وَصَلَاةُ الرَّجُلِ) نويز کردنی مروء (مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ) له ناوه ندی شه وه وه دروشمی پیاو چاکانه (ثُمَّ تَلَا) ئینجا پیغه مبر ﷺ بؤ به لگه هیئانه وه له سه ر پیاو چاکی نه و که سه ی که به شه و نويز نه کا، ثم دوو ئایه ته ی خوینده وه: ﴿تَتَجَاوَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ﴾ ته نیشته کانیان جیا نه بیتته وه له یاتاخ نوستن. واته: له خه وه لئه ستن به شه و ﴿يَدْعُونَ رَبَّهُمْ﴾ خوی خویان نه په رستن و شه و نويز نه که ن ﴿خَوْفًا﴾ له ترسی دوزهخ ﴿وَطَمَعًا﴾ وه به ته مای به هه شتن ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ نه و ماله ی داومانه به وان، هه ندیکی نه دهنه فه قیرو هه ژارو له پیگای چاکه سه رقی نه که ن ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ﴾ که س نازانی ﴿مَا أُخْفِيَ لَهُمْ﴾ نه وه ی له به هه شت بویان ئاماده کراوه ﴿مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ﴾ له وه ی چاو پی خۆش نه بی ﴿جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ نه وه ش پاداشی نه و کرده وه باشانه یه: که له دونیادا نه یانکرد.

نه ی موسولمان: خوا په رستی له شه وئ دا خیری زیاتره له هه موو کاتیکی تر، له هه مووش خیرتر نويز کردنی شه وه، ئینجا نه گهر پیش نوستن نويز بکه ی پی نه گوتری: (شه و نويز). نه گهر له دوی نوستن بی که ی پی نه گوتری: (تهجد). نه مه یان له هه موویان گه وره تره، وه لای که می شه و نويزو ته هه ججود: دوو په کاته، به ناوی شه و نويز، یان ته هه ججود لای زور: هه تا به یان نه دا هه ر نويز بکه، ئینجا نه گهر ناتوانی نويز بکه ی، قورئان بخوینه، نه گهر نا: زیکری خوا بکه و بوعا بکه، وه (أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ) له کاتی پاشیودا، له هه موو زیکریک خیری زیاتره، هه ر چییکی له وانه ی گوتمان بی که ی خیری خوا په رستی شه و بؤ نه نووسری و وه به ر نه و دوو ئایه ته نه که وی.

ثُمَّ قَالَ ﷺ: أَلَا أُخْبِرُكَ بِرَأْسِ الْأَمْرِ وَعَمُودِهِ وَذُرْوَةِ سَنَامِهِ؟ قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ. قَالَ ﷺ: رَأْسُ الْأَمْرِ الْإِسْلَامُ، وَعَمُودُهُ الصَّلَاةُ، وَذُرْوَةُ سَنَامِهِ الْجِهَادُ. ثُمَّ قَالَ ﷺ: أَلَا أُخْبِرُكَ بِمَلَاكٍ ذَلِكَ كُلُّهُ؟ قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ.

(ثُمَّ قَالَ) نینجا پیغمبر ﷺ فرمودی: (أَلَا أُخْبِرُكَ بِرَأْسِ الْأَمْرِ) نایا پیّت بلیم سهری هه موو خوابه رستی به کچی وه (وَعَمُودِهِ) کوله گهی نایین چی وه (وَذُرْوَةُ سَنَامِهِ) به رزترین لوتکی نایین چی؟

(قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ) گوتم به لئی نهی پیغمبر سهری خوا ﷺ پیم بلی (قَالَ) پیغمبر ﷺ فرمودی: (رَأْسُ الْأَمْرِ الْإِسْلَامُ) سهری هه موو کاریک نیسلامبونو بیرویا وه پری تهوا وه: به خواو پیغمبر ﷺ (وَعَمُودُهُ الصَّلَاةُ) کوله گهی نایین نویژکردنه. (وَذُرْوَةُ سَنَامِهِ) لوتکی هه ره به رزی نایین (الْجِهَادُ) تیگوشانه بۆ به رزکردنه وهی نیسلام: به گیان وه به مالو به زمان.

به لام تیگوشانی چه کدارانه - که پیی نه گوترئ: (غزا) - له هه موویان خیرتره، چونکه گیانی خوی نه فروشیته خوی گه وه وه به هه شتی لوه ره گری، پیغمبر ﷺ نه فرمودی: ﴿مَا تَرَكَ قَوْمَ الْجِهَادِ إِلَّا عَمَّهُمُ اللَّهُ بِعَذَابٍ﴾ رواه الطبرانی، هه ره نه ته وه به ک واز له (جهاد) واته: له تیگوشانی ریگای خوا بیئئ، خوی گه وه به تیگپایی تووشی نازارو ژیرده سته یان نه کا.

(جهاد) واته: تیگوشان له ریگای خوا، پیویسته بۆ لابرندی ده سته لاتئ تاغوت و نوکه رانی کوفرو بۆ چه سپاندنی حوکی خوا له سهر زه مینی خواو پزگارکردنی پیاو و ژن و مندالانی چه وسپندرایه وه، هه ره که سیگ واز له جهاد بیئئ خوا ژیرده سته و سهرشوپئ نه کا، ناموس و ولاتیشی له ده ست نه چی، خو نه گهر به حوکی کوفر پازی بیو حوکی خوی نه وی، نه وه که سه کافریش نه بی.

بیرانه: هه موو سهر به رزی بۆ نه وه که سه یه: که له ریگای خوا تی نه کوشئ، نه وانیه نه لئین: نیستا جهاد سودی نیه، که وابوو پیویست ناکا جهاد بکری. یان نه لئین: نایا جهاد له کوئ بکه یین؟ خو کار به ده سته کان موسولمانن هه رچه ند حوکمیش به قورئان نه که ن، چونکه باوه رپان به خواو پیغمبر ﷺ هه یه، وه له شکرئ نه وانیش زور موسولمانئ تی دیاه چونکه باوه رپان به خواو پیغمبر ﷺ هه یه، چۆن بیان کوژین؟

له وه لامدا نه لئین: نه وه کار به ده سته نهی نیستا خو یان سه پاندوه به سهر ولاتانی نیسلامدا، هه موویان نوکه ری کافره کانن، بۆیئ حوکی قورئان ناچه سپینن و دژ به هه موو پیشکه و تنیکی نیسلامی نه وه ستن و بایه خ به به دره و شتی نه ده ن، نه وه ی یارمه تی نه وانیش نه دا، وه کو نه وانو نویژکردنه کی سودی نیه. پروانه حه دیسی (۲۴).

(ثُمَّ قَالَ) دیسان پیغمبر ﷺ فرمودی: (أَلَا أُخْبِرُكَ بِمَلَاكٍ ذَلِكَ كُلُّهُ) نایا پیّت بلیم: شتیک هه یه: نه وه ی و وتمان گشتی لیکو نه بیته وه؟ (قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ) گوتم: به لئی نهی

فَأَخَذَ ﷺ بِلِسَانِهِ وَقَالَ: كُفَّ عَلَيْكَ هَذَا. فَقُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ وَإِنَّا لَمُؤَاخِذُونَ بِمَا تَتَكَلَّمُ بِهِ؟ فَقَالَ ﷺ: تُكَلِّتُكَ أُمُّكَ! وَهَلْ يَكْبُ النَّاسُ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ، أَوْ - قَالَ - عَلَى مَنَاخِرِهِمْ إِلَّا حَصَانِدُ أَلْسِنَتِهِمْ؟ ﴿﴾ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

پیغمبر صلی الله علیه و آله خواجه پیغم بلئی (فَأَخَذَ بِلِسَانِهِ) پیغمبر صلی الله علیه و آله زوبانی خوی به دست گرت و (ثُمَّ قَالَ) ثینجا فرموی: (كُفَّ عَلَيْكَ هَذَا) خوت له مه بیاریزه.

(فَقُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ وَإِنَّا لَمُؤَاخِذُونَ بِمَا تَتَكَلَّمُ بِهِ؟) منیش گوتم ئه ی پیغمبر صلی الله علیه و آله خواجه پیغم بلئی (ثُمَّ قَالَ: تُكَلِّتُكَ أُمُّكَ!) (پیغمبر صلی الله علیه و آله) فرموی: دایکت بزرت بکا، چون ئه مه نازانی! - (لیرده دا مه به ست دوعای خراپ نیو مه به ست سهرسورمانه) - (وَهَلْ يَكْبُ النَّاسُ فِي النَّارِ ثَابًا هِيَ هَوِيَّكَ هَهُ يَكُ زَوْرَتَرِينِ) ئه و خه لکه فری بداته ناو ناگری دوزخ (عَلَى وُجُوهِهِمْ، أَوْ قَالَ عَلَى مَنَاخِرِهِمْ) که له سهر پوی خویان رابکیشرینه ناو ناگر (إِلَّا حَصَانِدُ أَلْسِنَتِهِمْ) تهنه هوی که کرده و ی زوبانیانه، که پی ئه چنه دوزخ، وه ک قسه ناشیرین و شایه دی به درو دو زمانی و جنیودان... هتد (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ) نیمامی (تبریزی) گنراویه تیه وه.

﴿ چهند تیگه یشتنیك له م حه دیسه دا ﴾

۱- (وَصَلَاةُ الرَّجُلِ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ): پیغمبر صلی الله علیه و آله ئه فرموی: ﴿عَلَيْكُمْ بِقِيَامِ اللَّيْلِ فَإِنَّهُ ذَابُ الصَّالِحِينَ قَبْلَكُمْ، وَهُوَ قُرْبَةٌ إِلَى رَبِّكُمْ، وَمَكْفَرَةٌ لِلْسَّيِّئَاتِ، وَمَنْهَاجٌ لِلْإِثْمِ، وَمَطْرَدَةٌ لِلدَّاءِ عَنْ الْجَسَدِ﴾ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ، ئیوه شه ونویژ بکه ن، چونکه شه ونویژ پیشه ی پیوچاکانی پیش ئیوه یه، له خوا نزیکتان ئه کاته وه، خراپه کانتان ئه سپرته وه، له گونا هکردن قه ده غه تان ئه کا، دهر له لاشه تان دهر ئه کا.

۲- (وَذِرْوَةُ سَنَامِهِ الْجِهَادُ): نیمامی (الأذْرَعَى) ئه و فرموده یه ی هه لبراردوه: که (جهاد) له هه مو کرده وه کانی مرقه - له پاش نیمان - گه وره تره، چونکه پرسیار له پیغمبر صلی الله علیه و آله کرا: ﴿يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يَعْدِلُ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ قَالَ: لَا تَسْتَطِيعُونَهُ. فَأَعَادُوا عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا؟ كُلُّ ذَلِكَ يَقُولُ: لَا تَسْتَطِيعُونَهُ! ثُمَّ قَالَ: مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْقَانِتِ بَأَيَاتِ اللَّهِ لَا يَفْتُرُ مِنْ صَلَاةٍ وَلَا صِيَامٍ حَتَّى يَرْجِعَ الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ رَوَاهُ الشَّيْخَانِ، ئه ی پیغمبر صلی الله علیه و آله کام کرده وه به قه د (جهاد) خیری زوره؟ فرموی: ناتوان کرده وه ی واکه ن که به قه د (جهاد) خیری زور بی. ثینجا دو جارو سی جاری تر پرسیاران لی کرده وه؟ ئه ویش هه ر ئه یه فرموی: ناتوان. ثینجا فرموی: خیری (مُجَاهِدٌ) له ریگای خوا، وه کو خیری ئه و که سه یه: به رده وام به پوژوو بی و شه ونویژ بکا و قورئان بخوینی، به جوړیکی واکه ن نوژوو پوژوو پشو و نه دا، تا (مُجَاهِدٌ) ریگای خوا له (جهاد) هکه ی ئه گه ریته وه.

(الْحَدِيثُ الثَّلَاثُونَ: أَمْرُ اللَّهِ وَتَوَاهِيهِ)

﴿عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُسَنِيِّ جُرْثُومِ بْنِ نَاشِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى فَرَضَ فَرَائِضَ فَلَا تُضَيِّعُوهَا، وَحَدَّ حُدُودًا فَلَا تَعْتَدُوهَا، وَحَرَّمَ أَشْيَاءَ فَلَا تَنْتَهِكُوهَا، وَسَكَتَ عَنْ أَشْيَاءَ رَحْمَةً لَكُمْ غَيْرَ نَسِيَانٍ

مهروه‌ها پیاویک پرسپاری له پیغهمبر ﷺ کردو گوئی: ﴿يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتُكْفَرُ عَنِّي خَطَايَايَ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، وَأَنْتَ صَابِرٌ مُحْتَسِبٌ مُقْبِلٌ غَيْرُ مُدْبِرٍ، إِلَّا الدِّينَ﴾ رواه مُسْلِمٌ، ئەى پیغهمبرى خوا ﷺ نایا ئەگەر له پێگای خوا بکوژیم و شهید بئیم، هه‌موو گونا‌هه‌کانمان لانه‌بردین؟ هه‌رمووی: بێ، به‌و مه‌رجه‌ی: خو‌پا‌گری و پادا‌شتت له خوا بو‌ی و هه‌له‌مه‌ت‌بر بی و هه‌لاتوو نه‌بی، ته‌نها قه‌رز نه‌بی. واته‌: جگه له قه‌رزى ئاده‌میزاد، خ‌وای گه‌وره له گشت گونا‌هه‌کانی (شه‌ید) خو‌ش نه‌بی.

﴿حەدیسی سێیەم: فەرمان و قەدەغە کراوە‌کانی خوا﴾

(عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُسَنِيِّ جُرْثُومِ بْنِ نَاشِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: (تَبَوُّهُ تَعْلَبُهُ) (خَوْشَهُنِي) يَهْكِيكَ لَهُو سَهَابَانَهُ يَهِيمَانِي بِنِ دَارِهِ كَيْانِ دَاوَهُتَهُ پَيَغْهَمْبَر ﷺ، (٤٠) حەدیسی گێڕا‌ونه‌وه، له سالی (٧٥) کۆچی له شام وه‌فاتی کردوه.

(عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) له پیغهمبر ﷺ نه‌گێڕینه‌وه: (قَالَ) پَيَغْهَمْبَر ﷺ هه‌رمووی: (إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى فَرَضَ فَرَائِضَ) خ‌وای گه‌وره چه‌ند شتیکی له سه‌ر ئێوه واجب کردوه (فَلَا تُضَيِّعُوهَا) ئێوه‌ش له ده‌ستیان مه‌ده‌ن و جێ به‌جێیان بکه‌ن.

پێناسه: واجب نه‌وه‌یه: له سه‌ر کردنی پادا‌شی بدریتێ و له سه‌ر نه‌کردنی سزا بدری: وه‌ك نوێژ، پۆژوو، زه‌كاته‌... هه‌تد.

(وَحَدَّ حُدُودًا) وه‌ خ‌وای گه‌وره چه‌ند سنو‌ریکی دان‌اوه: بۆ سزادانی خه‌لك له سه‌ر هه‌ندیك تاوان (فَلَا تَعْتَدُوهَا) له‌و سنو‌ره‌ تێ مه‌په‌ن و زیاتری مه‌که‌ن وه‌ك سزای (زینا): سه‌د دا‌ره، سزای ئاره‌ق‌خۆر: چ‌ل دا‌ره، بوختان: هه‌شتا دا‌ره... هه‌تد، به‌و جو‌ره‌ی له شه‌ریعه‌تی ئیسلام دیار کراوه.

(وَحَرَّمَ أَشْيَاءَ) خ‌وای گه‌وره چه‌ند شتیکی قه‌ده‌غه‌ کردوه و حه‌پامه‌ بیه‌کن (فَلَا تَنْتَهِكُوهَا) قه‌ده‌غه‌ی خوا مه‌شکێن و نزیکێ ئه‌و حه‌پامه‌ مه‌که‌ن، به‌ هه‌چ جو‌ری مه‌یکه‌ن، وه‌ك زینا، ئاره‌ق، قوما‌ر، شایه‌دی به‌ درۆ... هه‌تد.

پێناسه: حه‌پام نه‌وه‌یه له‌سه‌ر کردنی سزا بدری و به‌ وازی هه‌تیانی پادا‌شتی بدریتێ له قیامه‌ت. (وَسَكَتَ عَنْ أَشْيَاءَ) خ‌وای گه‌وره بێ ده‌نگی له هه‌ندی شت کردوه و با‌سی حه‌پام و حه‌لا‌لی ئه‌و شته‌ی نه‌کردوه (رَحْمَةً لَكُمْ) به‌زه‌یی به‌ ئێوه‌ دا هاته‌وه (غَيْرَ نَسِيَانٍ) وا تێ مه‌که‌ن خوا

فَلَا تَبْحَثُوا عَنْهَا ﴿ حَدِيثٌ حَسَنٌ رَوَاهُ الدَّارَقُطْنِيُّ وَغَيْرُهُ.

له بیرى چووه باسی بکا (فَلَا تَبْحَثُوا عَنْهَا) ئیوهش لیى مه کولنه وهو به دوايا مه گه پین. که واته: پرسىارى زیاد مه که مه لیى ئه رى بۆچى چه پامه؟ بۆچى چه لاله؟ به لام نه گه ر شتیکت له لا پوون نه بو ئایا چه پامه، یان چه لاله؟ بپۆ لای زانای ئایینی پرسىار بکهو به نه زانى ئیشه که مه که.

(حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ الدَّارَقُطْنِيُّ وَغَيْرُهُ) ئیمامى (داره قوتنى) و چه ند زانایه کی تر گپروایه تیاننه وه، ئه م زانایه ناوی (علی) کوپى (عمره) خه لکی گه په کی (دارالقطن) بوو له (به غدا)، له سالى (۲۰۶) کۆچى له دایک بووه، له (۲۸۵) وه فاتى کردوه، یه کی که له زانا به رزه کانی هه دیس.

ئینجا بزانه: هه ر که سیک کرده وه یه کی چه پام بکا، ئه وه توپه یى خوا ئه بزوتنى بۆ ئه وه ی سزای بدا ﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَغَارُ وَالْمُؤْمِنُ يَغَارُ، وَغَيْرَةُ اللَّهِ أَنْ يَأْتِيَ الْمُؤْمِنُ مَا حَرَّمَ اللَّهُ﴾ روه الترمذی، واته: خوا غیره تی مه یه و توپه ئه بى، موسولمانیش غیره تی مه یه و توپه ئه بى، جا غیره ت و توپه بوونی خوا به هو ی ئه وه یه: که موسولمان کرده وه یه کی چه پام بکا.

﴿چه ند تیگه یشتنیک له م هه دیسه دا﴾

۱- (إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى فَرَضَ فَرَائِضَ فَلَا تُضَيُّوْهَا): بزانه: هه ر که سیک واجیبکی له ده ست چوو له کاتى خو ی دا نه یکرد، واجبه قه زای بکاته وه، چونکه پرسته ی (فَلَا تُضَيُّوْهَا) وا ئه گه یه نى: هه ر که سیک به رى و واجیبکی له ئه ستودا مابى، ئه وه به له ده ستده رى مافى خوا ناو ئه برى، که وابوو: هه ر که سیک واجیبکی له ئه ستودا بى، دروست نیه خو ی به سوننه ت خه ریک بکا، تا واجبه که ئه داته وه، له هه دیسی پیغه مبه ردا ﷺ هاتوه: ﴿لَا تُقْبَلُ نَافِلَةٌ حَتَّى تُؤَدَّى الْفَرِيضَةُ﴾ روه الإمام أحمد فى رسالة الصلاة، له لای خوا سوننه ت قبول ناکرى، تا واجبه به ته وای ئه کرى.

۲- (وَحَرَّمَ أَشْيَاءَ فَلَا تَنْتَهِكُوهَا): شکاندى قه ده غه ی خوا به هیزترین هو یه: بۆ توپه بوونی خوا، چونکه کردنى هه ر کارىکی چه پام ئه بیته نیشانه ی بى بایه خى و پیز لی نه نان له خوا ی گه وره، ته ماشا بکه پیغه مبه ر ﷺ ئه فه رموى: ﴿لَا أَحَدٌ أَغْيَرُ مِنَ اللَّهِ، فَلِذَلِكَ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ﴾ روه الشیخان، هیه که س له خوا به غیره تر نیه، له بهر به غیره تی تاوانى ئاشکروا په نهانى چه پام کردوه. واته: هه ر که سیک تاوانیک بکا، خوا لیى توپه ئه بى.

۳- (فَلَا تَبْحَثُوا عَنْهَا): یه کی که له و شتانه ی خواو پیغه مبه ر ﷺ بى نه دنگیان لی کردوه: زاتى خوا ی گه وره یه، پیغه مبه ر ﷺ ئه فه رموى: ﴿تَفَكَّرُوا فِي آلَاءِ اللَّهِ، وَلَا تَفَكَّرُوا فِي اللَّهِ﴾ روه

(الْحَدِيثُ الْحَادِي وَالثَّلَاثُونَ: فِي الزُّهْدِ)

﴿عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ سَهْلٍ بْنِ سَعْدِ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ: ذُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ إِذَا عَمَلْتُهُ أَحْبَبَنِي اللَّهُ وَأَحْبَبَنِي النَّاسُ؟ فَقَالَ ﷺ: ارْزُحْ فِي الدُّنْيَا يُحِبَّكَ اللَّهُ، وَارْزُحْ فِيمَا عِنْدَ النَّاسِ يُحِبَّكَ النَّاسُ﴾ حَدِيثٌ حَسَنٌ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَغَيْرُهُ بِإِسْنَادٍ حَسَنَةٍ.

الطبرانی والبيهقي، بیر له چاکه کان و دروستکاروه کانی خوا بکهنه وه، بیر له زاتی خوا مه کهنه وه. که وابوو: گفتگو کردن دهر باره ی زاتی خوا، شوینی خوا، نهینی یه کانی خوا، پیشه ی گومر ابوو کانی (أهل البدعة والضلالة) یه.

﴿حَدِیسی سی و یه کهم: وارزهینان له دنیا﴾

(عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ سَهْلٍ بْنِ سَعْدِ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) (سه هل ی کوپی (سه عد ی (ساعیدی) خوا لیان پازی بی، سه حابه یه، خه لکی (مه دینه) یه، (۱۸۸) حدیسی گپراونه وه، له سالی (۸۸) ی کوچی له (مه دینه) وه فاتی کردوه.

(قَالَ) نه فره موئ: (جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ) پیاویک هاته لای پیغه مبه ر ﷺ (فَقَالَ: ذُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ) پیاوه که گوتی: نه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ کاریکم پی نیشان بده (إِذَا عَمَلْتُهُ) هر کاتیک نهو کاره م کرد (أَحْبَبَنِي اللَّهُ وَأَحْبَبَنِي النَّاسُ) خوی گه وره خوخی بویم و خه لکیش خوخی بویم؟.

(فَقَالَ: ارْزُحْ فِي الدُّنْيَا) پیغه مبه ر ﷺ فره موئ: واز له دنیا بیته و ته نها به قه د پیویست مالی حه لال کو بکه وه - پروانه حدیسی (۴۰) - (يُحِبُّكَ اللَّهُ) خوی گه وره خوخی نهوئ ی.

وارزهینان له دنیا نه مه یه: چاوت له گه وره یی نه بی، خوت به پیاویکی زلو لیها توو دانه نی، نه وه ی دلت نه یه وئ له حه لال گشتی نه ده یئی، چاوت له دهستی کهس نه بی، هه رده م مردن له بهر چاوت بی، گیانی خوت به خوا به رستی ببه یته سه ر.

(وَارْزُحْ فِيمَا عِنْدَ النَّاسِ) واز له و شتانه بیته: که له به ردهستی خه لکدایه (يُحِبُّكَ النَّاسُ) خه لکیش نه توئ خوخی نهوئ، چونکه دلی زور کهس نه وه مایه: نه گهر ته ماع له مالیان بکه ی، یان ته ماع له کاریان بکه ی رقیان لیث هه لئه سستی و خوشیان ناوئ ی و به چاوی سوک ته ماشات نه که ن، که وابوو: خوشیستنی دنیا سه ری هه موو تاوانیکه، هه ر که سیك دنیا ی خوخی بوئ، له دوا پوزدا زبانی لی ته که وئ، مروخی ژیره و هوشیار بو چهند پوزیک کی دنیا خوی ناشیرین ناکا له لای خواو خه لک.

(حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَغَيْرُهُ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ) حدیسیکی جوانه، نیمام (ثین ماجة) و چهند زانایه کی تر گپراویه تیانه وه.

(ثین ماجة) ناوی (محمد) کوپی (یه زید) بوو، خه لکی (قه زوین) بوو، له سالی (۲۰۹) ی کوچی له دایک بووه، له (۲۷۲) وه فاتی کربوه، یه کیکه له زانایانی حدیس، خوا لی پازی بی.

(الْحَدِيثُ الثَّانِي وَالثَّلَاثُونَ: لَا ضَرَرَ وَلَا ضَرَارَ)

﴿عَنْ أَبِي سَعِيدٍ سَعْدِ بْنِ مَالِكِ بْنِ سَنَانِ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ:﴾

نُيْنِجَا بَزَانَه: سووپوون له سهر ودهسته تانی مالی دونیاو هه وڵدان بۆ پلهی بهرز نه بێته هوی له دهستجوونی زۆر له پلهی له خواترسان و خواپهرستی، چونکه ئهم دله جینگای دوو ههوی تی دا نابێته وه ﴿عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا ذُبَّانٌ جَائِعَانِ أُرْسِلَا فِي غَنَمٍ بِأَفْسَدَ لَهَا مِنْ حِرْصِ الْمَرْءِ عَلَى الْمَالِ وَالشَّرَفِ لِدِينِهِ﴾ رواه الإمام أحمد، واته: دوو گورگی برسی که بهربدرینه ناو میگه له مه پێک، نه وهنده تێکی نادهن، وهکو سووپوونی مروڤ له سهر کۆکردنه وهی مال و ودهسته تانی گهرهیی نایینه که ی لێ تێک نه دا.

﴿چه ند تینگه یشتنیک له م چه دیسه دا﴾

۱- (ارْهَدْ فِي الدُّنْيَا): پێغه مبه ر ﷺ نه فهرموئ: ﴿انْظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلُ مِنْكُمْ وَلَا تَنْظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ فَوْقَكُمْ، فَهُوَ أَجْدَرُ أَنْ لَا تَزِدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ﴾ رواه مسلم، ته ماشای نهو که سه بکه ن که له نێوه به رهو خوارتره: له خزم و مال و جوانی، ته ماشای نهو که سه مه که ن که له نێوه به سه ره وه تره: له خزم و مال و جوانی، وه ها باشره، تا کو نعیمه ته کانی خواتان به سوکی نه یه ته به رچاو.

۲- (ارْهَدْ فِيمَا عِنْدَ النَّاسِ): پێغه مبه ر ﷺ نه فهرموئ: ﴿اتَّقِ الْمَحَارِمَ تَكُنْ أَعْبَدَ النَّاسِ، وَارْضَ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لَكَ تَكُنْ أَعْنَى النَّاسِ، وَأَحْسِنْ إِلَى جَارِكَ تَكُنْ مُؤْمِنًا، وَأَحِبَّ لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ تَكُنْ مُسْلِمًا، وَلَا تُكْثِرِ الضَّحْكَ فَإِنَّ كَثْرَةَ الضَّحْكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ﴾ رواه الترمذی، واته: خۆت له حه رپامه کان بپاریزه نه بێته خواپهرستهرین که س، نهو به شهی خوا بۆی داناوی پێی پازی به نه بێته ده و له مه ندرتهرین که س، چاکه له گه ل دراوسیت بکه نه بێته ئیماندارێکی ته واو، زۆر پێمه که نه چونکه زۆر پێکه نین دل نه مرئیی.

۳- (يُحِبُّكَ اللَّهُ... يُحِبُّكَ النَّاسُ): پێغه مبه ر ﷺ نه فهرموئ: ﴿إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: أَيُّنَ الْمُتَحَابِّينَ بَجَلَالِي؟ الْيَوْمَ أَظْلَهُمْ فِي ظِلِّي يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلِّي﴾ رواه مسلم، خوی گه و ره له پۆژی دوا یی نه فهرموئ: له کوین نه وانه ی له دونیادا له به ر گه و ره یی من یه کتریان خۆش نه و یست؟ نه مرۆ له سیبهری عهرشی خۆمیان دانه نیم، که جگه له سیبهری عهرشی خۆم هه چ سیبهریکی تر نه.

﴿چه دیسی سی و دووم: زیان له ئیسلامدا نیه﴾

(عَنْ أَبِي سَعِيدٍ سَعْدِ بْنِ مَالِكِ بْنِ سَنَانِ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (نه بو سه عید) ی (خودری) یه کی که له سه حابه کانی پێغه مبه ر ﷺ، (۱۱۷۰) چه دیسی گێراونه وه، له سالی (۷۴) ی کۆچی له (مه دینه) وه فاتای کردوه، به خۆیشی خه لکی (مدینه) بووه.

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ ﴿ حَدِيثٌ حَسَنٌ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ
وَالدَّارَقُطْنِيُّ وَغَيْرُهُمَا مُسْنَدًا، وَرَوَاهُ مَالِكٌ فِي الْمَوْطَأِ مُرْسَلًا عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى
عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، فَأَسْقَطَ أَبُو سَعِيدٍ وَلَهُ طُرُقٌ يَقْوَى بَعْضُهَا بَعْضٌ.

ئەم (صحابە) یە ئەگزیتەو: (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ) پیتەمبەر ﷺ فەرمووی:
(لَا ضَرَرَ) هیچ زیان لێدانیک لە ئایینی ئیسلامدا پەوا نیە: چ زیان لە خۆت بدە، چ
لە کەسیکی تر بۆ ئەوێ سود بە خۆت بگا.

(وَلَا ضِرَارَ) ھەروەھا: زیان لێدانی خەڵک پەوا نیە، بە سودی خۆیشی تێدا نەبێ، یان
لە تۆلە ی زیانیکی زیانیکی تری بێ شەری لێ بدە، واتە: لە مافی خۆی زۆرتر زیانی لێ بدە:
وەک لە جیاتیی پەنجە یەک دەستی بپرێ، یان لە جیاتیی دەستێک بیکوژێ، واتە: لە سنووری
ئەسلام دەرچێ.

بەلام ئەگەر بەرژەو ھەندێ گەورە تر بوو لەو زیانە، ئەمە پەوا یە: وەک دەست بپرینی دز بۆ
پاراستنی مائی خەڵک، دارکاری کردنی زیناکەر بۆ پاراستنی ناموس، یان تۆلە وەرگرتنیکی
بەگۆڕە ی شەری ئەسلام بوو: وەک چاوە بە چاوە، دەست بە دەست، ئەمەش پەوا یە.

(حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَالِدَّارَقُطْنِيُّ وَغَيْرُهُمَا مُسْنَدًا) ھەدیسیکی جوان و ئیمام (ئەبەن
ماجە) (دارەقوتنی) و چەندانی تر گۆڕاویەتیانەو (وَرَوَاهُ مَالِكٌ فِي الْمَوْطَأِ مُرْسَلًا عَنْ عَمْرِو بْنِ
يَحْيَى عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، فَأَسْقَطَ أَبُو سَعِيدٍ) ھەروەھا ئیمام (مالیک) -کۆری (ئەنەس) یەکیکە
لە زانا سەر مەزھەبەکان و زانیانی ھەدیس، لە سالی (۹۳) لە (مەدینە) لە دایک بوو، لە سالی
(۱۷۹) ی کۆچی لە (مەدینە) وەفاتی کردو، مامۆستای ئیمامی (شافعی) بوو، خوا لێیان پازی
بێ- ئەو ھەدیسی لە کتێبەکی خۆی کە ناوی (مَوْطَأٌ) بوو، گۆڕاویەتیەو ھەو ناوی
(ئەبوسەعید) ی نەھیناوە، کە وابوو: ھەدیسیکە لاوازە، بەلام (وَلَهُ طُرُقٌ يَقْوَى بَعْضُهَا بَعْضٌ)
ھەدیسیکە چەند پێگایەکی ھەنە: یەکتری بەھێز ئەکەن و ھەدیسیکە جوان ئەبێ و ئیشی
پێ ئەکرێ، یەکیک لەم پێگایانە ئەم ھەدیسیە:

﴿عَنْ أَبِي صَرْمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ ضَارَّ ضَارَّ اللَّهُ بِهِ وَمَنْ شَاقَّ شَاقَّ اللَّهُ عَلَيْهِ﴾ رَوَاهُ
التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ حَسَنٍ، وَاتَّه: ھەرکەسێک زیان بە خەڵکی بگەینێ خوا زیانی پێ ئەگەینێ، وە
ھەرکەسێک ئازارو بارگرانی بخاتە سەر خەڵکی خوا لە قیامەت باری گران ئەکا.

﴿چەند تیگە یشتنیک لەم ھەدیسیەدا﴾

بەزانی: زانیانی شەرعزان لە سەر بناغە ی ئەم ھەدیسی (لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ) چەند
(قاعدة) یەکی (أَصُولُ الْفَقْه) یان بنیات ناو، وەکو:

۱- (الضَّرَرُ يُزَالُ) ئەبێ زیان لابدرێ: وەکو گەرانەو ھێ شتی فرۆشراو ئەگەر ناتەواو
بوو، ھەم خۆپاراستن لە ھۆیەکانی نەخۆشی و... ھتد.

الْحَدِيثُ الثَّالِثُ وَالثَّلَاثُونَ: فِي كَيْفِيَّةِ الْمُحَاكَمَةِ

﴿عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ لَادَّعَى رِجَالٌ أَمْوَالَ قَوْمٍ وَدِمَائِهِمْ، لَكِنَّ الْبَيِّنَةَ عَلَى الْمُدَّعِيِ وَالْيَمِينَ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ﴾

۲- (الضَّرَرُ لَا يُزَالُ بِالضَّرَرِ) نابی زیان به زیانکی تر لابدری، وهکو: دروست نیه مروئی برسی خواردنی برسییکی تر بخواو تووشی مردنی بکا، دروست نیه پوویار له زهویه که ی خوی لابداته زهوی که سیکی تر... هتد.

۳- (يُحْتَمَلُ الضَّرَرُ الْخَاصُّ لِدَفْعِ الضَّرَرِ الْعَامِّ) زیانی تاییه تی لی ته دری تا کو زیانی گشتی لابدری: وهکو برینی دهستی دن، تا کو زیان له مالی خه لك نه که وی... هتد.

۴- (يُرْتَكَبُ أَخْفُ الضَّرَرَيْنِ لِاتِّقَاءِ أَشَدِّهِمَا) زیانی سوکتر لی ته دری تا کو له زیانی گوره تر خو بیاریزی: وهکو له دهستدانی مال بو پاراستنی گیانی خوی، یان هی ناده میزادیکی تر، هم شکاندنی پوژوو بو پزگارکردنی گیانی خوی، یان هی ناده میزادیکی تر... هتد.

۵- (الضَّرُورَاتُ تُبَيِّحُ الْمَحْظُورَاتِ) ناچاریه کان چه پامه کان چه لال نه که ن: وهکو خواردنی مردار بو مروئی برسی که نزیک مردن بی، هم گوتنی ووشی کوفر، یان کردنی کاریکی کوفر نه که ر زوری لی کراو مه ترسی کوشتنی هه بوو.

ناگاداری: ناچاری = (ضُرُورَة) له گه ل پتویستی = (حَاجَة) جیاوازه، چونکه ناچاری = (ضُرُورَة) به حاله تی که گوتری: که نزیکی مردن بکا، نه ناچاری به چه پام چه لال نه کا.

پتویستی = (حَاجَة) به حاله تی که گوتری: که زور ماندوو و به نازاری بکا، به لام مه ترسی مردنی لی نه کری، که وابوو: به پتویستی به چه پام چه لال نابی.

﴿حَدِيسِي سِي وَسِيْهَم: چُونِيه تِي دَاكَرْدَن﴾

(عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ) له (ثَبِينَ عَهْبِيَّاس) خوا لییان پازی بی گپدراوه ته وه: پیغه مبه ر ﷺ فه رمووی: (لَوْ يُعْطَى النَّاسُ) نه که ر بدری به خه لك، واته: نه و مافه ی داوای نه که ن نه که ر بیاند ریستی (بِدَعْوَاهُمْ) به ته نها داواکردنیان (لِادَّعَى رِجَالٌ أَمْوَالَ قَوْمٍ) هه ندی که س له خوی وه داوای مالی خه لکی تری نه کرد (وَدِمَائِهِمْ) وه داوای خوینی که سانی تریشیان نه کرد، واته: کوشتن.

(لَكِنْ) به لام نایینی پیروزی نیسلام وای داناوه: که (الْبَيِّنَةُ عَلَى الْمُدَّعِيِ) داواکار شاهید بیینی بو نه وه ی راستی به که ی دهر که وی؟ چونکه نه و داوای شتیکی په نهان نه کا: که نه و مافه ی (وَالْيَمِينَ) سویند خواردن (عَلَى مَنْ أَنْكَرَ) له سه نه و که سه یه که داوای لی کراوه و دان نانی به مافی داواکار.

حَدِيثٌ حَسَنٌ رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ وَغَيْرُهُ هَكَذَا، وَبَعْضُهُ فِي الصَّحِيحَيْنِ.

(حَدِيثٌ حَسَنٌ رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ) ئىمامى (بهيهقى) - ناوى (أحمد) كوپى (حسين)، له (بهيهقى) له نزيك (نيسابور) له سالى (۳۸۴)ى كۆچى له دايك بووه، يهكئكه له زانا بهرزهكانى ههديس، له سالى (۴۵۸) وهفاتى كردوه - ئهه ههديسهى گيڤاوهتهوه (وغيره هكذا) چهندانى تريش بهو جوړه گيڤاويهتيانهوه (وبعضه فى الصحيحين) پارچهيهكى ئهه ههديسه له (صحيح)ى (بوخارى)و (موسليم)دايه.

مهرجى شاهيدهكان: ئهبى موسولمان بن، نويزو پوژوو و زهكات جي بهجي بكن، تاوانبار نهبن: به ئارهق و قومارو زينا... ههتد گوناهاهكانى تر، مهروه ها: دايكو باوكو كوپو كچى داواكار نهبن، دوژمنى داوايكراو نهبن، پهووشتيان باش بى، گومانى سوود بهخو گهيانندن و زيان لادان له سهر خويان لى نهكړى.

سوينا خواردنيش: ئهبى به خودا بى، يان به سيفهتهكانى خودا بى: وهك قوپئانى پيروژ. **ئينجا بزانه:** ئهگهرداواكار دوو شاهيدى هيئان، يان شاهيديكى هيئاو سوينايشى خوارد، ئهوه مافهكهى ئهدرىتى، وه ئهگهر هيچ شاهيدى نههيئا، ئهوكاته داوايكراو سوينا ئهخوا: كه ئهوه مافهى له سهر نيه. بهلام داوايكراو بوى دروسته: سوينا نهخواو بيگه پيئيتهوه بو سهر داواكار، بو ئهوهى ئهوه سوينا بخوا، جا ئهگهرداواكار شاهيدى نههيئاو سوينا گهرايهوهكهشى نهخوارد، ئهوه به يهكجارى مافى ئهسوتى، واته: ئهبى به جوړيكى تر ئهه داوايه تومار بكا، بهو مهرجهش شاهيدى دهست بكهوئ.

جا ئهوهش بزانه: واجبه كاربهدهست قازى يهك دابنى بو براندهوهى كيئشهى نيوان خهلك، ئهگهر ئهوه دايهنا، ئهبى خهلكهكه بو خويان يهكئكه دابنينو گويايه لى بن ﴿عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ﴾: كَيْفَ تُقَدَّسُ أُمَّةٌ لَا يُؤْخَذُ مِنْ شِدِيدِهِمْ لِضَعْفِهِمْ ﴿رواه ابن حبان، واته: چون پاك و سهر فراز ئهبى گهليكى وا: كه مافى بى ميژه كانيان له به ميژه كانيان وهرنه گيرى.

﴿چهند تيگه يشتنيك لهه ههديسه دا﴾

۱- ﴿لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ﴾: پيغه مبه ر ﷺ ئه فهرموئ: ﴿مَنْ خَاصَمَ فِي بَاطِلٍ وَهُوَ يَعْلَمُهُ، لَمْ يَزَلْ فِي سَخَطِ اللَّهِ حَتَّى يَنْزِعَ عَنْهُ﴾ رواه أبوداود، مهركه سيك داواى شتيكى ناهق بكاو بشزانى: مافى لهو شته دايه، بهردهوام له توپه يى خوادا ده ميئيتهوه، تا واز لهه داوايه نههيئى.

۲- ﴿الْبَيِّنَةُ عَلَى الْمُدْعَى﴾: پيغه مبه ر ﷺ ئه فهرموئ: ﴿لَنْ تَزُولَ قَدَمَا شَهِدَ الزُّورُ حَتَّى يُوجِبَ اللَّهُ لَهُ النَّارَ﴾ رواه ابن ماجه، قاچى شاهيدى به درو له شوين خوئ لاناچى، تا خواى گوره بپيارى دوزه خى بو ئه دا. چونكه شاهيدى به درو وهكو كافريوون داندراره، كه وابوو: خوئى لى بپاريژهو شاهيدى به درو مده.

(الْحَدِيثُ الرَّابِعُ وَالثَّلَاثُونَ: فِي إِزَالَةِ الْمُنْكَرِ)

﴿عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ،

۳- (وَالْيَمِينَ عَلَى مَنْ أُنْكَرَ): پیغه مبه ر ﷺ نه فرموی: ﴿مَنْ اقْطَعَ حَقَّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ بِيَمِينِهِ فَقَدْ أَوْجَبَ اللَّهُ لَهُ الثَّارَ، وَحَرَّمَ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ، قَالَ: وَإِنْ كَانَ قَضِيًّا مِنْ أَرَاكَ﴾ رواه مسلم، هر که سیک مافی موسولمانیک له دهست بدا به سویندی به درو، به پاستی خوی گه وره بریاری ناگری دوزده خوی بو نه داو به هه شتی لیقه دهغه نه کا، هرچه ند شوپکه دارسیواکیکیش بی. واته: مافه که زور که میش بی، که وایوو: سویندی به درو مه خو.

﴿حَدِیسی سی و چوارهم: لایردنی بی شه رعی﴾

(عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: (نَبَوْسَةَ عَيْدِي (خُودِرِي) نَهْ فَرَمَوِي: (سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ) كَرِيمَ لَهْ پِیغه مبه ر ﷺ بوو (يَقُولُ) نَهْ يَفَرَمُو: (مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا) هر که سیک له ئیوه زانی شتیکی نارهوا هیه (فَلْيُغَيِّرْهُ) با نه م شته نارهوا به له ناو به ریو بیگوری (بِيَدِهِ) به هیزی دهست و بازووی.

بزانه: مه به ست به (مُنْكَر) واته: نارهوا، وازهینانه له شتی که خواو پیغه مبه ر ﷺ واجبی کردبی. یان کردنی شتی که خواو پیغه مبه ر ﷺ هه پامی کردبی: وهکو زیناو نارهق خواردن و پیا خواردن و خو پووتکردنی نافرهت و تیکه لی نافرهت و پیاو، به هر جورئ هه بی... هتد. نه مانه هه مووی له ئیسلامدا نارهوا به پئویسته هه موو موسولمانیک به هیزو توانای خوی نه و شته نارپکه له ناو به ری، به وهرجهی: تووشی کوشتنی خوی و که سیک تر نه بی و تووشی نامووس بردنی خوی و که سیک تر نه بی و تووشی له ناو بردنی مالی نه بی، (نه مه مهرجی واجیبونه).

به لام نه گهر نارهوا به که له ناو نه چوو ته نها نه ویش مه ترسی له ناو چوونی خوی هه بوو، نه وه سوننه ته لای بیا، تاکو شه مید بی، پیغه مبه ر ﷺ نه فرموی: ﴿سَيِّدُ الشُّهَدَاءِ حَمْرَةُ، وَرَجُلٌ قَامَ إِلَى سُلْطَانٍ جَائِرٍ فَأَمَرَهُ وَنَهَاهُ فَقَتَلَهُ﴾ رواه الحاكم، گه وره ی شهیدان (حَمْرَةُ) ی مامی پیغه مبه ر ﷺ، پیاویکیشه: که پویه پووی کاریه ده سیتی سته مکار بیته وه فره مانی به چاکه ی پی بکاو له خراپه قه دهغه ی بکا، جا نه ویش بیکوژی.

به لام نه گهر گه یشته نه و پادهیه تاوانباران چهک به کار بیتن و به ناشکرایش گونا میان نه کرد، نه بی فره مانپه وای موسولمانان به و ئیشه هه ئستی، جا نه گهر هاتو کاریه دهستان گویان به خراپه نه نه دا، یان یارمه تی خراپه یان نه دا - وهکو ئیستا له وولاتانی ئیسلامدا هیه - نه وه کار له وه دهر نه چیو نه گاته پله ی تیکوشانی چه کدارانه: موسولمانانی لی هاتوو خویان پیک نه خه نو به که نه گرن بو نه هیشتنی نه م جوره کاریه ده ستانه و بو ژیانده نه وه ی حوکی قورپان.

فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فِيلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فِقْلِبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ ﴿﴾ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

جا نه گهر دانيشتن، گوناھيش به ناشکرايي نه کړا، نه وه هه موويان گوناھبار نه بن ﴿عَنْ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَقْرَوْنَ هَذِهِ الْآيَةَ وَتَضَعُونَهَا فِي غَيْرِ مَوَاضِعِهَا: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ﴾. وَإِنَّا سَمِعْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الظَّالِمَ فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ أَوْشَكَ أَنْ يَعْمَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابٍ ﴿﴾ رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ، ثِيَمَامِي (نه بوبه کر) فهرمووی: نهی خه لکینه ئیوه نه م نایه ته نه خویندو له مه به ستيکی تر دايته ننن، که خوا نه فهرمووی: (ئيوه خوتان چاک بکه، گومپايی که سانی تر زیان له ئیوه نادا نه گهر ئیوه راست بن). جا فهرمووی: ئیمه گویمان له پیغه مبه ر ﷺ بوو، نه یفهرموو: هه ر کانتیک خه لک زوردارو سته مکاریان بینو له سته مو زورداري قه ده غه یان نه کړدو نه یانگي پراوه بو ژیر حوکمی خوا، زور نزيکه خوی گوره به تیکپايی گشتیان تووشی سزا بکا. بگه پيوه بو حه دیسی (۲۹).

جا به هه ر جوړی هه بی، ئیمړو فهرمان به چاکو قه ده غه کړدنې خراپه پيوستی به تیکو شانی چه کدارانه هه به، چونکه یه که یه که موسولمانان هیچیان بو ناکړیو کار به ده سته کانیش توکهری کوفرنو نایه لن که س فهرمان به چاکه بکاو قه ده غه ی خراپه بکا ﴿عَنْ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: النَّبِيُّ ﷺ: إِنَّهُ سَتَكُونُ بَعْدِي أُمَرَاءُ مِنْ صَدَقَهُمْ بِكَذِبِهِمْ وَأَعَانَهُمْ عَلَى ظُلْمِهِمْ فَلَيْسَ مِنِّي وَلَسْتُ مِنْهُ وَلَيْسَ بِوَارِدٍ عَلَيَّ الْحَوْضُ﴾ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ، واته: له دوی من چه ند کار به ده ستيکی لینه هاتوو دینه سهر حوکم، جا هه رکه سيک باوه ر به دروی نه م کار به ده سته بکاو یارمه تیان بدا له سهر سته مکاری، نه و که سه له ئومه تی من نیه، منیش رابه ری وی نیم، نابيته میوان له سهر حه وزی که وسهر.

(فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ) جا نه گهر به ده ست نه یتوانی خراپه که له ناو بباو قه ده غه ی بکا، له بهر نه وه ی که س یارمه تی نه نه داو به ته نها تووشی کوشتنی خوی و مالویرانی نه بو، وه نه یته ویست خوی شه هید بکا چونکه سودی نه بو (فِيلِسَانِهِ) با به زوبانی خوی خراپه که له ناو بباو ناموزگاری خه لکی بکاو به قسه ی پیکو جوان بیان نه یتنه وه سهر پښگای راست، جا نه گهر سودیشی نه بی، نه بی به زوبان فهرمان به چاکه بکاو باسی خراپه هه ر بکا.

(فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ) جا نه گهر به زمانیش نه یتوانی فهرمان به چاکو قه ده غه کړدنې خراپه بکا، چونکه نه خراپه به ندیخانه، یان لی ته دراو ناموسیان نه برد، که سیش یارمه تی نه نه دا (فِقْلِبِهِ) با به دل پیی ناخو ش بی (وَذَلِكَ) نه م پینا خو شیه ی ناو دل (أَضْعَفُ الْإِيمَانِ) له هه موو ئیمانیک نرم تر و کز تره. چونکه نه گهر ئیمانی به تین بایه، به ده ست و به زوبان قه ده غه ی نه کړدو گوئی نه نه دایه سهر و مالی خوی، مردنیک له پښگای خوا بی، باشته ره له ژبانیکي ناو تاوانباری (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) ثیمام (موسلیم) گيړپراو یه تیه وه.

ئىنجا-له حەدىسىكى تىردا- پىتغە مېھرىڭ ئەفەرمۇي: ﴿لە دواى ئەم ئىمانە بىھىزە بە قەد دەنكە گلىرىمىك ئىمانى نامىنى﴾. واتە: ئەگەر موسولمان بە دللىش پقى لە خراپە نەبۆرە نىشانەى ئەوہىە: ئىمانى نەماوہ.

بىزانە: پىتويستە پىش ھەموو شتىك مرۆڧى موسولمان لە مالى خۆيەوہ فەرمان بە چاكەو قەدەغە كىردنى خراپە دەست پىڭكا، خواى گەورە ئەفەرمۇي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا﴾ واتە: ئەى خاوەن باوہ پان خۆتان و مندال و خىزانتان بپارىزن لە ئاگرى دۆزەخ. ئەى موسولمان: كە ئىمىرۆ بە چاوى خۆمان ئەبىنن زۆر لە موسولمانان ژن و كچى پىوتى لە بازارپا ئەسورپتەوہو بە قەد دەنكە گلىرىمىك پىي سەخلەت نابى، ئايا بە تەرازووى ئەم حەدىس و ئايەتە بىككىشەن چ موسولمانىكى لىدەر ئەچى؟

﴿چەند تىگە يىشتىك ئەم حەدىسەدا﴾

۱- (فَلْيَغْرِهٖ يَدِهٖ): بىزانە: ھەر كاتىك بە ھۆى لابرەنى (مُنْكَر) زيان لە كەسىكى تر ئەكەوت و زيانەكەش لە زىانى (مُنْكَر) زۆرتر بوو، ئەوہ حەرامە فەرمان بە چاكەو قەدەغە كىردنى خراپە بكا، چونكە (الضَّرَرُ لَا يُزَالُ بِالضَّرَرِ) زيان بە زيان لانا بىردى. بەلام: ئەگەر تەنھا مەترسى لە ناوچوونى خۆى، يان مالى خۆى ھەبوو، ئەوہ سوننەتە: فەرمان بە چاكەو قەدەغە كىردنى خراپە بكا، ئىنجا ئەگەر مەترسى خۆى و كەسىكى تر مال و ناموسى خۆى و كەسىكى ترى نەبو، ئەوہ واجبە فەرمان بە چاكەو قەدەغە كىردنى خراپە بكا، پىتغە مېھرىڭ ئەفەرمۇي: ﴿وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ، أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ ثُمَّ تَدْعُوهُ فَلَا يَسْتَجَابُ لَكُمْ﴾ رواه الترمذى، سويندم بەو خوايەى گيانى منى بە دەستە، ئەبى فەرمان بە چاكەو قەدەغەى خراپە بكەن، ئەگەر وا نەكەن نزىكە خواى گەورە لە لای خۆيەوہ سزايەكتان بىنرپتە سەر خۆشى لە زىانتان نەبىنن، ئىنجا لە خوداش بپارىننەوہ، خودا دوعاتان قبول ناكاو سزايەكە لانا. واتە: چونكە كارى بى شەرى بەردەوامە.

۲- (فَبَلِّسَانِهٖ): پىتغە مېھرىڭ ئەفەرمۇي: ﴿أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ عَذْلِ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ﴾ رواه أصحاب السنن، گەورە ترين (جِهَاد) و تىكۆشان لە پىگای خوا: گوتنى وشەيەكى راست و دادپەر و ھەرانەيە لە لای كاربە دەستىكى ستمكار.

۳- (فَبَلِّغْهٖ): پىتغە مېھرىڭ ئەفەرمۇي: ﴿إِذَا عُمِلَتِ الْخَطِيئَةُ فِي الْأَرْضِ كَانَ مَنْ شَهِدَهَا فَكَرَهَا كَمَنْ غَابَ عَنْهَا، وَمَنْ غَابَ عَنْهَا فَرَضِيهَا كَانَ كَمَنْ شَهِدَهَا﴾ رواه أبوداود، ھەر كاتىك گوناھىك لە سەر زەمىن كرا، ئەو كەسەى لەو شوپنەيەو بە تاوانەكە پازى نى، وەكو كەسىكە كە ئاگادارى گوناھەكە نەبى، واتە: نابىتە ھاويەشى تاوانبارەكە، وە ھەر

(الْحَدِيثُ الْخَامِسُ وَالثَّلَاثُونَ: حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ)

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَنَاجَشُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَلَا يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ﴾

که سبک له و شوینده نهی و به تاوانه که پازی بی، وه کو که سبک ناگاداری گوناها که بی، واته: نه بیته هاویه شی تاوانباره که له تاوانه که دا.

مه روه ها پیغه مبه ر ﷺ نه فرموی: ﴿مَنْ رَضِيَ عَمَلَ قَوْمٍ كَانَ مِنْهُمْ﴾ أَخْرَجَهُ أَبُو يَعْلَى، هر که سبک به کرده وهی که لیک پازی بی، نه ویش نه بیته یه کیک له وان و هاویه شی تاوانه که یانه.

﴿حَدَّثَنِي سَيِّدُ بَيْتِنَا: مَافِي مَوْسُولِ الْمَانِ لَهُ سِرٌّ مَوْسُولِ الْمَانِ﴾

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ) نه بوهوره یره نه فرموی: پیغه مبه ر ﷺ فرموی: (لَا تَحَاسَدُوا) هه سوودی به یه کتری مه بن.

پیناسه: هه سوودی نه مه به: که به وهی که سبک شتیکی خوی له ده ست بداو بو تو بی. هه سوودی بوی حه پامه؟ چونکه هه سوود ناره زایی به رامبه به خوا دهرده بری: که شتیکی داوه به که سبکی تر، له به نه مه پیغه مبه ر ﷺ فرمویته: (هه سوودی دین نه تاشی و چاکه ش نه خوا). که وایو: نه ی موسولمان، به دابه شکردنی خوا پازی به، چونکه به بی سود خوت خه فته بار نه که ی و خوی گهره ش لیث ناپازی نه بی.

(وَلَا تَنَاجَشُوا) به فیلبازی پاره ی فروشر او زیاد مه کن، واته: نه گهر که سبک شتیکی نه کپی، نه توش نه چی بلئی: من پاره ی زوتر پی نه دهم. مه به سستیشت کپین نه بی و به وهی کپیار مه لئه تینی تا به پاره یه کی زوتر بیکپی، پیغه مبه ر ﷺ فرمویته: ﴿نَهَوُ كَهْسَه مَهْلَعُونَه كَه زِيَان لَه مَوْسُولْمَانِيْكَ بَدَا، يَان فَيْلِي لِيْ بَكَا﴾.

(وَلَا تَبَاغَضُوا) پقو کینه له یه که مکیشن بو خاتری دنیا، واته: نه و جوره ئیشانه مه کن که نه بنه هوی پقو کینه: وه کو دووزمانی و گالتنه به یه کتری کردن و ده مه چه قه ی بی سود... هند (وَلَا تَدَابَرُوا) پشت له یه کتری مه کن و ده نگ له یه کتری پامه گرن.

بزانه: له سی پوز به و لاوه دروست نیه موسولمانان واز له یه کتری بین و قسه له که ل یه کتری نه کن، چونکه خوی گهره چاکه له هیچ لایه کیان وهرناگرئی تا ناشت نه بنه وه، باشتین لایه ن له ئیسلامدا نه وه یه: که نه چی زوتر سه لام نه کاو ناشت نه بیته وه.

(وَلَا يَبِعْ بَعْضُكُمْ) هه ندیک له ئیوه کپین و فروشته نی مه کن (عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ) به سه ر کپین و فروشته نی نه وانی تر دا وه که یه کیک به فروشیار بلئی: نه و شته مه فروشه به فلانکه س، بیفروشه به من، پاره ت زیاتر نه دهم. یان بلیته کپیار: نه و شته ی لئه کپه و بیده وه، ئینجا من هه مان شت نه دهم به هه رزانت. نه م جوره کرده وانه حه پامن.

وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا، الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ: لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَكْذِبُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ،
الْتَقَوْا هَاهُنَا- وَيُشِيرُ ﷺ إِلَى صَدْرِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ- بِحَسَبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ
الْمُسْلِمَ، كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ: دَمُهُ وَمَالُهُ وَعِرْضُهُ ﴿﴾ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

(وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا) نهی به ندهدگانی خوا، ثبوت بهینه برای به کتری کاری و بکن که
بین به براو به کتریتان خوش بوئ.

(الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ) موسولمان برای موسولمانه (لَا يَظْلِمُهُ) نابئ سته می لبکا
(وَلَا يَخْذُلُهُ) نابئ سه رشوپی بکا. واته: نه بی یارمه تی بداو له هاواری بچی و نه یه لبی که س
سته می لبکا (وَلَا يَكْذِبُهُ) نابئ دروی له گه لبکا له هیچ بابه تبکا، به لام بو ناشتکردنه وه
درو کردن دروسته و بو پاراستنی موسولمانیش له زورداریک دروسته.

(وَلَا يَحْقِرُهُ) نابئ به چاوی سوکو و بی نرخ ته ماشای بکی، چونکه تو نازانی کامتان
له لای خوا به پیزن، که وابوو: خوشت به زورو زل دامه نبی.

(الْتَقَوْا هَاهُنَا) ترسی خوا له ناو نیره دایه (وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ) پیغه مبه ر ﷺ
سئ جار دهستی خوی له سه سینگ خوی داناو هر نه یفه رموو: له خواترسان له ناو
دلدایه. واته: نه گهر دل گونجاو و باش بی، هه موو کرده و کانیش باش نه بن، خوای گه وره
ته ماشای جلو به رگو لاشه تان ناکا، به لکو ته ماشای ناو دلتان نه کا: نایا چونه.

(بِحَسَبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ) مروئی موسولمان نه و خرابه یه ی به سه (أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ) که
به چاوی سوکو و بی نرخ ته ماشای برای موسولمانی بکا.

(كُلُّ الْمُسْلِمِ) هه موو شتیکی موسولمانان (عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ) له سه موسولمان چه پامه: (دَمُهُ)
خوین پشتنی موسولمان چه پامه به ناهق (وَمَالُهُ) سامانی موسولمان چه پامه بیخوی، یان له
ناوی بهری به ناهق (وَعِرْضُهُ) نابو بردن و ناموس بردنی موسولمان چه پامه به هر شیوه یه ک
بی که شهرع نیزنت نه دا (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) نیمام (موسلیم) گپراویه تیه وه.

﴿چهند تیگه یشتنیک له م چه دیسه دا﴾

۱- (وَلَا تَبَاغَضُوا، وَلَا تَدَابَرُوا): دوژمنایه تی و رق لیهاتن و دهنگ راگرتن و پشت له یه کتری
کردن له بهر خاتری دنیا نیشانه ی که م دینی و به دبه ختی به، به لام له پیتاوی خواو
پیغه مبه ر ﷺ نیشانه ی نیمانی ته واوه، پیغه مبه ر ﷺ نه فهرموئ: ﴿أَوْتُسِقُ غَرَى الْإِيمَانِ:
الْمَوَالَةُ فِي اللَّهِ وَالْمُعَادَاةُ فِي اللَّهِ وَالْحُبُّ فِي اللَّهِ وَالْبُغْضُ فِي اللَّهِ﴾ رَوَاهُ الطَّبْرَانِي، توندترین
دهست پیوه گرگه کانی نیمان: دوژمنایه تی به له پیتاوی خوا، دوژمنایه تی به له پیتاوی خوا،
خوشویستنه له پیتاوی خوا، رق لیهاتنه له پیتاوی خوا.

۲- (الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ): پیغه مبه ر ﷺ نه فهرموئ: ﴿حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتٌّ: إِذَا
لَقِيْتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ، وَإِذَا دَعَاكَ فَاجِبْهُ، وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَانْصَحْ لَهُ، وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدْ اللَّهَ

(الْحَدِيثُ السَّادِسُ وَالثَّلَاثُونَ: فِي الْإِحْسَانِ إِلَى النَّاسِ، وَتَلَاوَةِ الْقُرْآنِ)

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ الدُّنْيَا نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسِّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ،

فَشَمَّتُهُ، وَإِذَا مَرَضَ فَعُدَّهُ، وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبَعَهُ﴾ رواه مُسْلِمٌ، مافي موسولمان له سهر موسولمان شه شه: كه ده يگه يئ سه لامي لي بكه، هه كاتيک بؤ خواردن بانگي كردى له گه لى بړو، هه كاتيک داواى ناموزگارى لى لي كردى ناموزگارى بكه، هه كاتيک پږمى وگوتى: (الْحَمْدُ لِلَّهِ). پيى بلى: (يَرْحَمُكَ اللَّهُ). هه كاتيک نه خوش بوو سهر داني بكه، هه كاتيک مرد له گه لى تهرمه كه ي بړو گورستان.

۳- (بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ): بزانه: پږينه گرتنى مروفى گه وره و زاناو ماقول و تايين په روه هه له خوږ دا سوکايه تى به برآى موسولمان، چونکه نه م پله به خوا پيى به خشميده و پتويسته نيمه ش پږي لي بنيتن، پيغه مبه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه فرموى: ﴿إِنَّ مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ إِكْرَامَ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ، وَحَامِلِ الْقُرْآنِ غَيْرِ الْغَالِي فِيهِ وَالْجَافِي عَنْهُ، وَإِكْرَامَ ذِي السُّلْطَانِ الْمُقْسِطِ﴾ رواه أبوداود، به گه وره ناسيني خوا، له وه دايه: كه پږي له پيش سپى و پيرى موسولمان بندري، پږي له و قورپان خوږينه بندري: كه له سنورى قورپان تينا په پږي و ليشى دوور ناکه وي، پږي له کاربه ده ستي داد په روه بندري.

که و ابو: پتويسته له پويشتنى ريگه له دانishtنو هه لسان نه م پږيه په چاو بکري، چونکه پيغه مبه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه فرموى: ﴿أَنْزِلُوا النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ﴾ رواه مسلم و أبوداود، نه م خه لکه به قه د پله ي خويان پږيان لي بنيتن.

﴿حَدِيثُ سَيِّدِ وَشْهْ شْهْم: چا که له گه لى خه لک و، خوږيندى قورپان﴾

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ) گيږدراوه ته وه له (أَبِي هُرَيْرَةَ): پيغه مبه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه فرموى: (مَنْ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ) هه كه سيك لابي له سهر موسولمانيك (كُرْبَةً) نازارو ته نگانه يه كه (مِنْ كُرْبِ الدُّنْيَا) له نازارو مهينه ته كاني دونيا (نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ) له پاداشى نه وه، خواى گه وره له سهر نه وي لاته با (كُرْبَةً) ته نگانه يه كه (مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ) له ته نگانو مهينه ته يه كاني پوږي دوايى، واته: هه كه سيك موسولمانيك پږگار بكا له ته نگانه يه كي دونيا، خواى گه وره ش نه وي پږگار نه كا له ته نگانه ي پوږي دوايى.

(وَمَنْ يَسِّرْ) هه كه سيك كاريك ناسان بكا (عَلَى مُعْسِرٍ) بؤ قه رزداريكي ده ست كورتو هه ژار: به و جوړه ي قه رزه كه ي بؤ بداته وه، يان بيپوړي و گه رده نى نازاد بكا، يان ماوه كه ي بؤ دوا بخا (يَسِّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ) خواى گه وره كارو داخو ازى يه كاني بؤ ناسان نه كا (فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ) له دونياو قيامت.

وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ، وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ، وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ تَعَالَى يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ تَعَالَى وَيَتَذَكَّرُونَ فِيهِ يَسْتَمِعُونَ مِنْهُمْ إِلَّا نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَغَشِيَتْهُمْ الرَّحْمَةُ وَحَقَّتْهُمْ الْمَلَائِكَةُ وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ

بِزَانِه: باری قهرزرداری زور باریکی گرانه، بویی نهو کهسهی باری قهرزرداری له سر کهسیک لانهبا خوی گهوره پاداشتی له دنیاو قیامت نه داته وه، له فهرموده ی پیغه مبر علیه السلام هاتوه: ﴿نهو جوړه کهسه دوعای قبوله وه له روژی دواپی له ژیر سیبهری عهرشی خوادایه﴾.

(وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا) هر کهسیک عیپی موسولمانیک داپوشی، واته: نه گهر گونا میکی کرد، یان ناته واویه کی هه بوو، یان سه رشوپړه کی به سر هات، نه وانه ی لی ناشکرا نه کاو بوی داپوشی، وه نه گهر ده ستکورت بوو، جلو بهرگی بو بکا (سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ) خوی گهوره له پاداشتی نه م پو شینه، له دنیاو قیامت داپنه پو شتی و عیپی ناشکرا نا کا، جا نه ی موسولمان: گونا هو عیپو ناته وای کس ناشکرا مه که، چو ن به خو ت شهرم نه که ی عیبت ناشکرا بیی، خه لکیش نه وایه، به تایه تی جیران نابی نه پنی یه کانی جیران ناشکرا بکا، هر که س عیپو عاری خه لک ناشکرا بکا، خوی گهوره پیسوی نه کا، با له ناو مالی خویشی بی.

(وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ) خوی گهوره له یارمه تی بنده ی خو ی دایه (مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ) هه رچه ندی بنده له یارمه تی برای خو ی دا بی. که واته: نه بی موسولمان به نشی و کاری خه لک خه ریک بی و پیویستی ه کانیان بو جی به جی بکا، چونکه به یارمه تی دانی موسولمانان خوا له تاوانه کانی خو ش نه بی و له ناگری دوزه خ پژاری نه کا.

(وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا) هر کهسیک پیگایه ک بگریته بهر (يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا) له و پیگایه مه بهستی زانستی ه کی سود به خش بی بو موسولمانان و راهی خوی مه به ست بی (سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ) خوی گهوره پیگایه کی به هه شتی بو ناسان نه کا، به لام نه گهر خو پندنه که ی بو خوا نه بی، با چاوه روانی نه و پاداشته نه بی له لای خوا.

(وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ) هر کومه لیک کو بییته وه (فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ تَعَالَى) له مالیک له مال ه کانی خوا، وه ک مزگوت و قوتا بخانه کانی ثایینی (يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ تَعَالَى) قورثانی پیور بخوینن و (يَتَذَكَّرُونَ فِيهِ) یه کتری فیره قورثان خویندن بکه ن (إِلَّا نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ) نه وانه نارامی و دلنای یان به سر دا نه باری و (وَغَشِيَتْهُمْ الرَّحْمَةُ) وه په حمه تو میهره بانی دایان نه پو شتی، واته: له و کاته دا دلایان خو شه و هیمنایی دیته ناو (وَحَقَّتْهُمْ الْمَلَائِكَةُ) فرشته ی خوا ده وریان لیته دن و گوئیان لپاته گرن و ماوه ناده ن شه یتان تخونیان بکه وی (وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ)

فِيْمَنْ عِنْدَهُ، وَمَنْ بَطَّأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ ﴿﴾ رَوَاهُ مُسْلِمٌ بِهَذَا اللَّفْظِ.

خوای گه وره باسی چاکه یان نه کا (فِيْمَنْ عِنْدَهُ) له لای نه وانه ی پښو پله ی بالایان مه یه له لای خوا، وه کو پیغه مبه ران -عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام- وه نه نجومه نی بالای فریشته کان.

ماشه لالا! له م باغه خوښه وه لو لاوه جوانانه ی له مرگه وته کان قورټان نه خوینن و فریشته ی خوا هاوونشینانن، خوا بڼ خاتری نه وان نیمه ش عه فوو بکا، فهرموده یه کی دریژی پیغه مبه رﷺ له باره یه وه مه یه: که ﴿له کوټاییدا خوا نه فهرموی: نه ی فریشته گانی من وا من لییان خوښ بوم. فریشته کان نه لئین: خوا یه، فلانکس هاتوته لایان ئیشی تابیه تی خو ی هه یه وه له و کو ماله نه یه؟ خوای گه وره نه فهرموی: به هو ی نه وان نه وه ی له گه ئیشیان دانیشی به دب ختو بی به ش نابی﴾. واته: نه ویش به ختو وه ره و په حمه تی خوا نه یگریته وه (بوخاری) و (موسلم) گپړاویه تیا نه وه.

مه روه ها پیغه مبه رﷺ نه فهرموی: ﴿خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ﴾ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ، واته: باشریتان که سیکه خو ی فیړه قورټان بڼو خه لکیش فیړ بکا.

(وَمَنْ بَطَّأَ بِهِ عَمَلُهُ) هر که سیکه کارو کرده وه ی خو ی دوا ی بخا له کاروانی زانایان و پیاوچا کان (لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ) نه ژاډو بڼه مال ی خو ی به ره و پیښی ناباو له پوژ ی دوا یی ناگاته پله ی خوا په رستان، نه گهر له دونیاش به فروفیل و خاترا نه ی باوک و باپیړی پله یه ک وه ده ست بیتن، له پوژ ی دوا یی له سر پردی جه مه ننه م = (الصُّرَّاط) له دوا یی نه میتن و هاوار بڼ حال ی. بړوانه حه دیسی (۲۸) (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) نیمام (موسلم) گپړاویه تیه وه.

پیاو نه و پیاو هیه به چاکه پیاو بڼ

نه ک به هو ی باوکی ناوبانگی دیار بڼ

ئینجا بڙانه: مړو ف به هو ی زانستی ئایینی نه چیته ریزی پیغه مبه ران و شه میدان، به لکو له پله ی پیغه مبه ران به ره و خوارتر یه کسر ریزی زانایانه ﴿عَنْ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: يَشْفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلَاثَةٌ: الْأَنْبِيَاءُ، ثُمَّ الْعُلَمَاءُ، ثُمَّ الشُّهَدَاءُ﴾ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَه، واته: له پوژ ی دوا یی پیغه مبه ران -عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام- شه فاعه ت نه که ن، ئینجا زانایانی ئایینی، ئینجا شه میدان ی پښکای خوا. خودا به بهر شه فاعه تی نه مانه مان بدا.

﴿چهند تڼگه یشتنیک له م حه دیسه دا﴾

۱- (مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا: بڙانه: هر کاتیک (جهاد) کردن (قَرَضُ الْكِفَايَةِ) بوو، حه پامه: به بڼ ئیزنی دایکو باوک (جهاد) بکا، به لام به سه فهرچوون بڼ فیربوونی زانستی ئایینی به بڼ ئیزنی دایکو باوکیش دروسته -بړوانه (تحفة) - پیغه مبه رﷺ نه فهرموی: ﴿مَنْ خَرَجَ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَتَّى يَرْجِعَ﴾ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، هر که سیکه بڼ خویندن ی ئایینی له مال وه ده ریچی: نه وه له (جهاد) ی پښکای خوادایه تا نه گه پښته وه.

(الْحَدِيثُ السَّابِعُ وَالثَّلَاثُونَ: الْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضَعْفٍ)

﴿عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِيمَا يَرَوِيهِ عَنْ رَبِّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى، قَالَ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ ثُمَّ بَيَّنَ ذَلِكَ: فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ تَعَالَى عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً،

۲- (فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ تَعَالَى): بِيْتَه مَبْرُور ﷺ نه فرموي: ﴿إِنَّ هَذِهِ الْمَسَاجِدَ لَا تَصْلُحُ لَشَيْءٍ مِنْ هَذَا الْبَوْلِ وَلَا الْقَدَرِ إِذَا هِيَ لِذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ﴾ رواه مُسْلِمٌ، نه مَرْكَهُ وَتَانِه، ناگو نجین بؤ میز لی کردن و چلکنی، به لکو مَرْكَهُ وَت بؤ نو یژو زیکری خواو خویندنی قورئان داندراوه، شاعیریکی موسولمان نه لی:

قورئان بهرنامه ی ژینمانه نیسلام ریباری دینمانه

نه وهی مَرْكَهُ وَت پی ی بگه یننی خاک و میلله ت نادوړیننی

نه وهی دووره له مالی خوا نازانی چو ن بژی و بروا

۳- (يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ تَعَالَى): بِيْتَه مَبْرُور ﷺ نه فرموي: ﴿فَلَاَنْ يَغْدُوَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ فَيَتَعَلَّمَ آيَاتٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى خَيْرٌ لَهُ مِنْ نَاقَتَيْنِ﴾ رواه مُسْلِمٌ، كه به کیکتان هه مو پوژیک برواته مَرْكَهُ وَت، دوو ثایه تی قورئان فیدر بیی، خیری ژورتره له وه دهسته ینانی دوو ووشر.

۴- (لَمْ يُسْرَعْ بِهِ نَسَبٌ): بِيْتَه مَبْرُور ﷺ نه فرموي: ﴿يَا مَعْشَرَ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلَبِ اتَّقُوا أَنْفُسَكُمْ يَا فَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ اتَّقِي نَفْسَكَ مِنَ النَّارِ فَإِنَّي لَا أَمْلِكُ لَكَ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا، إِنَّ لَكَ رَحِمًا سَأَبْلُهَا بِبِلَالٍ﴾ رواه الترمذی، نه ی نه ته وهی پشتی (عبدالمطلب) ی باپیرم، خو تان پزگار بکه نه ناگری دوزخ به کرده وهی چاکه، چونکه له پوژی دوابی زیان و سودی نیوه له دهسته لاتی مندا نیه، نه ی (فاطمة) ی کیژم خو ت پزگار بکه له ناگری دوزخ به کرده وهی چاکه، چونکه زیان و سودی تو له دهسته لاتی مندا نیه، له گه ل من په حمیکت هه یه، مافی نه م په حمه ت له دنیا دا نه ده می.

﴿حَدِيثِي سَيِّ وَحَدِيثُهُمْ: چاکه یه که به ده - تا - حدیث سه ده﴾

(عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ (ثَيْنِ عَهْبِاس) خُوا لِيْتَانِ پازي بی له بِيْتَه مَبْرُور ﷺ نه گپړته وه (فِيمَا يَرَوِيهِ عَنْ رَبِّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى) له وه دیسه قودسیانه ی بِيْتَه مَبْرُور ﷺ له خوا ی گه وړه ده گپړته وه (قَالَ: إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْحَسَنَاتِ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا وَالسَّيِّئَاتِ) فرموي: خوا ی گه وړه فرماني داوه ته فریشته کان به نووسی نی چاکه کان و (وَالسَّيِّئَاتِ) خراپه کان (ثُمَّ بَيَّنَ ذَلِكَ) ئینجا خوا ی گه وړه بوی پوون کردونه وه چو ن بینوسن:

(فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ ثُمَّ كَرِهَ أَنْ يُعْمَلَ بِهَا فَاعْمَلْهَا) ئینجا بوی پیک نه که وه بیکا (كَتَبَهَا اللَّهُ تَعَالَى عِنْدَهُ) خوا ی گه وړه نه و ویستنه ی له لای خو ی بوی نه نووسی (حَسَنَةً كَامِلَةً) به چاکه یه کی ته واو، چونکه نیازنکی باشی هه بووه.

وَإِنْ هُمْ بِهَا فَعَمَلُهَا كَتَبَهَا اللَّهُ تَعَالَى عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِمِائَةٍ ضَعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ، وَإِنْ هُمْ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ تَعَالَى عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، وَإِنْ هُمْ بِهَا فَعَمَلُهَا كَتَبَهَا اللَّهُ سَيِّئَةً وَاحِدَةً ﴿﴾ رواه البخاري ومسلم.

(وَإِنْ هُمْ بِهَا) هر ودها نه گهر ویستی چاکه یه ک بکا (فَعَمَلُهَا) چاکه که شی کرد (كَتَبَهَا اللَّهُ تَعَالَى عِنْدَهُ) خوی گهره نهو چاکه یه له لای خوی بو نه نویسی (عَشْرَ حَسَنَاتٍ) به ده چاکه، چونکه خیری چاکه: یه ک به ده یه، به لام جاری وا هیه نه گهر خوی گهره حز بکا خیری چاکه له م ده یه بو هندی که س زورتر نه کا (إِلَى سَبْعِمِائَةٍ ضَعْفٍ) تا نه گاته هفت سهد چاکه و (إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ) هه تا خوا به خوی حز نه کا هر چاکه ی زورتر بو نه نویسی.

بو وینه: یه ک ده نکه گنم له زهوی یه کی باشدا بجینه، وا ده بی له م ده نکه هفت گولی لیده رده چی، هر گوله ش سهد دانه ی تی دایه، نه بی به هفت سهد، خو نه گهر نه م به ره مه جار یکی تر بجینی وه، هر خوا نه زانی چند زور نه بی، چاکه ش نه وایه.

(وَإِنْ هُمْ بِسَيِّئَةٍ) نه گهر که سی ک ویستی خرابه یه ک بکا (فَلَمْ يَعْمَلْهَا) به لام له ترسی خوا نه یکرد (كَتَبَهَا اللَّهُ تَعَالَى عِنْدَهُ) خوی گهره نه م نه کردنه ی له لای خوی بو نه نویسی (حَسَنَةً كَامِلَةً) به چاکه یه کی ته واو، چونکه له ترسی خوا نیازی خوی پاک کردو ته وه، به لام نه گهر له ترسی خوا وازی لته هیئا، به لکو ده سته لاتی نه بو بیکا، یان بوی پیک نه که وت، نه وه چاکه ی بو نانوسری، به لکو ته نها خرابه کی له سر نانوسری.

(وَإِنْ هُمْ بِهَا) وه نه گهر ویستی خرابه که بکا و (فَعَمَلُهَا) خرابه که شی کرد (كَتَبَهَا اللَّهُ سَيِّئَةً وَاحِدَةً) خوی گهره ته نها یه ک خرابه ی له سر نه نویسی و سزای یه ک خرابه ی لوه ره گیری، نه مه ش له گهره یی خویه، چونکه زور جاری وا هیه: مروف بیر له خرابه کردن نه کاته وه نه یه وی خرابه یه ک بکا، به لام هه تا به ده ست، یان به زویان خرابه که نه کا، له سهری نانوسری (رواه البخاری ومسلم) نیمامی (بوخاری) و (موسلم) گنپاویه تیانه وه.

﴿چند تیگه یشتنیک له م هه دیسه دا﴾

۱- (كَتَبَهَا اللَّهُ تَعَالَى عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ): پیغه مبه ر ﷺ نه فرموی: ﴿إِذَا أَحْسَنَ أَحَدُكُمْ إِسْلَامَهُ فَكُلُّ حَسَنَةٍ يَعْمَلُهَا تُكْتَبُ لَهُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةٍ ضَعْفٍ، وَكُلُّ سَيِّئَةٍ يَعْمَلُهَا تُكْتَبُ لَهُ بِمِثْلِهَا، إِلَّا أَنْ يَتَجَاوَزَ اللَّهُ عَنْهَا﴾ رواه الشيخان، هر کاتیک یه کی کتان بووه موسولمانیکی بی گهرد، هر چاکه یه کی نه یکا به ده چاکه ی بو نه نویسی تا هفت سهد، وه هر خرابه یه کی نه یکا، هر به یه ک خرابه ی بو نه نویسی، مه گهر خوا چاوپوشی لی بکا.

۲- (وَإِنْ هُمْ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا): بزانه: هر که سی ک به سر دلی دا بی خرابه یه ک بکا، نه وه له سهری نانوسری تا نه یکا، پیغه مبه ر ﷺ نه فرموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ لِأُمَّتِي مَا حَدَّثَتْ بِهِ

(الْحَدِيثُ الثَّامِنُ وَالثَّلَاثُونَ: فِي مُوَالَاةِ اللَّهِ تَعَالَى)

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ: مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُهُ عَلَيْهِ،

أَنْفُسَهَا مَا لَمْ يَتَكَلَّمُوا أَوْ يَعْمَلُوا بِهِ﴾ رواه مُسْلِمٌ، خَوَّاهُ گه وره چاوپوشی له نوممتهی من کردوه لهو خرابانهی به سهر دلیاندا دی، بهو مهرجهی نهیکه نو به زوبانیش نهیلین.

به لام نه گهر ویستی خرابه یه ک بکاو دهستی پی کردو سووچ بوو له سهر کردنی و بوی نه گونجا بیکا، نه وه تاوانی نه و نیازه خرابه ی بۆ نه نووسری ههروه ک پیغه مبه ر ﷺ نه فهرموی: ﴿إِذَا تَوَاجَهَ الْمُسْلِمَانِ بَسِيْفَيْهِمَا فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ! قِيلَ: فَهَذَا الْقَاتِلُ فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ قَالَ ﷺ: إِنَّهُ أَرَادَ قَتْلَ صَاحِبِهِ﴾ رواه الشَّيْخَانُ، هه کاتی ک دوو موسولمان روو به رووی یه کتر بون و یه کیکیان نه ویتری کوشت، هه ردوکیان نه چنه ناگری دۆزه خ! گوترا: باشه، نه مه یان مرفکورده که یه تاوانی دیاره، به لام کوژراوه که بۆچی نه پواته دۆزه خ؟ فهرموی: چونکه نه ویش ویستی نه وی تر بکوژی سووچ بوو له سهر تاوانه که.

﴿حَدِیْسِی سِو هه شته م: دُوستایه تی خَوَّاهُ گه وره﴾

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ) نه بوهوره پره نه فهرموی: (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ) پیغه مبه ر ﷺ له هه دیسیکی قودسی دا نه فهرموی: (إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ) خَوَّاهُ گه وره هه ره شه نه کاو نه فهرموی: (مَنْ عَادَى) هه ره که سیک دوزمنایه تی بکا (لِي وَلِيًّا) له گه ل دُوستیکی من (فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ) ناگاداری نه که مه وه: که من به خۆم جهنگی له گه ل نه که م له جیاتی دُوسته که ی خۆم، چونکه دوزمنایه تی له گه ل مندا نه کا، خَوَّاهُ گه وره نه فهرموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ خَوَّاهُ گه وره به رگری له و که سانه نه کا: که ئیمانیا ن هیناوه. که وابوو: گشت ئیمانداریکی راسته قینه دُوستی خویه و به ناهق دژایه تییا ن مه که، چونکه خَوَّاهُ گه وره مالویرانت نه کا.

بِرْزَانِه: دُوستی خوا که سیکه زۆر خواپه رست بی و غه مخوری ئیسلام بی و مالخوری خه لک نه بی و زۆریش له خوا بترسی و خواناس بی.

دیسان بِرْزَانِه: رپیا خۆر و پیگر، هه ردوکیان بهو جوړه دوزمنه ی خوا داندراون: که خوا به خوی جهنگیان له گه ل نه کا، چونکه زیانیا ن زۆره بۆ باری ئابووری و خوینی خه لک.

(وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي) به نده ی من ناتوانی خوی له من نزیک بکاته وه (بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ) به هیچ کرده وه یه کی وا: که من له لام خۆشه ویستتر بی (مِمَّا افْتَرَضْتُهُ عَلَيْهِ) وه ک بهو شتانه نزیک نه بیته وه که له سهرم واجب کردوه، واته: به جی هینانی فهرمانه کانی خواو پیغه مبه ر ﷺ نه بینه هوی نزیک بوونه وه له خَوَّاهُ گه وره زیاتر له هه موو کرده وه یه کی تر، چونکه خیری واجب هه فتا پله ی زۆرتره له سوننه ت.

وَلَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالتَّوَّافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَإِنْ سَأَلَنِي لأَعْطِيَنَّهُ وَلَئِنْ أَسْتَعَاذَنِي لأُعِيذَنَّهُ ﴿﴾ رواه البخاري.

(وَلَا يَزَالُ عَبْدِي) به ندهی من به رده وام نه بی واز ناهینتی (يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ) به ره به ره خوی له من نزیك نه کاته وه (بِالتَّوَّافِلِ) به کردنی سوننه ته کان، پاش نه وهی واجبه کان بکا؟ چونکه نه گهر واجبه کان نه کا سودی نیه (حَتَّى أُحِبَّهُ) هینده سوننه ته کا هتا خوشم نه وی.

پیناسه: سوننه ته وه یه: به کردنی پاداشتت بدریتتی و به وازهینانی سزا نه درئی. **بزانه:** له هه موو سوننه ته کان گه وره تر نویژی سوننه ته، به تاییه تی شه ونویژ، له هه موو زیکیکیش گه وره تر قورپان خویندنه، چونکه زووتر له خوی گه وره تر نزیك نه کاته وه، که وابوو: نهی موسولمان: پاش نه وهی واجبه کانت هه موو کردن، به گویره ی توانا نویژی سوننه ته و پوژوو خیرکردن و قورپانخویندن و زیکیری خوا بکه، به مه له لای خوا خوشه ویست نه بی.

(فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ) جا هر کاتیک به ندهی خۆم خوشویست (كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ) بوی نه بیه نه و گوئی یه که پیی نه بیسی، واته: هه رچی بۆ په زای من نه بی، گوئی لی ناگری، نه وهی بۆ په زای من بی گوئی نه داتی (وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ) بوی نه بیه نه و چاوه ی که پیی ته ماشا نه کا، واته: نه وهی من پیی پازی نه بیه ته ماشای ناکا (وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا) بوی نه بیه نه و دهسته ی هه لمه تی پیی نه با، واته: دهست دریز ناکا بۆ شتی که من پیی پازی نه بیه، به کاری نه هینتی له چاکه کردن (وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا) بوی نه بیه نه و قاچه ی که پیی نه پوا، واته: هاتوچونه که ی بۆ پازی بوونی خوا نه بی.

ئینجا که مروؤ واجبه کانی به پوختی کردن و زیاد له مهش سوننه تی کردن و دیتن و بیستن و پویشن و دهست بۆ بردنی هه ر بۆ خوا بوو، خوی گه ورهش بی دلی ناکا، بۆیی نه فه رموی: (وَإِنْ سَأَلَنِي) هه ر شتی که داوا لی بکا (لأَعْطِيَنَّهُ) بیگومان پیی نه به خشم (وَلَئِنْ أَسْتَعَاذَنِي) نه گهر داوای په نادانم لی بکا (لأُعِيذَنَّهُ) بیگومان په نای نه ده م و نه بیاریزم (رواه البخاری) نیمامی (بوخاری) گپراویه تیه وه.

ئاگاداری: له وه دیسه پیروژه بۆمان ده رکه وت هیچ که سیک به بیه چه که و بیه ماله نابیته دۆستی خوا، هه روه ها به جلی شپو چلکاووی خو گیلکردن نابیته دۆستی خوا، پیغه مبه ر ﷺ (۱۱۴۰۰۰) سه دوچارده هه زار سه حابه ی هه بون، هه موویان دۆستی خوا بون چونکه خوا په رست و تیکۆشه رو چالاک بون و له ړنگای خوا جهادیان نه کردو گیان و مالی خوینان فروشته خوی گه وره دۆستایه تی دوزمنانی خویان نه نه کردو کچ و ژنی پووتیان له ماله وه نه بو، که وابوو: دۆستی خوا به م ته رازوه تاقی بکه وه.

(الْحَدِيثُ التَّاسِعُ وَالثَّلَاثُونَ: رَفَعَ الْحَرَجَ عَنْ بَعْضِ النَّاسِ)

﴿عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ لِي عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ،

فَإِنْ جَاءَ بَرَاءَةٌ: فَتَوَانِينُ ثُمَّ حَدِيثُهُ لَهُمْ نَابِتُهُ بِرِوَايَةِ كَوْبَكِيْنَهُ وَهُوَ ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ نَبِيٌّ بِرِوَايَةِ مَبْرُورٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِهِمْ خَلَاكَ بَلَى: ثُمَّ كَرِهَ بِرِوَايَةِ خَوَاتَانِ خَوْشِ ثَوْبٍ، شَوَيْنَ بِرِوَايَةِ مَنْ بَكَوْنَ، تَاكُوْ خَوَا خَوْشَى بَوَيْنَ وَهُوَ كَوْنَاهُ تَانِ خَوْشِ بَبِي. كَوَاتِهِ: هَرَكَةِ سَيْكِ بِهِ يَاسَاى نِيْسَلَامِ بِرِوَايَةِ نَهْكَ، ثُمَّ وَهُوَ تَاكُوْ كَرَاهِيَهُ كِهْ خَوَا بِرِوَايَةِ مَبْرُورٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ خَوْشِ نَاوِيْ وَ مَالُوْ رَانَهُ.

﴿چند تیگه یشتنیك لهم چه دیسه دا﴾

۱- (مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا): فَتَوَانِينُ بَلَيْنِ: دُوسْتِ خَوَا لَهُمْ نَابِتُهُ دَا بِاسِيَانِ كَرَاوَهُ، كِهْ خَوَاى كِهْ وَرِدَهُ ثُمَّ فَرَمُوْ: ﴿وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا﴾ وَاتِهِ: هَرَكَةِ سَانِيْكَ كُوْ بِرِوَايَةِ لِيْ خَوَا بِرِوَايَةِ مَبْرُورٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِنِ، ثُمَّ وَانَهُ لَهْ كِهْ لَ وَهُوَ كِهْ سَاَنَهُ حَشْرِيَانِ ثُمَّ كَرِيْ: كِهْ خَوَاى كِهْ وَرِدَهُ نِيْعَمَتِيْ بِهِ سَهْرَدَا بَارَانْدُونِ: كِهْ بِرِوَايَةِ مَبْرُورَانِ وَ يَارَهُ رَاَسْتَكُوْ يَهْ كَانِيْ بِرِوَايَةِ مَبْرُورَانِ وَ شَهْ هِيْدَانِ وَ بِرِوَايَةِ كَاكَنِ، نَابِيْ ثُمَّ مَانَهُ چَهْ دَا هَوِيْ بِيْ بَاشُ وَ بِرِوَايَةِ بِهِ هَشْتَنِ!

۲- (وَمَا تَقْرَبُ إِلَيَّ عَبْدِي شَيْءًا أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُهُ عَلَيْهِ): بِرِوَايَةِ مَبْرُورٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: ثُمَّ فَرَمُوْ: ﴿أَعْذَرَ اللَّهُ إِلَيَّ أَمْرِيْ آخَرَ أَجَلَهُ حَتَّى بَلَغَهُ سِتِّينَ سَنَةً﴾ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ، خَوَاى كِهْ وَرِدَهُ هِيْجَ بِهِ مَانَهُ نِهْ هِيْشْتُوْ تَهْ وَهُوَ بُوْ مَوْفِيْكَ، كِهْ نِهْ مِرَانْدَبِيْ تَا تَهْ مَانِيْ كِهْ يَشْتُوْ تَهْ شَهْ سَتِ سَالِ. وَاتِهِ: هِيْجَ بِيَانُوْ بِهِ دَهْ سَتَهْ وَهُوَ نِيْهِ كِهْ لَهْ وَ مَوَاهُ دَرِيْژَهْ دَا خَوِيْ لَهْ خَوَا نَزِيْكَ نِهْ كَرْدِيْ تَهْ وَهُوَ: بِهِ ثُمَّ نَجَامْدَانِيْ وَهُوَ وَاجِبَانَهُى خَوَا فَرَمَانِيْ بِرِوَايَةِ كَرْدَهْ.

۳- (يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالتَّوَّافِلِ): بِرِوَايَةِ مَبْرُورٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: ثُمَّ فَرَمُوْ: ﴿الْكَيْسُ مَنْ ذَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ، وَالْعَاجِزُ مَنْ اتَّبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ الْأَمَانِيَّ﴾ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، مَرْوُفِيْ زِيْرُوْ عَاقِلِ وَهُوَ كِهْ سَهْ يَهْ: بِهِ خَوِيْ دَابِيْ تَهْ وَهُوَ لِيْ بِرِوَايَةِ چَهْ وَهُوَ لَهْ كِهْ لَ خَوِيْ دَا بَكَوْ كَرْدَهْ وَهُوَ بَاشُ بَكَوْ بُوْ دَوَاى مَرْدَنِ، مَرْوُفِيْ تَهْ مَبْلُوْ كِيْلِ وَهُوَ كِهْ سَهْ يَهْ: بِهِ دَوَاى هَوَاوْ هَوَهْ سِيْ خَوِيْ بَكَوْ وِيْ وَ خَوَزَكِهْ لَهْ خَوَا بِخَوَايِ وَ بَلَى: دَهْ دَهْ خَوَا عَهْ فَوُومِ ثُمَّ كَا.

﴿چه دیسی سی و نویهم: لابر دنی گوناھی چند که سیك﴾

(عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا (ثَبِيْنُ عَهْبِيَّاسِ) خَوَا لِيْ تِيَانِ رَاِزِيْ بِيْ، ثُمَّ فَرَمُوْ: (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ) بِرِوَايَةِ مَبْرُورٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: (فَرَمُوْ: (إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ) خَوَاى كِهْ وَرِدَهُ لَایْ بِرِوَايَةِ (لِيْ) لَهْ بِرِوَايَةِ خَاَتَرِيْ مِنْ (عَنْ أُمَّتِيْ) لَهْ سَهْرِ ثَوْمَمَتِيْ مِنْ (الْخَطَأَ) سَزَايِ گوناھیك: كِهْ بِهِ هَهْ لَهْ بَكَرِيْ، وَاتِهِ: لَهْ پُوْژِيْ دَوَايِ لَهْ سَهْرِ وَهُوَ گوناهاه به هَهْ لَهْ گوناهاه به سَزَا نَادَا.

وَالنَّسِيَّانَ، وَمَا اسْتَكْرَهُوا عَلَيْهِ ﴿ حَدِيثٌ حَسَنٌ، رواه ابنُ ماجه وَالْبَيْهَقِيُّ وَغَيْرُهُمَا.

ناگاداری: نه گهر نهو گوناوه به ههلهیه، په یوهندی به مال، یان به خوین هه بوو: وه کو کوشتنی که سیټک، یان بریندارکردنی، یان خواردن و له ناوېردنی مالی که سیټک، یان مالیکی گشتی، نه ماته هه موویان له دنیا ټوله یان هه یه.

(وَالنَّسِيَّانَ) هه روه ها خوی گه وره لای بردوه له سهر ټوممه تی من سزای گوناویک: که له بیرې چوبیته وه، له پوژی دوايي له سهر نهو گوناوه گوناوه باره که سزا نداد، وه که سیټک سویند بخوا: که نهو نیشه ناکا. به لام سوینده که ی له بیر چووهو نیشه که ی کرد، نه وه گوناوی ناکاتی و سویندی لی ناکه وئو ټو جاریکی تر سوینده که هر نه مینی.

ناگاداری: نه م گوناوه ش نه گهر په یوهندی به خوین و مال هه یی: ټوله ی دویای له سهر لاناچی، هه روه ها نه گهر به هو ی که مته رغه میش له بیرې چوبی، له سهری لاناچی: وه که سیټک جلی پیس یی و نه یشوا، یان نه یگوړی، نینجا له بیرې چو و به و جله وه نو یژی کرد، نه یی دو باره ی بکاته وه.

(وَمَا اسْتَكْرَهُوا عَلَيْهِ) هه روه ها لای بردوه سزای گوناویک که به زور پټیان کردی، به هه رجی زورداره که توانای هه یی: یان بیکوړی، یان لی بیدا، یان بیخاته به ندیخانه، یان مالی لی بستینی، له و جوړه که سانه ش یی هه رده که بگه یینته جی (حَدِيثٌ حَسَنٌ، رواه ابنُ ماجه وَالْبَيْهَقِيُّ وَغَيْرُهُمَا) نیام (نیین ماجه) و (به یه قی) و که سانی تر گټر لویه تیا نه وه.

ناگاداری: کوشتنی به ناهق: به زور لی کردنیش دروست نیو له دنیا و قیامت سزای هه یه، هه روه ها زیناش دروست نیو له قیامت سزای هه یه، به لام نه گهر ټو خواردن و له ناوېردنی مالی که سیټکی تر، یان مالیکی گشتی زوری لی کرا: با بیکو ټوله ی دنیا و قیامت له سهر زورداره که یه.

نینجا بزانه: خوی گه وره له بهر خاتری پیغه مبه ﷺ چهند سهر به رزی به کی تریشی

به موسولمانان به خشیوه، که له چهند هه دیسی جوړ او جوړدا باسیان کراوه:

ټو نمونه: ﴿عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَا يَجْمَعُ أُمَّتِي عَلَى ضَلَالَةٍ، وَيَدُ اللَّهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ وَمَنْ شَدَّ شَدَّ إِلَى النَّارِ﴾ رواه الترمذی وقال غریب، وقال الأحوذی: له شواهد. خوی گه وره ټوممه تی من له سهر گومپایی کو ناکاته وه، ده سستی یارمه تی خوا له گه ل کومه لدايه، هه ر که سیټک له کومه لی موسولمانان ده رجی به ره و دوزه خ نه پوا.

نینجا بزانه: نه م هه دیسه به لگه یه: که (إِجْمَاع) واته: په کده نگی زانایانی نیسلام

به لگه ی سی یه مه له دوی قورټان و هه دیس.

(الْحَدِيثُ الْأَرْبَعُونَ: الْإِسْتِعْدَادُ لِلْمَوْتِ)

﴿عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِمَنْكِبِي، فَقَالَ: (كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ غَابِرٌ سَبِيلٍ)،﴾

﴿چەند تیگەشتنیك لەم ھەدیسەدا﴾

۱- (إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ لِي عَنْ أُمَّتِي): وشەى (لى) وا ئەگەینى: كە پێغەمبەر ﷺ لە لای خۆى گەورە زۆر بەرپێزە، خۆى گەورە لە بەر خاترى ئەوى ئەم ئۆممەتەى كردۆتە باشتەرىن ئۆممەت، ئینجا جگە لە لێبوردنى ئەم سەى تاوانە: خۆى گەورە چەند پێزىكى تێرشى لە ئێمە ناو، ھەروەك پێغەمبەر ﷺ ئەفەرموى: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الْأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا﴾ رواه أبو داود، خۆى گەورە لە سەرى ھەموو سەد سالیكدە یەكێك بۆ ئۆممەت تەرخان ئەكا، تاكو ئایینەكەى بۆ نوێ بكاتەو.

۲- (وَالنَّسِيَانُ): ھەر كەسێك بە ھۆى كەمتەرغەمى شتێك لە بیر خۆى بباتەو، ئەو تەواى لە سەر ئەنووێت، ھەروەكو پێغەمبەر ﷺ ئەفەرموى: ﴿مَا مِنْ أَمْرٍ يُقْرَأُ الْقُرْآنُ ثُمَّ يَنْسَاهُ إِلَّا لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَجْزَمَ﴾ رواه أبو داود، ھەر مەوفاك قورئان بخوێنى، ئینجا لە بیرى خۆى بباتەو، لە پۆژى دواى بە گرووبى دیتە دادگای خوا.

۳- (الْخَطَأُ... وَمَا اسْتَكَرُّهُوا عَلَيْهِ): ھەر تاوانێك پەيوەندى بە ئادەمیزادەو ھەبى، تۆلەى لە سەر، ھەرچەند بە ھەلە، یان بە زۆر لێكراویش بێكا، خۆى گەورە ئەفەرموى: ﴿وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسْلَمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ﴾، ھەر كەسێك موسوڵمانێك بە ھەلە بكوژى، ئەبى كۆیلەى كى موسوڵمان لە (كفارة) نازاد بكاو خوێنى كوژراو كەش بداتە میراتگرەكانى كوژراو كە.

﴿ھەدیسى چلەم: خۆ ئامادەكردن بۆ مردن﴾

(عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ) ئێبى عومەر ئەفەرموى: (أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِمَنْكِبِي) پێغەمبەر ﷺ شانى منى گرتو (فَقَالَ) فەرموى: (كُنْ فِي الدُّنْيَا) خۆت وا لى بکە لەم دونیایەدا (كَأَنَّكَ غَرِيبٌ) وەك خەلكى ئەم دونیایە نەبى و بێگانه بى (أَوْ غَابِرٌ سَبِيلٍ) یان وەك پێیوارێك بى بەم دونیایەدا تێپەڕى بۆ گۆرستان.

واتە: كەسێك بێگانه بوو لە شوێنێك-چونكە بە تەمای لاچوونە-خۆى خەريك ناكە بە مال دانان، ململانێ لەگەڵ كەس ناكە، ھەروەھا پێیوار ھەموو ھەولێ بۆ ئەوەیە زووتر بگاتە شوێنەكەى خۆى و لەگەڵ مال و مندالێ خۆى دانیشى و پشوو بدە، كە وابوو: لە ڕێگەدا خۆى بە ھیچ خەريك ناكە، جا مەوفا موسوڵمان ئەبى ئەو ھەبى، ئەم دونیایە بە وولاتى خۆى دانەنێ، بەلكو وولاتى بە پاستى بە ھەشتى خواوە ئەبى ھەول بۆ قیامەت

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ: إِذَا أَمْسَيْتَ فَلَا تَنْتَظِرِ الصَّبَاحَ وَإِذَا أَصْبَحْتَ فَلَا تَنْتَظِرِ الْمَسَاءَ، وَخُذْ مِنْ صِحَّتِكَ لِمَرَضِكَ وَمِنْ حَيَاتِكَ لِمَوْتِكَ ﴿رواهُ البخاري﴾.

بدا، جگه له جلو بهرگو خواردنی خوئی و مال و مندائی له گه ل خانوویکی به که لك دانیشتن بئ، خوئی به هیچی تر له م دونیایه خه ریک ناکا.

(وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ) ئیبن عومەر به واتهی ئەم هه دیسه ئه یه رموو: (إِذَا أَمْسَيْتَ) هه ر کاتیک گه یشتیه ئیواره (فَلَا تَنْتَظِرِ الصَّبَاحَ) چاوه پوانی ئەوه مه که بگه یته به یانی (وَإِذَا أَصْبَحْتَ) هه روه ها: ئەگه ر گه یشتیه به یانی (فَلَا تَنْتَظِرِ الْمَسَاءَ) چاوه پوانی ئەوه مه که بگه یته وه ئیواره. واته: با مردن له بهرچاوت بئ له هه موو کاتی کدا.

(وَخُذْ مِنْ صِحَّتِكَ) له کاتی له ش ساغی کرده وه ی زۆر بکه (لِمَرَضِكَ) بۆ ئەوه ی به شی کاتی نه خوشیت بکا، چونکه له نه خوشی دا خوا به رستیت به ته وای بۆ ناکرئ (وَمِنْ حَيَاتِكَ) هه روه ها هه تا زیندووی زۆر خوا به رسته (لِمَوْتِكَ) تا دوا ی مردن سودی ئی وه ربگری (رواهُ البخاري) ئیمامی (بوخاری) گئراویه تیه وه.

بزانه: له هه رمووده یه کی تر دا هاتوه: پینج شت به ده سته که وتووی خۆت بزانه پینشی پینج شت: گه نجیت پینشی پیربوونت، ساغیت پینشی نه خوشیت، هه بوونیت پینشی هه ژار بوونت، بئ ئیشیت پینشی پرنیشیت، ژیا نیت پینشی مردنت.

ئینجا بزانه: به خو ئاماده کردن بۆ مردن و بایه خ پئ نه دانی دنیا، مروءه ئه بیته خوشه و یستی پیغه مبه ر ﷺ، چونکه ژیا نی پیغه مبه ر ﷺ به م شیوه یه بووه ﴿عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَاللَّهِ إِنِّي لِأُحِبَّكَ. فَقَالَ ﷺ: أَنْظِرْ مَاذَا تَقُولُ؟ فَقَالَ: وَاللَّهِ إِنِّي لِأُحِبَّكَ. ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَقَالَ ﷺ: إِنْ كُنْتَ تُحِبُّنِي فَأَعِدْ لِلْفَقْرِ تَجْفَأًا، فَإِنَّ الْفَقْرَ أَسْرَعُ إِلَى مَنْ يُحِبُّنِي مِنَ السَّيْلِ إِلَى مُنْتَهَاهُ﴾ رواه الترمذی، بیاویک گوئی: ئە ی پیغه مبه ری خوا ﷺ، والله خوشم ئەو ئی. تا سئ جار، ئینجا پیغه مبه ر ﷺ هه رموو ی: ئەگه ر راست ئە که ی، خۆت بۆ هه ژاری ئاماده بکه، چونکه هه ژاری زووتر نه گاته خوشه و یستانی من له لافا که هه لئه ستئ و نه گاته شوینی خوئی.

﴿چه ند تیکه یشتنیک له م هه دیسه دا﴾

۱- (كَانَكَ غَرِيبًا أَوْ غَابِرَ سَبِيلٍ): پیغه مبه ر ﷺ هه رموو ی: ﴿مَنْ كَانَتْ الْآخِرَةُ هَمَّهُ جَعَلَ اللَّهُ غِنَاهُ فِي قَلْبِهِ وَجَمَعَ لَهُ شَمْلَهُ وَأَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِمَةٌ، وَمَنْ كَانَتْ الدُّنْيَا هَمَّهُ جَعَلَ اللَّهُ فَقْرَهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَفَرَّقَ عَلَيْهِ شَمْلَهُ وَلَمْ يَأْتِهِ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا مَا قُدِّرَ لَهُ﴾ رواه الترمذی، هه ر که سیك هه موو هه وئیک بۆ قیامهت بئ، خوا ی گه وره ده و له مه ندی ئه خاته ناو دلی و هه موو کاریک بۆ کو ئە کاته وه بۆ پیک دینخ، پر قیشی بۆ دئ بئ ئەوه ی هه وئ بۆ بدا، به لام هه ر که سیك هه موو

(الْحَدِيثُ الْحَادِي وَالْأَرْبَعُونَ: فِي اتِّبَاعِ مَا جَاءَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ)

﴿عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعًا لِمَا جِئْتُ بِهِ﴾

هه‌ولئ بۆ دونیا بئی، خوای گه‌وره هه‌ژاری ئه‌خاته نیو چاوانی و کاره‌کانی لی‌په‌رته‌وازه ئه‌کاو بۆی پێک ناکه‌ون، جگه‌ له‌ به‌شی خۆی پزقی زیادی بۆ نابێ.

۲- (وَمِنْ حَيَاتِكَ لَمَوْتِكَ): پێغه‌مبه‌ر ﷺ ئه‌فه‌رموی: ﴿إِنَّ مِمَّا يَلْحَقُ الْمُؤْمِنَ مِنْ عَمَلِهِ وَحَسَنَاتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ: عِلْمًا عُلِّمَهُ وَنَشْرَهُ، وَوَلَدًا صَالِحًا تَرَكَهُ، وَمُصْحَفًا وَرَّثَهُ، أَوْ مَسْجِدًا بَنَاهُ، أَوْ بَيْتًا لِابْنِ السَّبِيلِ بَنَاهُ، أَوْ نَهْرًا أَجْرَاهُ، أَوْ صَدَقَةً أَخْرَجَهَا مِنْ مَالِهِ فِي صِحَّتِهِ وَحَيَاتِهِ يَلْحَقُهُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ﴾ رواه ابن ماجه، هه‌ندیك له‌و كرده‌وه چاكانه‌ی ئه‌گه‌نه موسوڵمان له‌ دواى مردنى: زانستىكى ئایینی‌یه كه‌ فێرى خه‌لكى كردبێ، یان بلاوى كردبیت‌وه، مندالێكى باشه‌ كه‌ له‌ پاش مردنى دوعای بۆ بكا، قورئانیكه‌ به‌ میرات به‌جێى هێشتبێ، یان مزگه‌وتێكى دروست كردبێ، یان خانووێكى بۆ پێت‌واران دروست كردبێ، یان پوباریك‌و ئاویك بۆ خواردنه‌وه‌و ده‌ست‌نوێژ پێكى خستبێ، یان خێرێكى به‌ ده‌ستی خۆی كردبێ له‌ كاتى له‌ش ساغی و ژيانى دا ئه‌ویش له‌ دواى مردن ئه‌یگاتى.

﴿حه‌دیسی چل و یه‌كه‌م: شونێكه‌وتنى ئه‌موى پێغه‌مبه‌ر ﷺ هیناویه‌تى﴾

(عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا (عبدالله)ى كورپى (عه‌مر)ى كورپى (عاس) خۆی و باوكی سه‌حابه‌نه، یه‌كێكه‌ له‌ چوار (عبدالله)یه‌كان، له‌ (مه‌ككه‌)ى پیروژ له‌ دایك‌ بووه‌، به‌ (۱۱) سال له‌ باوكی خۆی بچووكت‌ره (۷۰۰) هه‌دیسی گێڕاونه‌وه‌، له‌ سالى (۶۵)ى كۆچى له‌ (مه‌ككه‌)ى پیروژ وه‌فاتى كرد، ته‌مه‌نى (۷۲) سال بوو. (قَالَ) ئه‌فه‌رموی: (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ) پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموی: (لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ) ئیمان= بیروباوه‌رى كه‌ستان ته‌واو نابێ به‌ خواو پێغه‌مبه‌رو پزۆى دواى (حَتَّى يَكُونَ هَوَاهُ) تا وای لی‌دئ: ئاره‌زوو هه‌وه‌سى خۆی (تَبَعًا لِمَا جِئْتُ بِهِ) دواى ئه‌و شه‌ریعه‌ته ئه‌كه‌وئ: كه‌ من له‌ لای خوا هیناومه‌.

واته: ئه‌و كه‌سه موسوڵمانه‌و ئیمانى ته‌واوه‌، كه‌ به‌ حوكمى خواو پێغه‌مبه‌ر ﷺ پازى بئی، ئه‌گه‌ر به‌ هیچ جورێك به‌ حوكمى خواو پێغه‌مبه‌ر ﷺ پازى نه‌بو، ئه‌وه‌ كافره‌، جا ئه‌گه‌ر باوه‌رى پێ‌مه‌بوو، به‌لام ئیشی به‌ قورئان نه‌ئه‌كرد، ئه‌وه‌ فاسقه‌، واته: موسوڵمانێكى ناته‌واوه‌، باوه‌ریشی ناته‌واوه‌، به‌و مه‌رجه‌ی وشه‌ی كوفرى به‌ سه‌ر زوباندا نه‌هاتبێ، ئه‌گینا: ئه‌مه‌ش هه‌ر كافره‌.

خوای گه‌وره له‌ قورئانی پیروژدا له‌م بابه‌ته ئه‌فه‌رموی: ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ سویند به‌ خوای تۆ ئه‌ی پێغه‌مبه‌ر ﷺ بیروباوه‌رى هه‌یچان ته‌واو نه‌یه‌ ﴿حَتَّى يَحْكُمُوا﴾ تا ئه‌تۆ

نه‌كەن به حاكم ﴿فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ لهو كيشه‌ی له نیاواندا پوو نه‌دا ﴿ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ﴾ نه‌ك هەر به ئاشكرایی به حوكمی تو پازی بن و به‌س، به‌لكو نه‌بی به دلیش پازی بن و هیچ گریه‌ك له ناو دلیاندا نه‌بی به هوی نهو حوكمه‌ی تو كردوته ﴿وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ نه‌بی به ته‌واوی خویان بده‌نه ده‌ست حوكمی خواو پیغه‌مبه‌ر ﷺ، ئینجا به ئیماندارو موسولمانی ته‌واو دانه‌ندریڼ.

(حَدِيثٌ صَحِيحٌ، رَوَيْنَاهُ فِي كِتَابِ الْحُجَّةِ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ) هه‌دیسکی پاسته، گێرامانه‌وه له کتیبی (الحجة) که داندراوی (نصر بن ابراهیم المقدسی) یه، به‌لام له زنجیره‌ی پیاوه‌کانی ئه‌م هه‌دیسه‌دا دوو که‌سیان تی‌دایه، زۆر که‌س لییان ناپازیوه نه‌لین: هه‌دیسکه‌ لاوازه. زۆر که‌سیش لییان پازیوه نه‌لین: هه‌دیسکه‌ پاسته‌و به‌هیزه. ئیمامی (النواوی) یه‌کێکه‌ له‌مانه، خوا له هه‌موویان پازی بی، ئایه‌ته‌که‌ش به‌هیزی هه‌دیسکه‌ به‌هیزتر نه‌کا.

جا به هەر جوړی بی، هەر که‌سێک باوه‌ری به‌و به‌رنامه‌یه نه‌بی که پیغه‌مبه‌ر ﷺ هیناویه‌تی، نه‌وه کافره ﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَا يَسْمَعُ بِي أَحَدٌ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ يَهُودِيٍّ وَلَا نَصْرَانِيٍّ، ثُمَّ يَمُوتُ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَّا كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ﴾ رواه مسلم، واته: سویند به‌و خوایه‌ی گیانی (محمد) ی به‌ ده‌سته، هەر که‌سێک بانگه‌وازی منی بگات: جوله‌که‌ بی، یان فه‌له‌ بی، ئینجا بمړی و باوه‌ری به‌و به‌رنامه‌یه‌ی من نه‌بی، نه‌وه نه‌چیته‌ دۆزه‌خ.

﴿چه‌ند تیگه‌یشتنیک له‌م هه‌دیسه‌دا﴾

١- (لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يَكُونَ هَؤُلَاءِ...): نه‌گه‌ر هه‌واو هه‌وه‌سو پیخوشی دل گشتی نه‌کریته‌ قوربانی پێبازه‌کی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، مروف ناییته‌ موسولمانی ته‌واو، پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌فه‌رموی: ﴿لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ رواه الشیخان، ئیمانی که‌ستان ته‌واو نابی، تا منی خوشت‌تر نه‌وی: له‌ خوی و دایک و باوکی و منداڵه‌کانی و گشت خه‌لکی‌تر، واته: فه‌رمانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بخاته‌ پیش فه‌رمانی نه‌وانه‌و، له‌ به‌ر خاتری نه‌وانه‌ له‌ فه‌رمانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌رنه‌چێ.

٢- (حَتَّى يَكُونَ هَؤُلَاءِ تَبَعًا لِمَا جُنْتُ بِهِ): خوی که‌وره نه‌فه‌رموی: ﴿فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ﴾ نه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌گه‌ر فه‌رمانت جێ‌به‌جێ نه‌کەن، بزانه: نه‌وان شوین هه‌واو هه‌وه‌سی خویان نه‌که‌ون، ئایا کێ گومرا‌تره‌ له‌و که‌سه‌ی شوین هه‌واو هه‌وه‌سی خوی که‌وتوه به‌ بی‌شاره‌زایی‌یه‌ك له‌ لای خوا؟.

(الْحَدِيثُ الثَّانِي وَالْأَرْبَعُونَ: سَعَةُ مَغْفَرَةِ اللَّهِ تَعَالَى)

﴿عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: يَا ابْنِ آدَمَ إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ مِنْكَ وَلَا أَبَالِي، يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ وَلَا أَبَالِي﴾

هروه ما پیغمبر ﷺ نه فرموی: ﴿تَرَكْتُ فِيكُمْ أُمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا: كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ﴾ رواه الإمام مالك، دوو شتم له دواي خوږم بو نپوه میتشتوته وه، هه تا دهستیان پپوه بگرن گومرا نابن: قورثانی پیروز، هه دیسه کانی پیغمبر ﷺ.

که وایو: پژی می (دیمقراطیه) و (اشتراکیه) و (ماسونیه) و (مارکسیه) گشتی گومرای و لادانه: له پپازی خواو پیغمبر ﷺ خوا بمانپاریزی، آمین.

﴿حَدِيسِي چل و دووم: لِيخوشبوونی خوا گه لِيك زوره﴾

(عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ) گپدراوه ته وه له (نه نه س) خوا لی پازی بی، هه رموی (سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ) گویم له پیغمبر ﷺ بوو نه یه رموو: (قَالَ اللَّهُ تَعَالَى) خوی گه وه له هه دیسیکی (قودسی) دا نه فرموی: (يَا ابْنَ آدَمَ) ئی نه ته وه ی ئاده می.

پژانه: باب (ئاده م) باوکی هه موو ئینسانیکه، دایکه (هه ووا) ش دایکی هه موویانه، له بهر نه وه یه که به ئیمه نه کوتری: ئاده می زاد. خوی گه وه باوکه ئاده می له قور دوست کردوه، ئینجا گیانی میتاوه ته بهر، دایکه (هه ووا) شی له په راسوی باب ئاده می دوست کردوه.

(إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي) نه تو هه کانتیک داوام لی بکوی له گوناوت خوږ بم (وَرَجَوْتَنِي) تکت لی کردم داوایه کت وه ریگرم، چونکه نه ترانی من خوایه کی به په حمو به دهسته لاثم (غَفَرْتُ لَكَ) منیش لی ت خوږ نه بمو گوناوه کانت دانه پوښمو سزات ئاده م (عَلَى مَا كَانَ مِنْكَ) هه رچه ند گوناوه شت گه وه و زور بن (وَلَا أَبَالِي) من گوئ ئاده مه گه وره می و زوری گوناوه کانت.

پیغمبر ﷺ له هه دیسیکی تر دا نه فرموی: ﴿نه گهر بهنده ی خوا گوناوه کی کردو په شیمان بوومو له خوا پاراپه ووهو گوئی: (خوایه تاوانم کرد هه نه توش له تاوان نه بووری و لیم بیووره). ئینجا خوی گه وه نه فرموی: بهنده ی من تاوانی کردو زانی: خوایه کی وای هه یه له تاوانی خوږ نه بین و سزای تاوانیشی نه دا، ئپوه شاهد بن: من وای خوږ بوم﴾. ئی موسولمان هه موو دم هه داوا له خوا بکه له گوناوت خوږ بی پشت به که سی تر مه بهسته، که س ناتوانی گوناوه کانت له سه ر لایبا.

(يَا ابْنَ آدَمَ) ئی ئاده می زاد (لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ) نه گهر گوناوت نه وهنده زور بی، بگاته (عَنَانَ السَّمَاءِ) هه وری ئاسمان (ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي) ئینجا توبه ت کردو تکت لی کردم لی ت خوږ بم (غَفَرْتُ لَكَ وَلَا أَبَالِي) منیش لی ت خوږ نه بم، هه رچه ند گوناوه شت زور بی.

يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ لَوْ أَتَيْتَنِي بِقُرَابِ الْأَرْضِ خَطَايَا، ثُمَّ لَقَيْتَنِي لَا تُشْرِكُ بِي شَيْئًا
لَأَتَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً ﴿﴾ رواه الترمذی وقال: حديث صحيح.

به لَام نه گهر گونا که په یوه ندى به ئاده میزاده وه هه بوو: نه بی خاوه نه که ی پازی بکه ی بؤ
نه وه ی خوا توبه ت لئوهریگرئ. نه وه ش بزانه: ته نها ووتنی (أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ) خاوه لیم خو ش
به، به بی توبه کردن گونا که لانا، به لَام له لای خوا به دوعا نه نووسئ و هیزی گونا که
که م نه کاته وه.

(يَا ابْنَ آدَمَ) نه ی ئاده میزاد (إِنَّكَ لَوْ أَتَيْتَنِي) نه گهر تو مردی و هاتیه لای من (بِقُرَابِ الْأَرْضِ
خَطَايَا) پر به زه مین گونا ته له گ ل خوت هیئا (ثُمَّ لَقَيْتَنِي) دوا یی که گه یشتیه لای من،
دهر که وت (لَا تُشْرِكُ بِي شَيْئًا) منت به خاوه کی تا کو ته نها ناسیبو و هاویه شت بؤ
دانه نابوم: له خاوه تی و له په رستندا (لَأَتَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً) منیش پر به زه وی
لیخو شبوونت بؤ دینم و له ناگری دوزه خ پزگارت نه که م (رواه الترمذی، وقال: حديث
صحيح) نیامی (تیرمزی) گیراویه تیه وه.

بزانه: خوی گوره ته نها له کافر خو ش نابن، نیر له تاوانه کانی خه لکی دی خو ش نه بی،
نه گهر حه ز بکا.

هه روه ها بزانه: هر که س به نیمانه وه بمرئو بجیتته دوزه خ، هر به قه د گونا هه کانی
نه سوتئ و نینجا پزگاری نه بی، به لَام کافر هه تا هه تیه له ناو ناگر ده مینیتته وه.

نه ی موسولمانی خو شه ویست: پیغه مبه ر ﷺ نه فره رموی: (سَيِّدُ الْإِسْتِغْفَارِ) گه وره ی دوعای
لیخو شبوون، نه م دوعایه یه: ﴿اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي، وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى
عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ، أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأُبِئُ
بَذَنْبِي، فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ﴾ رواه البخاري، سبهینه و ئیواران به دل و
زوبان نه م دوعایه بخوینه تا کو خوا لیت خو ش بی و به به هه شت شادت بکا.

﴿چند تیگه یشتنیک له م ده دیسه دا﴾

- ۱- (مَا دَعَوْتَنِي، وَرَجَوْتَنِي): پیغه مبه ر ﷺ نه فره رموی: ﴿لَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ مِنْ
الدُّعَاءِ﴾ رواه الترمذی، هیچ خوا په رستییه که له لای خوا به پزتر نیه له دوعا کردن.
- ۲- (ثُمَّ اسْتَغْفِرْتَنِي غَفْرَتٌ لَكَ): پیغه مبه ر ﷺ نه فره رموی: ﴿وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا
لَذَهَبَ اللَّهُ بِكُمْ وَلَجَاءَ بِقَوْمٍ يُذْنِبُونَ فَيَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ﴾ رواه مسلم،
سویندم به و خاوه ی گیانی منی به ده سته: نه گهر ئیوه گونا نه که ن، خوی گه وره ئیوه
لانه باو که لیک تر نه هیئ و گونا نه که ن و له خوا گه وره نه پارپتنه وه تا لیان خو ش ببی،
خوی گه وره ش لیان خو ش نه بی.

۳- (لَا تُبْتَكَ بِقَرَابِهَا مَغْفِرَةٌ): خۆی گه وره ئه فه رموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ خۆی گه وره له تاوانی کافر یون خوش نابێ، له گونا هه کانی به ره و خوار تر خوش ئه بێ، له که سێک که خۆی هه ز بکا لی خوش بیی. خودایه لی مان خوش بیه. آمین... کوتایی.

منیش به نده ی گونا م بار (عبد الله عبد العزيز هه ر ته لی) م، شوکری خودا ئه که م که یار مه تی دام ببم به خزمه تکاری فه رموده کانی پیغه مبه ر ﷺ، له خوا ئه پار پمه وه که له خۆم و دایک و باوکم و دوستانم خوش بیی و به به هه شت شادمان بکا و خیری پوون کردنه وه ی (چل هه دیسه که ی پیغه مبه ر) م ﷺ بۆ بنووسی و شادم بکا به دیتنی زاتی پاکی خۆی، بمکا به خزمه تکاری ئایینی پیروزی ئیسلام، بمکه یه نیت هه کاروانی شه هیدانی پیگای خۆی، که لی کوردی موسو لمانیش له ده ست زۆرداران پرگار بکا و له تۆمه تی هه زره تی (محمد المصطفی ﷺ) ده ریان نه کا. آمین.

ته وا و بوو، پیش نیوه پۆی پۆزی هه یینی (۲۱) ی مانگی مه ولودی پیغه مبه ر ﷺ، سالی (۱۴۱۳) ی کۆچی، به رامبه ر (۲۷) ی مانگی که لاویژ سالی (۲۶۹۲) ی کوردی، له شاری هه ولیژ- کوردستان. وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

ناوه پوکی پوونکردنه وهی (الأربعین النواویة)

بابهت	لا پهره	بابهت	لا پهره
پیشه کی پوونکرده وه.....	۳	حه دیسی (۱۰) إِنْ اللَّه طَیْب لَا یَقْبَل إِلَّا طَیْبًا.....	۳۶
پیناسه و پیشه کی نیمای (النواوی).....	۴	وه ده سته تانی حاله، مه رجه کانی دوعا.	
چهند زانستیکی هه دیس.....	۹	حه دیسی (۱۱) دَع مَایْرِیْکَ اِلَی مَایْرِیْکَ.....	۳۹
حه دیسی (۱) إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّیَّاتِ.....	۱۰	حه دیسی (۱۲) مِنْ حَسَنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ.....	۴۰
نیه تهینان، کوچکردن بۆ خوا.		ناشاکردنی گونا مه بیته هوی لانه بوردن.	
حه دیسی (۲) بَیْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ.....	۱۳	حه دیسی (۱۳) لَا یُؤْمِنُ أَحَدُکُمْ حَتَّى یُحِبَّ.....	۴۲
پوونکرده کانی نیسلام: شاده هیتان، نوێژکردن،		نیمان هه فتا و سن پارچه یه	
زده کاندان، پۆژوو، هه ج.		حه دیسی (۱۴) لَا یَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ.....	۴۳
پوونکرده کانی نیمان: باوهر به خوا، به (ملائکة)،		به چهند تاوانیک خویتنی موسولمان حاله،	
به کتیه کانی خوا، به پیغه مبه ران، به پۆژی		تیکدانی کومه لی موسولمانان تاوانه	
دوایی، به قه زاوقه دهر.		حه دیسی (۱۵) مَنْ کَانَ یُؤْمِنُ بِاللَّهِ.....	۴۵
چاکه، پینج په نهانه کان، نیشانه کانی		زۆرگۆتن ناپه سنده، میوان و میوانداری.	
دونیا ویرانبوون،		حه دیسی (۱۶) لَا تَغْضَبُ.....	۴۷
حه دیسی (۲) بَنِي الْإِسْلَامِ عَلَى خَمْسٍ.....	۲۰	ده رمانی توره یی، پاداشتی توره نه بوون.	
قه زا کردنه وهی نوێژ زه کات، پۆژوو، هه ج.		حه دیسی (۱۷) إِنْ اللَّه کَتَبَ الْإِحْسَانَ.....	۴۸
حه دیسی (۴) إِنْ أَحَدُکُمْ یَجْمَعُ خَلْقَهُ.....	۲۲	چۆنیه تی سه برپینی ناژه له، سیاست.	
قوناغه کانی کوچه ی ناو زگ، ده رمانخواردن		حه دیسی (۱۸) إِنْقِ اللَّهَ حِیْثَمَا کُنْتَ.....	۵۰
بۆ له باربردنی کوچه، نوێژی جه نازه له		گونا مه کانی بچوک به چاکه کردن لاده چن،	
سه رکۆچی له یارچوو.		گونا مه کانی گوره به تۆبه لاده چن،	
حه دیسی (۵) مَنْ أَحْدَثَ فِی أَمْرِنَا هَذَا.....	۲۶	مافی ناده میزاد به گه رده نازادکردن لاده چن.	
شوینکه و تنی جوله که و دیانه کان،		حه دیسی (۱۹) یَا غَلامُ إِنِّی أَعْلَمُکَ کَلِمَاتٍ.....	۵۲
(البیعة الحسنه)، (البیعة القبیحة).		پاراستنی مافی خوا هوی فریا که و تنی خوا به،	
حه دیسی (۶) إِنْ الْعِلَالَ بَیْنَ وَالْحَرَامِ بَیْنِ.....	۲۸	(تقوی) ترسان له خوا هوی پۆژوو پزگاریبونه	
شوبوهاتی نۆوان هه رام و جه لال، (تقوی)،		له ته نگانه.	
دل سه رکۆده ی هه مو نه ندانه کانه.		حه دیسی (۲۰) إِذَا لَمْ تَسْتَحِ فَاصْنَعْ.....	۵۶
حه دیسی (۷) الدِّینُ النَّصِیحَةُ.....	۳۱	شهرم به شیکه له نیمان، شهرمکردن له خوا	
پیناسه و چۆنیه تی نامۆژگاری.		پاراستنی نه ندانه کانه له تاوانکردن	
حه دیسی (۸) أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ.....	۳۲	حه دیسی (۲۱) قُلْ أَمِنْتُ بِاللَّهِ ثُمَّ اسْتَقِمْ.....	۵۷
یاخیبووانی شهریه تی نیسلام ده کوژدین.		به رده وامبوون له سه ر نیمان و خوا به رستی	
حه دیسی (۹) مَا نَهَيْتُکُمْ عَنْهُ فَاجْتَنِبُوهُ.....	۲۴	هوی موژده ی به هه شه.	
نه کردنی قه ده غه کراو له پیشتره له کردنی		حه دیسی (۲۲) أَرَأَيْتَ إِنْ صَلَّیْتَ الْکُتُبَاتِ.....	۵۹
فه رمانپیکراو، نه گه فه رمانپیکراو هه مووی		دونیا فیتنه یه، ئافرهت فیتنه یه،	
نه کرێ نابێ به شه زۆره که ی وازی لانه بندری،		دوتیا به ندیخانه ی نیمانداره و به هه شتی کافره،	
نابێ بۆ نه نجامدانی ناین په رته وازه یی بکری.		چوونه به هه شهت به په حمی خوا به.	

ناوهڕۆکی پوونکردنه‌وه‌ی (الأربعین النواویه)

بابه‌ت	لا په‌ره	بابه‌ت	لا په‌ره
حه‌دیسی (٢٢) الطهور شرط الإیمان...	٦١	حه‌دیسی (٢٢) لا ضرر ولا ضرار.....	٨٥
گه‌وه‌ری زیك‌ری‌خوا، په‌وشته‌ پاکه‌کانی		زیان‌لێدان له‌ ئیسلامدا نیه، پێناسای (ضرورة) و	
پێغه‌مبه‌ران، کێ کوێری قیامه‌ته‌؟		(حاجة)	
حه‌دیسی (٢٤) یا عبادی إني حرمت الظلم علی		حه‌دیسی (٢٢) لویعطی الناس بدعواهم.....	٨٧
نفسی وجعلته بینکم محرما.....	٦٣	چۆنیه‌تی دادکردن، مه‌رجه‌کانی‌شاهید،	
حه‌دیسی قودسی، جنۆکه، گه‌ردن نازادکردن		سوێندخواردن، سزای سوێندی به‌ درۆ.	
له‌ دونیادا، (أستغفرالله) هۆی پزق و		حه‌دیسی (٢٤) من رأی منکم منکراً.....	٨٩
پزگارپوونه‌ له‌ ته‌نگانه‌کان		بێ‌ده‌نگی له‌ سه‌ر بێ‌شه‌ری ده‌بیته‌ هۆی	
حه‌دیسی (٢٥) أن أناساً من أصحاب رسول الله		سزادانی خوا، یارمه‌تی‌دانی کاربه‌ده‌ستی	
قالوا للنبي ﷺ: ذهب أهل الدثور.....	٦٧	سته‌مکار بێ‌به‌شت ته‌کا له‌ ئاری که‌وه‌سه‌ر	
پێناسه‌و ژماره‌ی (صحابه‌)کان، زیك‌ری‌ دوا‌ی		حه‌دیسی (٢٥) لا تعاسدوا ولا تناجشوا.....	٩٢
نوێژه‌کان، ئادابی (جماع).		حه‌سودی چیه‌؟ دۆستایه‌تی و نوژنایه‌تی بۆ خوا،	
حه‌دیسی (٢٦) کل سلامی من الناس.....	٧٠	ما‌فی‌موسولمان له‌ سه‌ر موسولمان،	
چێشته‌نوێژ، ناشتکردنه‌وه‌ی موسولمانان،		پزێزانی‌موسولمان به‌گوێزه‌ی په‌له‌ی‌خۆی	
یارمه‌تی‌دانی موسولمانان.		حه‌دیسی (٢٦) من نفس عن مؤمن كربة.....	٩٤
حه‌دیسی (٢٧) البر حسن الخلق.....	٧٢	سو‌ککردنی باری‌قه‌رزدار، داپۆشینی موسولمان،	
په‌وشته‌ی‌جوان به‌روه‌ستی خه‌ک ده‌کا، دلی		قورئان‌خوێندنی به‌ کومه‌ل له‌ مرگه‌وت‌دا،	
مروّفه‌ست به‌ خراپه‌ ته‌کا، تاوان و زیانی		نه‌ژادی‌یونیا سودی نیه‌ له‌قیامه‌ت	
(فتوی)ده‌ری نه‌زان.		حه‌دیسی (٢٧) إن الله كتب الحسانات.....	٩٧
حه‌دیسی (٢٨) وعظنا رسول الله ﷺ.....	٧٤	چاکه‌: یه‌ک به‌ ده‌یه، خراپه‌: یه‌ک به‌ یه‌که	
پێیازی مه‌رچوار خه‌لیفه‌کان پێیازی		حه‌دیسی (٢٨) من عادی لی ولیاً.....	٩٩
پێغه‌مبه‌ره، هه‌فتاوسێ گروهي گومراپووی		خوا به‌رگه‌ری له‌ دۆستی‌خۆی ده‌کا، به‌ کردنی	
دۆژه‌خی په‌یداده‌بن.		واجب و سوننه‌ت ده‌بیه‌ دۆستی‌خوا	
حه‌دیسی (٢٩) أخبرني بعمل.....	٧٨	حه‌دیسی (٢٩) إن الله تجاوز لی عن أمتی.....	١٠١
شه‌ونوێژ، (جهاد) لوتک‌ی به‌رزی ئیسلامه،		سزای له‌برچوونه‌وی قورئان	
زویان هۆی سزای دۆژه‌خه.		حه‌دیسی (٤٠) کن فی الدنيا كأنک غریب.....	١٠٣
حه‌دیسی (٢٠) إن الله فرض فرائض.....	٨٢	خێری‌نه‌پراوه‌ له‌دوا‌ی‌مردنیش بۆی ده‌چێ	
پێناسای واجب‌و‌هه‌رام، هیچ که‌سیک له‌ خوا		حه‌دیسی (٤١) لا یؤمن أحکمک حتی یكون هواً.....	١٠٥
به‌غیره‌تر نیه، بیر له‌خوا ناکه‌ینه‌وه		هه‌رکه‌سیک به‌ شه‌ری‌خواو پێغه‌مبه‌رﷺ	
حه‌دیسی (٣١) دلنی علی عمل إذا علمته.....	٨٤	پازی‌نه‌بێ‌ ئیمانی نیه، جوله‌که‌و دیان کافرن	
ته‌ماع له‌ دونیاو له‌ مالی‌خه‌ک مه‌که‌ خواو		حه‌دیسی (٤٢) یا ابن آدم إنک ما دعوتنی.....	١٠٧
خه‌ک خوشیان ده‌وێتی، سوپوون له‌ سه‌ر		لێبوردنی‌خوا زۆره‌ مه‌رچه‌ند گونا‌مه‌یش زۆر بن،	
وه‌ده‌سته‌تێنانی گه‌وره‌یی و مال‌ئایین تێک		دوعای (سید‌ال‌استغفار).....	١٠٨
ده‌دا، ئه‌وانه‌ی بۆ خوا یه‌کتربیان خوش‌ه‌وێ		کو‌تایی.....	١٠٩
له‌ ژێر سیپه‌ری‌خوا‌ی‌گه‌وره‌دانه.			

